

Nadala 2014

Any 48

1714-2014

Fundació
Carulla

Amb aquesta nadala la Fundació Carulla
felicita les festes i agraeix les aportacions
voluntàries de les persones que fan possible
la dotació dels Premis Baldiri Reixac
d'estímul i reconeixement a l'escola catalana.

La generositat de tants amics ha fet que la
dotació dels premis hagi anat creixent any
rere any fins a assolir els 100.000 euros de la
convocatòria per al curs actual, i els fa els més
ben dotats i importants en l'àmbit educatiu.

Fundació Carulla

Aribau 185 3r
08021 Barcelona
Tel. 93 209 09 48
info@fundaciocarulla.cat
http://www.fundaciocarulla.cat

Imatges

Cobertes

Sessió preparatòria de la Mancomunitat, amb els presidents i diputats de la quatre diputacions catalanes, 1911, Palau de la Generalitat. Arxiu Nacional de Catalunya, fons Brangulí

Via Catalana, Barcelona, 11 de setembre del 2014. Agència EFE

Contracobertes

Una sesión de la veintecuatrena de guerra durante el sitio de Barcelona, gravat en *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, de Víctor Balaguer, 1860. Biblioteca de Catalunya

Barri de barraques, Montjuïc, 1966. Centre de Documentació Històrica Montjuïc -La Marina. Arxiu Municipal Sants-Montjuïc

Interior

Agència àlbum-online: 13, 17
Agència EFE: 6, 67, 68, 69, 71, 72, 74
Arxiu Fotogràfic de Barcelona: 41, 45, 49, 50, 58
Agència fototeca.cat: 17, 43
Arxiu Històric Ciutat de Barcelona (AHCB): 24, 29, 30, 35
Arxiu General de la Diputació de Barcelona: 44, 46
Juan Guerrero: 65
Centre de Documentació Històrica Montjuïc -La Marina. Arxiu Municipal Sants-Montjuïc: 64
Arxiu Nacional de Catalunya, fons Brangulí: 43, 51
Arxiu Nacional de Catalunya, fons Josep Maria Sagarra i Plana: 45
Agència Photoaïsa: 24, 53
Ramon Manent: 14, 20, 49
Biblioteca de Catalunya: 11, 13, 15, 19, 23, 25, 26, 27, 33, 34, 36, 39, 40, 59

Cambrà de Comerç de Barcelona: 23
El Periódico de Catalunya, hemeroteca històrica: 72
La Vanguardia, hemeroteca online: 54, 56
MFM © Museu Frederic Marès, MFMS-23432: 38
Col·lecció Fontbona: 41
Universitat de Barcelona, sala de reserva CRAI: 18
Col·lecció MACBA. Centre d'Estudis i Documentació. Fons Xavier Miserachs: 55, 63
Jordi Vidal
Museu de la Vida Rural

Coordinador de continguts

Josep M. Muñoz

Producció editorial

Jordi Quer

Documentació

Andreu Gabriel i Elisabet Armengol

Correcció lingüística

Esmena correccions

Disseny

Jordi Casas
www.jordicasas.com

Maquetació

Tractament i Ajuda Gràfica

Impressió

Vanguard Gràfic

ISBN: 978-84-7226-977-4
Dipòsit legal: B 22256-2014

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la Fundació Carulla.

Els editors han fet tots els esforços raonables per tal d'identificar els propietaris dels drets d'autor i obtenir les autoritzacions pertinents. Qualsevol error o omissió, si es comuniquen als editors, seran degudament reparats.

Nadala 2014

1714-2014

Fundació Carulla

Any XLVIII

Via Catalana, Barcelona,
11 de setembre de 2014.

Nadala 2014

I 7 I 4

2014

Fundació Carulla
Any XLVIII

p. 10

**El significat
de la derrota
de l'11 de
Setembre
del 1714**
Joaquim
Albareda
Salvadó

p. 22

1814
**La participació
en el projecte
espanyol**
Xavier Arbós
Marín

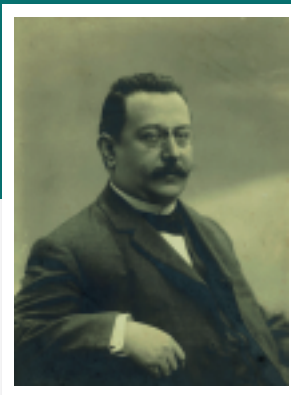
p. 32

1864
**Com es pot
ser català**
Josep M.
Domingo

p. 42

**La Mancomunitat
de Catalunya**
Borja de Riquer i
Permanyer

Continguts

p. 54

1964
Els altres catalans
Andreu Domingo
i Valls

p. 66

2014
De l'autonomia a
la sobirania
Joan B. Culla
i Clarà

p. 76

Fundació
Carulla.
Memòria
de l'any 2014

«Ara el món ja té un nou exemple de la influència que pot exercir la llibertat en ments generoses. Ens calen exemples d'aquesta mena per a conservar l'amor d'aquella joia preciosa enmig dels homes, protegint-los així contra les malvades intencions d'una mena de gent que sempre cerca la manera d'esclavitzar la humanitat»

(*The Deplorable History of the Catalans*, 1714).

El significat de la derrota de l'11 de Setembre del 1714

Joaquim Albareda Salvadó

(Manlleu, 1957)

Catedràtic d'Història Moderna de la Universitat Pompeu Fabra. És autor de *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)* (2001), *La guerra de Sucesión de España* (2010), *La guerra de 1714. La clau catalana d'un conflicte mundial* (2014). Director de l'obra col·lectiva *Catalunya, nació d'Europa, 1714-2014* (2014).

Sabem que la imposició del règim borbònic per «justo derecho de conquista», un cop acabada la guerra de Successió, va comportar una dura i llarga repressió, a més de l'anorreament de la monarquia composta, de la Corona d'Aragó, de l'Estat català i del sistema polític representatiu que l'havia caracteritzat durant segles. En el seu lloc s'instaurà la Nova Planta borbònica, absolutista, fonamentada en el principi que «la autoridad real quede por encima de la ley». Tot això és prou conegut. No ho és tant, en canvi, el fet que,

malgrat l'abast de les conseqüències de la derrota del 1714, la societat catalana va mantenir la seva identitat alhora que experimentava un desenvolupament molt remarcable en tots els àmbits al llarg del segle XVIII que posà les bases de la industrialització i de la Renaixença cultural i política.

Tant els coetanis com les generacions posteriors van ser perfectament conscients de l'abast de la desfeta del 1714. Així, el pagès Joan Llandrich, de Santa Coloma de Farners, es referia en el seu dietari a «la conquesta de Catalunya» per part dels borbònics i escrivia que «se romperen tots los privilegis de Cataluña, de aon ploram i plorarem, nosaltres i nostres descendents». Per a Francesc Anglada, de Fonteta, «tots los pactes que eren a Catalunya tots se perderen i se trencaren». Fins i tot coincidien en el judici els que no tenien cap simpatia pels austriacistes: «Barcelona bé o mal fundada se defensà un any i mesos, en qual temps és difícil dir com lo que patí lo Principat, no sols de las tropas reals si i també dels voluntaris i miquelets de la terra. Que cremes! Que desolacions, que desordres! Que penjarelles! Tot lo que se originà de voler-nos metre en mudar de Rei; ab que quedarem sens privilegis i sens honra, i miserables. Gran locura és dels vassalls, voler fer Rei a son gust después de haver-nos jurat. Assò és lo que plore Cataluña irremediablement i ho plorarà», escrivia, el 1718, un dietarista de la parròquia de Vespella de Gaià.

Constitucions de Catalunya aprovades per Felip V, 1702.

Al llarg del segle XIX, sovintegen les manifestacions de record de les llibertats perdudes, sempre aparellades a la crítica a l'absolutisme. Un menestral barceloní, el 1835, va quedar ben descansat en parlar del «dropo de Felip Quint, que havia estat la fatal desgràcia d'Espanya i en particular en la afligidíssima Catalunya, que tenia los grans privilegis y est tirano de Felip Quint tots los usurpà i ens deixà carregats de grillons i cadenes i uns infeliços esclaus». Poc després, el 1841, els membres d'un batalló de la milícia nacional justificaven la seva intenció d'aterrar la Ciutadella

construïda per Felip V perquè volien «devolver las propiedades que el más feroz de los despotismos arrebató del dominio de nuestros abuelos, sin otra indemnización que las exorbitantes contribuciones que les obligó a pagar para levantar aquellas terribles murallas». Afir-maven que havien assaltat aquell «alcázar de la tiranía, capricho de un tirano, [...] porque somos libres, porque somos catalanes».

Amb més arguments, l'historiador Joan Cortada, a *Cataluña y los catalanes* (1860), escrivia que «hay dolores tan acerbos que a pesar de toda la resignación arrancan ayes, hay heridas cuya cicatriz es una película tan delgada, que se rompe fácilmente y deja brotar la sangre [...]. Cataluña sostuvo a Carlos contra Felipe [...], y los vencidos, que a ser vencedores hubieran alcanzado el nombre de héroes, fueron calificados de rebeldes. Felipe al triunfar de los catalanes no quiso que los catalanes le amaran». Però Cortada no es quedava en la lamentació, sinó que treia conclusions polítiques sobre el que els catalans havien perdut i feia un elogi abrandat de l'«antiguo y perfectísimo gobierno representativo de Cataluña», en el camí del parlamentarisme anglès. De la mateixa mane-

ra, durant el Sexenni Revolucionari, els discursos i els articles fets amb motiu de l'enderrocament de la Ciutadella contenen un compendi de greuges contra l'absolutisme i a favor de les llibertats perdudes el 1714, tal com expressà el periodista i escriptor republicà Josep Roca i Roca.

La fi de l'Estat i del sistema representatiu

Fa mig segle, l'historiador Pierre Vilar va escriure que, entre el 1250 i el 1325, Catalunya era el país d'Europa a propòsit del qual seria menys inexacte parlar d'Estat nació. Aleshores s'havia desenvolupat la nació —la comunitat humana amb vincles de solidaritat i amb trets culturals i lingüístics comuns— i, tot seguit, l'Estat, consolidat amb l'expansió mediterrània. Deia Vilar: «Llengua, territori, vida econòmica, formació psíquica, comunitat de cultura: les condicions fonamentals de la nació ja hi són reunides perfectament des del segle XIII.»

És cert que a partir de la unió de les corones d'Aragó i Castella el 1479, podem parlar d'un Estat de «sobirania imperfecta», ja que ambdós blocs territorials compartien monarca, el rei de les Espanyes, encara que cadascun disposava del seu propi ordenament jurídic-polític dins una monarquia composta. Així doncs, Catalunya va mantenir el seu Estat fins al 1714, el qual tenia els fonaments en les Corts i en les Constitucions, disposava d'un sistema fiscal, amb deute públic i amb moneda propis, i d'una Diputació del General que assumí la representació de tot el país des del 1365.

El constitucionalisme, ben arrelat a la societat catalana, entès com un desenvolupament, no com un codi nacional sinó com una herència nacional (segons McIlwain), responia a l'objectiu de posar límits al poder del rei i d'organitzar la res pública. Sens dubte, va assolir el seu màxim desenvolupament a les Corts de 1700-1702 i de 1705-1706, en les quals es van aprovar mesures que delimitaven tant com era possible el poder del rei i dels

Tant els coetanis com les generacions posteriors van ser perfectament conscients de l'abast de la desfeta del 1714.

Felip V, retrat.

Portada del decret de Nova Planta promulgat per Felip V.

seus ministres amb l'objectiu de preservar el compliment de la llei. Per tant, just abans de ser abolides el 1714 per Felip V de Borbó, les Constitucions van mostrar-se com una eina eficaç per adaptar-se a les demandes de la societat. És a dir que, més enllà de sancionar els privilegis senyorials propis d'aquella societat d'Antic Règim, emparaven beneficis socials per a la majoria en els àmbits de la fiscalitat, de la guerra, de la justícia, de l'economia i de les garanties individuals.

Només podem valorar de forma adequada el desenvolupament polític d'aquestes institucions si el contextualitzem en l'Europa d'aleshores. Michael A. R. Graves (2001) ha sistematitzat el complex món dels parlaments a Europa entre els segles XVI i XVIII, que al continent van patir l'envestida de l'absolutisme. Entre les característiques rellevants dels parlaments més sòlids i actius, ell assenjala el dret de consentir i de controlar la fiscalitat reial —a més de recaptar-la—, la capacitat de legislar, de presentar greuges abans de l'aprovació del donatiu concedit al rei en les Corts, i el fet de disposar d'un organisme de representació permanent, a més del jurament recíproc entre rei i regne. Doncs bé, les institucions catalanes reuneixen tots aquests elements entre les atribucions genuïnes de les Corts (on eren representats els tres estaments) i la Diputació del General (institució permanent de govern, on també participaven els tres estaments), amb unes funcions notablement superiors a les que gaudien les Corts de Castella i els Estats Generals francesos (que no tenien capacitat legislativa). Una altra de les seves característiques (a diferència d'Anglaterra —fins a la Revolució Gloriosa del 1688—, França i Castella) és que el subsidi al rei estava vinculat a la presentació de greuges. I, pel que feia a la Diputació, poques institucions europees similars van assolir tanta capacitat política.

El vigor i l'orientació d'aquest constitucionalisme queden ben reflectits en boca del jurista català Francesc Solanes, el qual, el 1700, afirmava una idea que no tenia cabuda en la cultura política de la Corona de Castella: «No es el Príncipe el que debe

Sala d'anatomia, Reial Col·legi de Medicina, Barcelona, segle XVIII.

estar por encima de las leyes, sino las leyes por encima del Príncipe.» També queden plasmats en les paraules que l'ambaixador català Pau Ignasi de Dalmases, acompanyat pel comte de Peterborough, adreça a la reina Anna el 28 de juny del 1713 per demanar-li el seu suport. Li recordà que els catalans s'havien implicat en la guerra per incitació dels anglesos i que «siendo este país tan libre y tan amante de la libertad debía proteger otro país que por sus prerrogativas podría llamarse libre [ja que] las leyes, privilegios y libertades son en todo parecidas y casi iguales a las de Inglaterra». D'aquesta frase ens interessa retenir, sobretot, el model parlamentari que inspirava els resistents de Barcelona.

No és sobrer recordar que aquesta puixança del constitucionalisme responia, en bona mesura, als canvis substancials que van tenir lloc en l'activa societat catalana de finals del Sis-cents: d'una banda, hi hagué les transformacions que es van produir gràcies a l'emergència d'unes activitats econòmiques distribuïdes en el territori, acompanyades de l'especialització i dels intercanvis interiors i exteriors (com la producció d'aiguardent i la seva exportació a Anglaterra i les Províncies Unides, o la producció tèxtil); de l'altra, aquest

procés féu emergir dinàmics grups socials vinculats amb el comerç, els quals van poder accedir als rengles inferiors de la noblesa (ciudadans honrats) i participar molt activament en les institucions de govern, a diferència del que succeïa en el continent europeu. També l'home comú participava en les institucions de govern municipal. Uns i altres, per tant, se sentien interessats en el constitucionalisme, que, per aquest motiu, era vigorós.

L'aposta política i econòmica dels catalans en la guerra de Successió al costat de les potències marítimes i aliades, més que per motius dinàstics, responia al desig de conservació i enfortiment d'un marc jurídic i institucional que afavoria els interessos econòmics dels grups socials ascendants, però també els de l'home comú gràcies als mecanismes de representació i de participació que aquella societat havia desenvolupat. Aquest marc limitava el poder del rei —en plena expansió de l'absolutisme— i augmentava el dels Comuns, les institucions representatives. No ens ha d'estranyar, per tant, que el borbònic marquès de Gironella aconsellés a Felip V que si guanyava la guerra tindria a les mans una «ocasión muy oportuna de poner todos sus dominios bajo una misma ley, de exaltar la autoridad de la verdadera nobleza cerceñando la demasiada de la plebe», el pes de la qual considerava que era excessiu en el Consell de Cent de Barcelona, format per «menestrales, y artistas y gente común». Al cap d'un segle, l'il·lustrat Antoni de Capmany, diputat a les Corts de Cadis, elogià aquell sistema representatiu: «En esta fórmula popular continuó este cuerpo municipal hasta el año 1714, en que las armas de Felipe V, más poderosas que las de las leyes, hicieron callar las instituciones libres en Cataluña, y Barcelona recibió un nuevo ayuntamiento bajo la planta aristocrática de las demás ciudades de la Corona de Castilla.»

Davant les veus que qualifiquen d'anacrònic l'Estat català, una rèmorra per al creixement econòmic, feliçment anorreat per

Retrat i sermó fúnebre del marquès de la Mina, capità general de Catalunya entre el 1749 i el 1767.

Felip V, segons diuen, és bo recordar el balanç de l'historiador del dret Víctor Ferrero: «Les institucions de Catalunya, que registren tantes consecucions notables [...] —repartiment de fet de la potestat legislativa entre el príncep i el país; supeditació de tota autoritat a la llei paccionada; vinculació directa dels oficials a la legalitat; custòdia política i judicial de l'ordre públic i administració d'un erari públic diferent del del príncep a càrrec d'una representació permanent dels Braços; garanties de seguretat personal i tantes altres—, culminen així en uns procediments que realitzen en mesura gairebé insuperable les aspiracions implícites en totes elles: preservació del principi de la llibertat sota l'imperi del dret, definit i declarat, arribat el cas, en un judici imparcial.» Per tant, les institucions de Catalunya no van morir perquè fossin inoperants, una antigalla feudal en mans de la noblesa. Van deixar d'existir perquè van ser derrotades per la força de les armes, per «justo derecho de conquista». Si no hagués estat així, l'evolució dels darrers anys, mitjançant les dues convocatòries de Corts, entre el 1701 i el 1706, que van posar les Constitucions al dia, ens indica que podien haver avançat en la línia del

parlamentarisme anglès. Així ho va entendre Felip V, que el 1713 va escriure que «las dos últimas Cortes que han concluido los deja más repúblicos que el parlamento abusivo a ingleses».

Per contra, els decrets de Nova Planta van imposar una estructura política jeràrquica, absolutista i militaritzada (no solament la màxima autoritat política era el capità general, sinó que la majoria dels corregidors eren militars, a diferència del que succeïa als territoris de la Corona de Castella, on eren civils i estaven sotmesos a cert control quan deixaven el càrrec, el «juicio de residencia», control que no es va fer efectiu a la Corona d'Aragó). I en la seva base, el municipi, escombrà els Comuns juntament amb la representació popular. S'ha parlat, també, d'una Nova Planta cultural, que imposà el castellà en l'àmbit de l'administració i que incloïa la creació de la Real Academia Española, de la llengua, i de la Real Academia de la Historia. L'Estat nació espanyol (una nació, una llengua, una història) posava els seus fonaments.

Tanmateix, el català va continuar essent la llengua vehicular del poble, per bé que el castellà guanyava força entre els grups

A mesura que passaven les dècades, gràcies al desenvolupament econòmic i a la creixent participació en el mercat espanyol, els catalans es van anar acomodant en el règim borbònic.

benestants pel fenomen de la diglòssia, afavorit per la creixent participació comercial en el mercat espanyol i americà. D'altra part, van ser abolides, de forma dràstica, les universitats catalanes i, en el seu lloc, es creà la de Cervera. Ens interessa posar en relleu que, a banda del Col·legi de Cordelles dels jesuïtes, i dels Estudis de medicina a l'Hospital de la Santa Creu que van subsistir, la inquieta societat catalana del Setcents maldà per accedir als estudis universitaris superiors per altres vies alternatives a la de Cervera. Així, sabem que a l'empara dels ordes religiosos i dels bisbats s'impartien estudis de Lletres amb el pretext que eren per als seminaristes. Els il·lustrats Antoni de Capmany i Francesc Salvà van cursar-los al Seminari de Barcelona. En resposta a aquesta estratègia, els capitans generals van reiterar, mitjançant un reial decret del 1746 i un edicte el 1770, la prohibició dels estudis superiors fora de Cervera, cosa que confirma els intents persistents de defugir la prohibició. D'altra banda, al llarg del segle no van cessar les sol·licituds per al restabliment de la Universitat de Barcelona. Ja el 1727, el secretari d'Estat de Carles VI, Ramon de Vilana Perlas, demanà a l'ambaixador imperial a Madrid, Königsegg, que donés suport a les peticions que s'estaven fent des de Barcelona.

Cal no oblidar, finalment, el paper de les institucions militars i paraoficials com la Reial Acadèmia de Matemàtiques i el

Col·legi de Cirurgia de Barcelona. També l'Acadèmia de Ciències de Barcelona i la Reial Acadèmia de Medicina, així com les escoles de la Junta de Comerç (on era ben representada la burgesia dels negocis): de Nàutica, de Nobles Arts i de Comerç. Més enllà d'un cert suport oficial i de la bona sintonia entre els buròcrates reformistes i els burgesos catalans de la Junta de Comerç, hem de valorar el dinamisme dels grups socials emergents que animaven aquestes iniciatives per tal de donar resposta formativa a les exigències de modernització científica i tècnica del país. I no hem d'oblidar l'activitat de l'Acadèmia de Bones Lletres, que reunia erudits preocupats per la història i per la llengua, els quals compartien el sentiment de patriotisme català, com el cronista Pere Serra i Postius, estudiós de la història de Catalunya.

Si sumem tots aquests ingredients, podem concloure que el paisatge universitari no era tan desolat com ens havíem pensat –i com havien desitjat les autoritats borbòniques.

La dissidència

Però ¿hi va haver dissidència enmig d'aquella llarga repressió i, en tot cas, com s'expressà? Fins fa poc teníem constància de manifestacions aïllades contra el règim borbònic. Ara, en canvi, podem reconstruir millor els camins de la dissidència i de la reivindicació al llarg del segle XVIII. D'entrada, cal dir que és veritat que, a mesura que passaven les dècades, gràcies al desenvolupament econòmic i a la creixent participació en el mercat espanyol, els catalans es van anar acomodant en el règim borbònic. Un creixement, aprofito per desfer malentesos, que enfonsava les arrels en el 1700 i no pas en el 1716, i que no va tenir el seu alçaprem en les mesures econòmiques borbòniques, sinó que només hi va trobar estímuls per poder participar en els mercats espanyols i americans, perquè l'economia catalana d'abans de la guerra ja es trobava en el camí de l'especialització productiva i dels intercanvis comercials. Hem de defugir la imputació del creixement econòmic a la

Ensenyaments a la Junta de Comerç, institució que va intentar impulsar la modernització científica i tècnica al segle XVIII.

El rei Carles III.

política. Pierre Vilar no es cansà d'advertir dels perills d'aquesta lectura simplista de la història.

Sigui com sigui, el fet és que la dissidència no es va aturar, tant si era de caràcter més polític, per part de grups minoritaris, com si procedia de grups socials populars que, mitjançant la revolta i la protesta, van expressar el seu rebuig o les seves queixes davant els abusos i la corrupció de les autoritats borbòniques, les quals, per acabar-ho d'adobar, van mostrar sempre una gran desconfiança envers els catalans. Afegim-hi, encara, els memorials i els projectes que proposaven reformes a la Nova Planta. El que volem remarcar, d'altra banda, és que en aquestes manifestacions hi sol ser present el record de les llibertats perdudes el 1714 o, si més no, el del sistema de participació política vigent fins aleshores, que donava veu, a més dels grups benestants, a l'home comú. Vegem-ne alguns exemples.

Al cap de cinc anys de la caiguda de Barcelona va tenir lloc l'alçament dels Carrasclets en el marc de la guerra de la Quàdruple Aliança (1719), formada per Anglaterra, França, Holanda i Àustria contra Felip V, en la qual els guerrillers no van deixar de reclamar el retorn de les Constitucions i van expressar el seu rebuig al cadastre i a la utilització de l'exèrcit per al seu cobrament. A partir d'aquell moment, la dissidència fou eminentment política. En paral·lel a la pro-

testa, grups minoritaris van pensar alternatives polítiques a l'absolutisme borbònic en projectes i en escrits redactats a l'exili fins al 1742 (amb certes connexions amb gent de Barcelona). Entre els seus promotors destaquen Ramon de Vilana Perlas, secretari del Despatx Universal de l'emperador Carles VI, i el seu secretari Juan Amor de Soria, autor del text més emblemàtic de l'«austriacisme persistent i depurat», *Enfermedad crónica y peligrosa de los reinos de España y de Indias* (1741). Estudiat per Ernest Lluch, Amor va ser el principal teòric de l'austriacisme, i basava el seu discurs en el paper central de les Corts en els diversos territoris de la monarquia, enfront de l'absolutisme borbònic, i en l'estructura federalitzant del temps dels Àustries.

No hi ha dubte que a Catalunya la resistència antifiscal constituí un dels principals fronts d'oposició al règim borbònic. Les reiterades protestes que el cadastre (el nou impost borbònic) va generar fins ben avançat el segle demostren que els resultats quedaven lluny de les seves suposades bondats reformistes, a conseqüència de la corrupció generalitzada que hi havia entre els regidors borbònics, responsables del repartiment de la contribució. Un informe enviat al Consell d'Estat per un filipis-

Acte acadèmic del Col·legi de Cordelles, de l'orde jesuïta, una de les institucions d'ensenyament que es van mantenir a Barcelona, 1757.

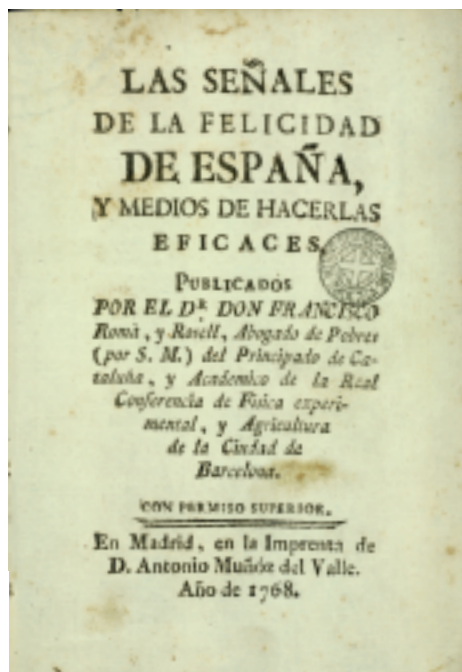

ta, cap al 1723, sobre els abusos comesos en les administracions de renda a Catalunya, amb l'objectiu de «desenredar todo este embuste», afirmava sense embuts que «se hurta tanto como se cobra» per part de tots els que intervenien en la recaptació, «sin eximir a nadie».

En efecte, l'existència de regidors perpetus a les ciutats que eren caps de corregiment i l'ordre de Felip V, el 1739, de posar a la venda els càrrecs municipals a la resta de les poblacions, una pràctica castellana desconeguda al Principat, van afavorir la generalització dels abusos d'una minoria. A banda dels ingressos que proporcionava a la monarquia, aquell sistema facilitava la plena subjecció política dels ajuntaments. El resultat fou un divorci absolut entre la societat i l'ajuntament borbònic, fins a l'extrem que aquest darrer ignorava la seva funció primigènica de governar i procurar el bé comú. Els càrrecs eren venuts al millor postor (i en el 80% dels casos amb caràcter vitalici) a individus que cercaven exclusivament l'ascens social i el benefici econòmic, donant pas a una espiral de pràctiques despòtiques i corruptes sense aturador. Òbviament, les denúncies contra les corrupteles es van multiplicar: abusos a l'hora de repartir el cadastre, aplicació de taxes extraordinàries, imposicions sobre queviures i mercaderies que pretenien cobrar els regidors, apropiació de terres comunals i de recursos municipals, favoritisme i nepotisme en les subhastes i les concessions dels arrendaments municipals (del peix, de la carn, del glaç...), etc. De fet, més que no pas el sou que reportava el càrrec de regidor, el seu gran atractiu era la possibilitat d'enriquir-se per vies il·lícites.

En conseqüència, entre el 1740 i el 1770, com ha demostrat Josep M. Torras i Ribé, hi va haver nombroses manifestacions de protesta social i política en les principals ciutats i viles de Catalunya a l'empara dels gremis, juntament amb les obreries de les parròquies, l'últim reducte de participació i de vehiculació dels interessos populars, tot i haver sigut bandejats de la gestió municipal.

L'advocat Francesc Romà i Rossell, autor de *Las señales de la felicidad de España, y medios de hacerlas eficaces* (1768), sostenia que els vencedors havien d'aprendre dels vençuts.

Aquestes protestes tenien per objectiu denunciar la corrupció i el mal govern municipal invocant, sovint, el referent del sistema municipal representatiu abolit el 1714. Així, a Cervera, el 1744, els representants dels gremis volien controlar «la mala conducta y torcida administración de justicia de los regidores perpetuos de dicha ciudad», proposta que va ser qualificada per l'Audiència de «gobierno monstruoso». El moviment reivindicatiu, com ha explicat Enric Tello, donà lloc a una crítica frontal al sistema municipal borbònic amb arguments concloents: «Es tan notoriamente perjudicial y nocivo al común y particulares vecinos de la ciudad el que sus regidores sean perpetuos, pues con este motivo atropellan con toda libertad la justicia y destruyendo el bien común le convierten en sus domésticos intereses y oprimen a los pobres vecinos sin límite, gobernándose con el dictamen de sus interesadas pasiones.» Com a alternativa proposaven tornar al sistema d'ocupació anual dels càrrecs, anterior a la Nova Planta, més favorable al bé comú i «tan prácticamente conocido». En els casos de Cervera i de Mataró (on el conflicte es perllongà entre el 1754 i el 1768, segons Pere Molas), la capacitat

organitzativa dels gremis i l'amplitud de les reivindicacions van ser excepcionals.

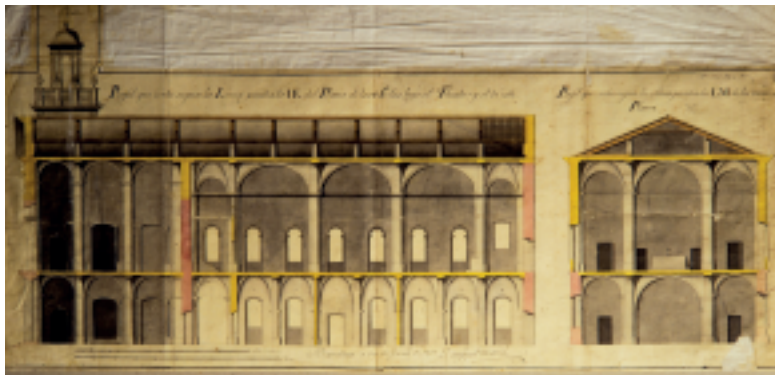
En bona mesura, els abusos s'agreujaven a causa de l'alt grau de militarització que patia la societat catalana i de la implicació dels militars en les corrupteles. El conflicte, per tant, era el pa de cada dia, com el que sorgí arran dels excessos i les extorsions comesos pel corregidor i governador de Lleida Mateo de Cron, que va ser denunciat per un «Comú» anònim de la ciutat, que en un memorial el pinta com un autèntic sàtrapa que només busca enriquir-se de totes les maneres possibles. Les denúncies contra els regidors van continuar i, malgrat que la investigació dirigida pel Consell d'Estat va concloure el 1759 constatant que hi havia hagut «mala administración, embrollos y usurpaciones», el capità general, el marquès de la Mina, no va fer res per redreçar aquell desgavell.

Però és que fins i tot el capità general va ser denunciat el 1754 per Vicente Ibanas, resident a Barcelona, per la pràctica de diferents abusos que li reportaven guanys relacionats amb la venda dels vins i l'aiguardent a Catalunya, del blat i la farina, de la carn i de la llicència d'armes, entre altres coses. El regent de l'Audiència Josep Francesc Alòs, marquès de Puertonuevo, va rebre l'encàrrec del secretari de la Guerra, Sebastián de Eslava, d'estudiar la denúncia. L'expedient demostra el marge d'actuació arbitrària de què disposaven els militars, una realitat que Puertonuevo no qüestionava, encara que suggereix limitar-la. El cert és que el marquès de la Mina va ser capità general fins a la seva mort, el 1767.

Temps de memorials i projectes

Una altra via de reivindicació, present al llarg de tot el segle, va ser la dels memorials i els projectes adreçats a les autoritats, els quals formulaven propostes que perseguïen la defensa del bé comú. Ja el 1723 uns «diputados o procuradores generales» van presentar una documentada protesta

contra el cadastre. Per aquelles dates també va ser elaborat un *Proyecto para restablecer el antiguo magistrado de Cataluña*, enviat al Consell de Castella. El document arrenca amb una declaració que no amaga les seves intencions: recorda que en l'antic govern abolit a Catalunya hi havia la Diputació formada per dos nobles, dos eclesiàstics i dos membres del braç reial, i que «representaba este Común a toda la provincia». Explica, de manera molt significativa, que, tant a la Diputació com a les ciutats, les persones que decidien la quantitat que s'havia de pagar i el repartiment, i les que es cuidaven d'administrar-lo, no eren les mateixes. I també assenyala que quan els càrrecs acabaven el mandat havien de passar la visita de control (l'anomenada «purga de taula») que «juzgaba absolutamente de cuanto habían obrado durante los tres años»,

Plànol de la Universitat de Cervera, any 1740.

essent castigats els que eren trobats culpables d'algun delictes. Per això afirma: «Respetaban a este magistrado con atenta subordinación los catalanes, pues mirándole una viva representación de su provincia contemplaban en él a sus conscriptos padres de la patria.» El recordatori i el ferm elogi posterior es contraposen a la crítica, no menys contundent, al sistema polític borbònic: «Se duda, Sr., cuál es más pesada carga, si el pagar Cataluña tanto pecho como paga, o el sustentar en la administración de estos tributos tan crecido número de gentes, que todos vienen desnudos, y a pocos días se conocen por las familias más ricas y opulentas.» Per aquestes raons, i per afavorir l'economia, proposava restablir «el antiguo magistrado de la Diputación» a Catalunya.

Cap a mitjan segle, en el context d'esperances reformistes que va generar el nou

rei Carles III de Borbó, es van elaborar projectes que plantejaven reformes significatives. Un d'ells, el 1759, dirigit al marquès de Squillace, insistia en la necessitat d'un sistema d'elecció municipal que evocava l'abolit el 1714, ja que sostenia que en el borbònic els regidors «nombran por sucesores parientes y otros de su facción. Propasan a enconos, venganzas y otras irregularidades que vienen a causar perennes recursos, con lo que es notorio quedar destruidos los pueblos y el gobierno político y económico, sin la armonía precisa para el bien público». Per evitar-ho, proposava crear a cada municipi «una deputación de cierto número de personas, las más inteligentes y capaces para el buen gobierno, con todo desinterés, las cuales, en otro número, concurren en los Ayuntamientos de los regidores y juntas que se celebren para el gobierno y demás dependientes, y de ellos se elijan o sorteen los que aquel año han de servir el oficio de regidores en las poblaciones que sólo lo son anuales». L'intendent José de Contamina s'afanyà a qualificar el memorial de «pernicioso y dirigido a revivir la antigua libertad de estos naturales, que produjo las turbaciones que son notorias, y para evitar que renazcan, nada importa tanto como el que se observe la práctica que se sigue con arreglo a la planta de gobierno que el Señor rey Felipe V dio a este Principado, pues por ella se asegura la quietud pública y también el acierto en los nombramientos». Una dècada després, una comissió dels síndics personers dels municipis plantejava una demanda semblant en aquests termes: «Para indultar al público de las infelices consecuencias que experimentan por [el gobierno] de los regidores perpetuos sería al parecer el más eficaz oportuno remedio se mandasen cesar los regidores perpetuos de las ciudades del Principado [...] asignándose tres clases, esto es dos por el estado noble y gaudines, dos por el de artistas y dos por el estado llano.» Vet ací, reformulada, la representació de les tres mans, abolida per Felip V.

El text reivindicatiu més rellevant és el memorial del 1760 lliurat a Carles III de Borbó, redactat per diputats de les ciutats

de Saragossa, València, Barcelona i Palma. El memorial evoca les institucions de govern de la Corona d'Aragó anteriors a la Nova Planta recordant-ne l'eficàcia, abolides per Felip V «con el recto fin y con la inteligencia de que esta igualdad y uniformidad entre las partes había de ceder en gran beneficio del cuerpo de la Monarquía». Sense posar en dubte el règim de la Nova Planta, no s'estava de criticar-lo obertament: «Son imponderables los males que en su ejecución han padecido aquellos reinos contra la piadosa intención del glorioso padre de Vuestra Majestad.» Tot seguit formula un seguit de greuges que remetien a la manca d'igualtat entre els habitants de la Corona de Castella i els de la Corona d'Aragó. Es queixa del règim municipal, manifestament pitjor que l'abolit el 1714, controlat per minories i per regidors perpetus triats per les autoritats borbòniques. També denuncia la quasiexclusió dels naturals de la Corona d'Aragó dels càrrecs de la monarquia i de les primeres dignitats eclesiàstiques, alhora que planteja la discriminació de la llengua catalana en l'àmbit religiós.

Seguint aquesta via, el 1767, l'advocat Francesc Romà i Rossell, un il·lustrat molt actiu en aquells anys, autor de *Las señales de la felicidad de España y medios de hacerlas eficaces* (1768), llibre en el qual, entre moltes altres idees, sostenia que els vencedors havien d'aprendre dels vençuts, proposava a Carles III la creació de la figura de l'«abogado general del público» per tal que «por la sola vía de la representación, preserve a nuestros pueblos de la opresión y promueva el bien público», després de posar en dubte l'estructura uniformitzada vigent.

Com si el temps no hagués passat, durant la revolta del 1773, contra l'intent de la monarquia de fer efectiva la lleva militar de les quintes, la mobilització més important dirigida pels gremis, la qual va desafiar obertament l'autoritat militar (tal com va passar de nou el 1789 amb la revolta del pa), va ser creada una Diputació en representació dels col·legis i gremis de Barcelona. Les autoritats borbòniques, atemorides, van qualificar aquella

Diputació com «un cuerpo republicano incompatible con la soberanía para establecer en Barcelona una democracia contraria a las leyes y a la constitución establecida por Felipe V en la nueva planta de 1716». El Consell de Castella dictaminà solemnement que atemptava contra «la constitución política de la Monarquía» (la Nova Planta) partint del preclar supòsit que als vassalls «sólo incumbía la gloria de obedecer».

Atenent aquestes paraules, haurem de concloure que, quan el segle XVIII s'escolava, malgrat l'acomodació dels catalans en la monarquia, queda clar que perdurava el record de les llibertats i d'una manera determinada d'organitzar la *res publica*, ben oposada als dictats de l'absolutisme borbònic, estranys a la cultura política que els catalans havien desenvolupat. Ho havia anticipat el capità general, el marquès de la Mina, el 1756: «Son idólatras de su libertad y materia dispuesta para el sacrificio por conservar la sombra de ella, que les queda en la memoria de sus antiguos privilegios.» Tancant el cercle, a les Corts de Cadis, Antoni de Capmany lloà el sistema constitucional de la Corona d'Aragó, el qual va fer possible, deia ell, la representació política, fins que les armes de Felip V «la derribaron con mayor poder, por aquel derecho de conquista que se atribuyó con la guerra de Sucesión».

1814

La participació en el projecte espanyol

Xavier Arbós Marín

(Barcelona, 1954)

Catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat de Barcelona. És llicenciat i doctor en dret per aquesta universitat, i diplomad en estudis avançats per l'Institut d'Estudis Polítics de París. Ha estat becar «Jean Monnet» a l'Institut Universitari Europeu de Florència i degà de la Facultat de Dret de la Universitat de Girona. La seva tesi doctoral, publicada el 1986, va ser *La idea de nació en el primer constitucionalisme espanyol*.

Retrat d'Antoni de Capmany, de Modest Teixidor, fet possiblement en una de les estances de la Llotja.

El conegut com a «Manifiesto de los Persas», en què diputats de les Corts de Cadis celebren l'arribada de Ferran VII i la imposició de l'absolutisme.

Les regles de la comunicació aconsellen simplicitat en els relats, almenys per deixar clar qui és el protagonista de l'acció. I resulta complicat establir els perfils del paper que Catalunya pot representar en la història espanyola a començaments del segle XIX. Els efectes del decret de Nova Planta van deixar els catalans sense institucions pròpies, i la història va continuar. Un segle després, això havia canviat. A Cadis s'obrí un procés constituent documentat, del qual sabem el que deien els que hi volien intervenir sobre temes fonamentals. La sobirania i la legitimitat del poder, la seva organització territorial i la retòrica del nacionalisme es posen damunt la taula. Els catalans no hi intervenen gaire, però s'hi juguen el futur, perquè dels resultats en depenen el seu reconeixement i la possibilitat de disposar d'alguna mena d'estructura pròpia i comuna, ni que sigui com a unitat administrativa.

Els esdeveniments històrics poden donar peu a lectures diferents, però el retorn de Ferran VII el 1814 sembla inequívoc. Cent anys després del 1714, un Borbó imposa l'absolutisme, i aquest cop no hi ha marge per trobar-hi un matís redemptor. No és la modernització que, segons algunes interpretacions, escombra *manu militari* institucions medievals corcades. És un cop sec, dolorós i injust, però que al capdavall havia de ser finalment benèfic. Aquesta vegada l'absolutisme retorna a una Catalunya per la qual ha passat l'ona expansiva d'una veritable revolució: la Revolució Francesa. La seva arribada és saludada pel que es coneix com a Manifiesto de los Persas. El signen dos catalans amb altres diputats de les Corts de Cadis (Marimon i Navàs), que reclamen el retorn a l'Antic Règim, esparverats per les analogies que troben entre l'obra liberal del 1812 i la Revolució Francesa.

Si Napoleó no la va protagonitzar, tanmateix en va estendre els efectes. Les seves tropes, a la península Ibèrica, van sacsejar les estructures tradicionals del poder. Algunes minories van veure en l'ocupació napoleònica l'oportunitat de canviar el

Projecte de medalles del primer viatge amb ferrocarril, 1848.

Corts de Cadis, 1812, gravat.

país i van col·laborar-hi. Però la majoria de la població la va combatre, tot aprofitant algunes idees associades a la Revolució. La Constitució de Cadis del 1812 n'és l'exemple més clar: inspirada per la Constitució francesa del 1791, va posar les bases de la reforma de l'Estat. Després es va desplegar en les qüestions essencials sense la legitimitat liberal que la inspirava en els seus orígens, però en l'impuls inicial semblava acollir una voluntat integradora gràcies a la qual Catalunya pogués trobar un paper propi. Almenys en la retòrica, perquè el català Antoni de Capmany cridava a la lluita els diversos pobles hispànics, entre els quals no oblidava els catalans: «Gallegos, Extremeños, Catalanes, Castellanos, etc.», noms que evoquen «pequeñas naciones [de las que] se compone la masa de la gran Nación, que no conocía nuestro conquistador» (*Centinela contra franceses*, 1810). La pluralitat en la qual Catalunya sembla que tenia un paper, però, es va esvaïr en els debats constituents de Cadis. El mateix Capmany renyà severament els que allà pretenguessin una representació que no fos la de la nació espanyola en el seu conjunt: «Aquí no hay provincia, aquí no hay más que Nación, no hay más que España. [...] Nos llamamos Diputados de la Nación, y no de tal o cual provincia: hay diputados por Cataluña, por Galicia, etc.; mas no de Cataluña, de Galicia, etc.; entonces caeríamos en el federalismo, o llámese provincialismo, que desconcertaría la fuerza y concordia de la unión, de la que se forma la unidad» (*Diario de Sesiones de las Cortes Generales y Extraordinarias*

[DSCG], 30 de juny del 1811 i 21 de gener del 1813).

La Constitució de Cadis cridava a allò que en termes contemporanis anomenariem un «patriotisme constitucional»: la formació del sentiment de pertinença a la nació espanyola que forja la Constitució, per al qual, en el títol IX, consagrat a la instrucció pública, incloïa un article, el 368, en què es preveia l'ensenyament de la Constitució. També hi figura el projecte més arrelat i més transcendental per a la història catalana: l'organització territorial de l'Estat i l'intent d'unificació jurídica, apuntat més tímidament a l'article 258. La participació catalana en aquesta història, que es desplega a la primera meitat del segle XIX, té un paper més aviat secundari, palesant una resistència que es manifestarà clarament a l'inici del segle XX. Ho veurem d'una manera panoràmica, posant primer l'èmfasi en la construcció de l'Estat espanyol modern i, després, en les resistències que a Catalunya preparen el terreny per a l'eclosió del catalanisme.

L'Estat modern i Catalunya

Del Manifiesto de los Persas, se'n van fer primeres edicions a Barcelona el 1814, i hi llegim una crítica reaccionària al constitucionalisme liberal, essencialment centrada a desqualificar la nova legitimitat que proposa la sobirania nacional que s'hi proclama. Però s'hi deixa caure una crítica que pesarà molt en el desenvolupament posterior del catalanisme: als paràgrafs 65 i 110 s'assenyala una defensa del pluralisme jurídic en contra de la unitat de codis que s'anunciava. Evidentment, la importància no es donava a la diversitat, sinó a una tradició idealitzada que s'estroncava: «Los sabios y las escrituras dicen: que cada provincia abunda en su seso, y por eso las leyes y ordenanzas quieren ser conformes a las provincias, y no pueden ser iguales» (§ 110, nota a). Per la seva banda, el frare Rafael de Vélez, autor del famós text reaccionari *Apología del altar y el trono*, expressa la seva insatisfacció per la insistència en la lleialtat a la nació, oposada a l'adhesió a la monarquia:

La Constitució de Cadis cridava a allò que en termes contemporanis anomenaríem un «patriotisme constitu- cional»: la formació del sentiment de pertinença a la nació espanyola.

La vida a la fàbrica,
La Ilustración, segle XIX.

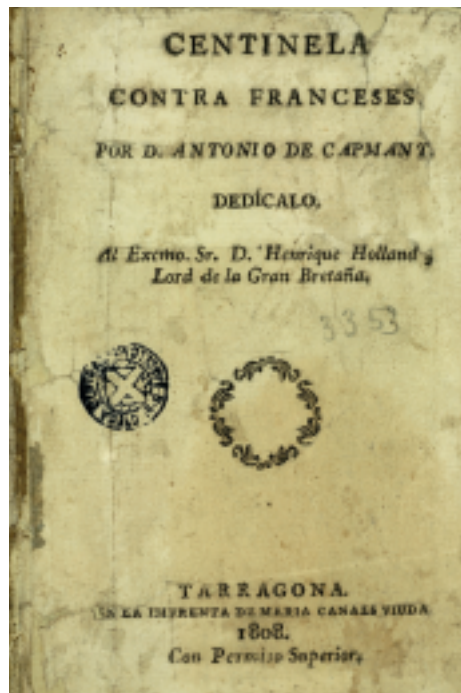
«Todo cuanto recordaba al español la idea de sus reyes, todo se le fue poco a poco quitando de su vista. Nada quedó real, todo se mudó en nacional. Hospitales, fábricas, marina, ejércitos... hasta los estancos y portazgos perdieron el título de real que tenían a las puertas» (vol. II, p. 334).

Ens podria semblar retòrica ideològica si no tinguéssim en compte que aquesta ideologia nacional destinada a aglutinar els «espanyoles de ambos hemisferios» (article 1 de la Constitució de Cadis) anava acompanyada de veritables instruments de construcció nacional. El *nation building* espanyol tenia ben establert el seu disseny al text constitucional del 1812: educació i reorganització territorial. En el primer cas, s'establia per primera vegada que, a tots els pobles, havia d' haver-hi escoles on els nens aprenguessin a llegir, a escriure, a comptar i el catecisme catòlic, juntament amb l'exposició de «las obligaciones civiles» (art. 366). Això sí, amb un «plan general de enseñanza uniforme para todo el Reino» (art. 368). Però, com és prou sabut, Espanya no va tenir mai un Jules Ferry capaç de desplegar un sistema d'educació pública que afavorís alhora l'accés a l'educació i l'homogeneïtzació cultural. En canvi, la reorganització territorial va tenir un èxit notable, i fou debatuda a fons.

En la discussió inicial, dos diputats catalans van intervenir expressant preocupacions de fons. Aner va dir:

«Supuesto que no se ha tratado de variar el nombre de las provincias de España, ¿sería razón de política que a estos que tienen unas mismas costumbres y un idioma se les separase para agregarlos a otras provincias que los tienen diferentes? Nadie es capaz de hacer que los catalanes se olviden que son catalanes» (DSCG, 2 de setembre del 1811).

Borrull no estava tan segur que es conservessin els noms antics, i reclamava que es mantinguessin els noms tradicionals dels antics regnes (DSCG, 2 de setembre del 1811), i en el mateix debat intervingué el diputat Muñoz-Torrero, que se situà en una posició completament oposada:

Portada de *Centinela contra franceses*, d'Antoni de Capmany, 1808.

«Estamos hablando como si la Nación española no fuese una, sino que tuviera reinos y estados diferentes. Es menester que nos hagamos cargo que estas divisiones de provincias deben desaparecer, y que en la Constitución actual deben refundirse todas las leyes fundamentales de las demás provincias de la Monarquía, especialmente cuando en ellas ninguna pierde. [...] Yo quiero que nos acordemos que formamos una sola Nación, y no un agregado de varias naciones.»

No fou l'únic que sostingué aquesta tesi. El diputat Pelegrín ho deixà ben clar mesos després:

«Creía yo que, sancionada la Constitución, había llegado el caso de olvidar los nombres de los reinos y señoríos que componen la monarquía española, y que no se volviesen a oír catalanes, aragoneses, castellanos, etc., adoptando otros, aun para la denominación, o al menos dividiendo el territorio sin consideración a sus antiguos límites» (DSCG, 3 de maig del 1812).

Sobre aquesta base es projectà el debat a propòsit de la divisió provincial durant el Trienni Liberal. En el seu inici es detecta la mateixa passió nacional que fonamenta el liberalisme espanyol originari. Alcalá Galiano, a les «Memorias» que coneixem per les *Obras escogidas* publicades a Madrid el 1955, ens explica que l'exèrcit alçat contra l'absolutisme «era llamado nacional como cosa corriente» (vol. II, p. 37). I l'anònim autor de les *Dos palabras a las cuatro sobre la Constitución*, del 1820, ens diu (p. 7) que el «carácter que más distingue a los gobiernos constitucionales o representativos es la identificación de todos los individuos con la patria». El nacionalisme espanyol és present encara abans d'iniciar-se el debat sobre la divisió provincial. El *Diario de Sesiones de las Cortes* [DSC] del 4 de març del 1821 publica una «Memoria» d'Agustín de Argüelles en la qual diu que la divisió «debía hacerse del modo posible en razón compuesta de superficie, población y riqueza, teniendo en consideración al mismo tiempo la influencia moral que tienen por ahora los hábitos contraídos por largo espacio de tiempo, y que este mismo hará desaparecer por efecto seguro de las nuevas instituciones».

Tot i el sentit inequívocament nacionalista espanyol de la reforma, no sembla que hi hagi gaires reaccions. Tot és molt ràpid: comença amb el dictamen publicat al DSC el dia 1 d'octubre del 1821. La publicació, però, no informa de gaires debats. Sabem que el dictamen es proposa mantenir el nom de Catalunya, tot i dividir el Principat en quatre províncies: «Gerona», «Lérida», Tarragona, que assumeixen el nom de les ciutats que en seran la capital, i la província de «Cataluña», amb la capital a Barcelona. Lleida perdrà la Franja de Ponent, i, pel DSC del 9 d'octubre del 1821, tenim notícia que desapareix el nom de Catalunya en el nomenclàtor de les províncies. Havia de ser des de llavors la província de Barcelona.

El rerefons d'aquests canvis, pel que sabem, no mostra una agitació catalana especialment preocupada per aquesta pèrdua d'identitat. A l'arxiu del Congrés dels Diputats (llogall 78, expedient 74), hi figura una petició de l'Ajuntament consti-

tucional de Tarragona, datada el dia 11 d'octubre del 1820, en què es demana que la ciutat sigui capital de província i es defensa la nova divisió tot dient que hi ha una «administración pública débil, obstruida y lenta en nuestra España, en mucha parte por su monstruosa división en provincias que han llevado y sostenido con gloria y dignidad el nombre de Reynos». La Diputació Provincial de Barcelona, com registra l'acta de la seva sessió constitutiva del 15 de maig del 1822, sol·licita el canvi de l'escut de la província de Catalunya (el de les quatre barres) per un escut uniforme igual a totes les províncies. Cinc dies més tard, una reial ordre disposava que les diputacions provincials havien de tenir com a emblema «el escudo de armas de la Nación, con la sola diferencia de un lema alrededor que exprese el nombre de la provincia a que cada uno pertenezca» (*Colección de los decretos y reales órdenes que han expedido o circulado por la secretaría de despacho de la Gobernación de la Península*, 1823).

No es va arribar tan lluny, però les bases de l'estructura territorial sobre la qual es va desplegar l'Espanya moderna s'acabaven de posar. Louis de Carné, periodista francès que publica en la *Memoria histórica sobre Fernando VII* de Michael J. Quin (1840), diu:

«El reinado absoluto de Fernando VII, el sistema constitucional y el gobierno templado de Cristina han estado de acuerdo en un solo punto, es decir, en que todos han aspirado a construir una España unitaria, sometida a una misma legislación civil y política» (vol. III, p. 171-172).

La centralització va avançar gràcies a dos decrets de Javier de Burgos, que l'any 1833 va establir les línies fonamentals de la divisió provincial espanyola. Sobre aquesta plantilla, que no es va modificar fins a l'any 1927 per convertir en dues províncies les illes Canàries, es desplega l'administració de l'Estat. Per llei, des del 1845, els alcaldes són designats pel rei o pel govern, segons les dimensions del municipi de què es tracti, i queden sota

l'autoritat del *jefe político*, antecessor del governador civil, designat pel rei. Sense instruments de participació per a ningú, els catalans veien, a més, com predominava en la formació universitària una visió del dret públic que desconfiava de qualsevol fórmula que no fos el centralisme. José Posada de Herrera, en les seves *Lecciones de Administración*, del 1843, que podem consultar en l'edició feta per l'Instituto Nacional de Administración Pública el 1988, diu:

«Indudablemente sería preferible para nosotros, y mucho más de desear para todos los que quieren ver la nación bien constituida y próxima a la riqueza y prosperidad que tuvo en otros tiempos, que la centralización llegase hasta el extremo, antes que un gobierno completamente federal nos presentase divididos al frente de la Europa y sin medios de resistir a las agresiones extranjeras y a las influencias de nuestros enemigos» (p. 310-311).

Pedro Gómez de la Serna era partidari d'una línia més radical, expressada a les seves *Instituciones del derecho administrativo español*. En el manual (p. 7 i 9-10), aparegut el 1843, a Gómez de la Serna li sembla que el «principio grande, vivificador y profundo de la unidad hará desaparecer de entre nosotros antiguas reminiscencias, confundirá en uno nuestro diverso origen, y substituirá a las individualidades el todo, a los

Pedro Gómez de la Serna, jurista defensor del centralisme.

pueblos y las provincias la Nación». Ho té molt clar: «Cuanto más pierda el provincialismo, más ganará la nacionalidad.» En funció d'això, l'expansió del castellà és vista amb gran optimisme:

«La propagación de nuestras escuelas extiende hasta en las últimas aldeas el armonioso idioma castellano, y va preparando su generalización en toda la monarquía, y con ella un vínculo estrecho de nacionalidad. Tantos elementos combinados, el espíritu de la época al que en vano se opondrían obstáculos, y el instinto natural de orden y conservación que tienen los pueblos, harán pronto que nuestra legislación sea una en todas las divisiones territoriales, y que todas sus partes sean homogéneas, para que la acción del poder ejecutivo sea tan rápida, tan fuerte y tan extensa como es indispensable, cesando así las resistencias locales, y substituyendo la unidad y la centralización a la confusión y a la incoherencia. Entonces habrán desaparecido las causas que más complicado hacen hoy el estudio del derecho administrativo.»

Antonio Alcalá Galiano, a les seves *Lecciones de derecho político constitucional*, del 1843 (p. 347), opinava que, de tota manera, s'havia avançat i Espanya s'havia consolidat:

Queda ben clar que el fracàs del liberalisme gadità no va comportar el del centralisme al qual va donar peu.

«Hoy, a pesar de ciertos resabios del estado antiguo más fuertes que los que hay en otras naciones, y que si por un lado piden más y mayores contemplaciones, por el otro exigen más eficaces remedios, España es ya un ente moral con vida propia, y que ha creado intereses e inspira afectos, por lo cual no es cuerdo poner disputándole su influjo a Cataluña, Galicia o Andalucía, y menos todavía a Zaragoza, Barcelona, Sevilla, Granada, Málaga o Cádiz.»

Les resistències

Queda ben clar que el fracàs del liberalisme gadità no va comportar el del centralisme al qual va donar peu. Es va racionalitzar el sistema de dominació inherent a qualsevol Estat, simplificant les estructures i les regles del poder de l'Antic Règim. I no hi hagué un contrapès seriós que pogués representar específicament les aspiracions de Catalunya. El que segueix sembla un conjunt d'episodis que no altera les bases profundes que ha guanyat l'Estat espanyol centralitzat. Hi ha resistències, evidentment. Apareix el nom d'allò que després havia de ser el catalanisme: un «provincialisme» genèric que, en relació amb la nova divisió provincial, presenta matisos que van de la incomoditat a l'oposició. Mort Ferran VII, el 1833 comença la Primera Guerra Carlina, que va durar fins al 1840, i, dos anys després, esclataren les bullangues. Aquestes revoltes populars urbanes, d'ideologia no gaire definida, canalitzaven la protesta política i social, arribant a incendiar convents.

La societat civil s'organitza per mantenir l'ordre i es formen les Juntes Auxiliars Consultives. La de Barcelona reclama el 1835 el restabliment de la Corona d'Aragó i l'eliminació de la divisió provincial. L'any següent, a la Comissió de Fàbriques es fan crides perquè els obrers no es deixin seduir per les proclames independentistes. A més, el republicà federal Ramon Xaudaró intenta revoltar-se el maig del 1837; un seguit de moviments desordenats tornen a explotar amb la Jamància el 1843, any en què Abdó Terrades proclama la República a Figueres, i el 1846 esclata la guerra dels Matiners, una guerra de

protesta contra el govern central on es barregen republicans i carlins (aquests darrers descontents perquè el pretendent no accepta restaurar els furs).

Catalunya queda lluny del sistema polític que s'ha posat en marxa, tot i que la Renaixença comença al centre, amb l'*Oda a la pàtria* escrita a Madrid i publicada a Barcelona el 1833. Les institucions espanyoles no són capaces d'evolucionar en el sentit que marcaven les promeses liberals, i són impermeables a allò que no siguin pressions o cops de força, sense sufragi universal i amb els mecanismes electorals corromputs. L'Estatut reial del 1834 és el resultat de la coincidència dels liberals més conservadors amb els absolutistes més oberts, espantats per la guerra que provoca el conflicte dinàstic. Després d'un motí, sembla que es va recuperar parcialment l'esperit liberal amb la Constitució

del 1837. Espartero no el consolida, i Narváez inicià el 1844 la que es coneix com a «dècada moderada», ja amb el cos de la guàrdia civil, per cert, format el 1843.

De portes endins, Catalunya començà a posar les bases que havien de donar a l'economia el gruix necessari per formular un projecte polític. Com a reacció a la situació de la classe treballadora, es funda a Barcelona la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat, el 1844. Quatre anys més tard, es crea l'Institut Industrial de Catalunya, embrió d'una patronal com la que en el món agrari es forma el 1851 quan neix l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. Així mateix, el 1848 s'inaugura el ferrocarril Barcelona-Mataró, i dos anys més tard es funden els Cors de Clavé. La societat catalana es va fent forta, amb les seves contradiccions internes. A més de forta, diferent de la resta. L'economia industrial,

Alliberament de presos durant la revolució liberal i destrucció de la Inquisició, Barcelona, any 1820.

Revolta de la Jamància, Barcelona, 1843.

i una llengua i una cultura dignificades per la Renaixença, són aspectes de la mateixa identitat. Però no hi ha des del poder central cap signe de reconeixement ni d'obertura. El sistema de partits configurat entorn del liberalisme no acull de manera específica els interessos catalans. Més o menys impregnats de radicalisme democràtic, es desgasten en moviments insurreccionals. Les vies de participació en el poder de Madrid són estretes, sovint corrompudes, i no tenen una connexió fàcil amb Catalunya.

La partida, però, ha començat. D'una banda, hi ha l'Estat que es modernitza sense legitimar-se del tot: del liberalisme del 1812 només queda, pràcticament, la centralització; de l'altra, una Catalunya que comença a refer-se del mal inici del segle XVIII. El desenvolupament econòmic i la represa cultural permeten començar a veure la Catalunya que som capaços de reconèixer. La nostra llengua no és un patois, i ens veiem amb la capacitat de generar prosperitat des de la nostra economia. Sembla que ara s'han generat les condicions perquè Catalunya pugui afirmar-se com a subjecte de la seva pròpia història.

El liberalisme ha inventat una fórmula per a la construcció nacional: el constitucionalisme. Es defineix la nació a partir del procés constituent, i se la revesteix de la funció legitimadora del poder atribuint-li la sobirania que era en mans dels monarques absoluts. Tot sembla una ficció, un nou mite fundador de la comuni-

tat política. Fins que s'encarna en persones concretes, deixant a les seves mans, com a ciutadans, la decisió sobre la forma que ha de tenir el poder i quina n'ha de ser l'orientació. Sobirania nacional, poder constituent i democràcia tenen el mateix subjecte. Els catalans hauríem pogut convertir-nos en ciutadans espanyols, i en espanyols ciutadans, si s'hagués consolidat el projecte liberal del 1812. Veiem la facilitat amb què s'enfonsà el 1814, similar a la que acompanyà la seva nova caiguda el 1823. Per a bé o per a mal, el liberalisme no ens va poder fer part de la nació espanyola, ni tampoc va fer-la a la seva mida. Va deixar els fonaments d'un Estat, en els termes que aquí hem intentat descriure, on encara sembla que es busca un lloc per a Catalunya.

«Comment peut-on être Persan?»
(Montesquieu, *Lettres persanes*, xxx)

1864

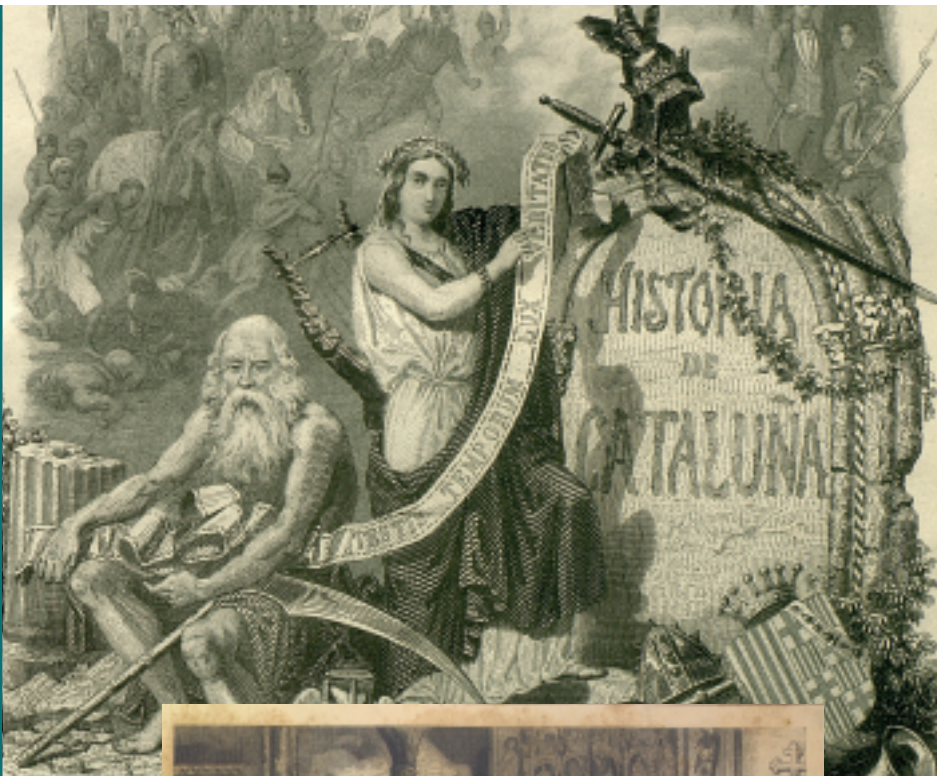
Com es pot ser català

Josep M. Domingo

(El Pla de Santa Maria, 1957)

Professor de literatura a la Universitat de Lleida. És un dels editors de la col·lecció «El Vuit-cents». Darrerament ha publicat *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme* (2011) i, amb Anna Llovera, *De realisme. Aproximacions i testimonis* (2013). És investigador del Grup d'Estudi sobre la Literatura del Vuit-cents i membre de la Societat Verdaguer.

Portada de la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, de Víctor Balaguer, 1860.

Juramento de los capitanes barceloneses en 1713, gravat, en *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*.

§ 1. L'any 1864 en feia cent cinquanta del 1714. Un any abans, al volum cinquè de la seva *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Víctor Balaguer havia establert que l'any de la caiguda de Barcelona, aquell 1714, «fue el último de la Historia de Cataluña». I sentenciava: «Para el país que no es libre no hay recuerdos. Su historia no tiene bellezas, sus anales no tienen glorias.» Cent cinquanta anys després, «el país» es trobava en la circumstància oposada de mostrar que atresorava prou glòries, annals, bel·leses i records (és a dir, prou capital simbòlic) per aspirar a tornar a «tenir història», és a dir, a fer-ne i, doncs, a la quota de llibertat adient a una o altra conveniència, fos industrial, administrativa, política, urbanística o de representació. D'això Antoni de Bofarull, uns quants anys abans, en un article cèlebre («Catalanismo no es provincialismo», 1855), n'havia dit «la nueva vida a que aspira» Catalunya, aquesta Catalunya contemporània que es mostrava sota l'aspecte d'una «reanimación [...] providencial» que no podia sinó valdre's de les possibilitats inèdites que, segons creia Bofarull, oferia el nou ordre liberal: «Si acabó el período de la fuerza para sustituirlo sólo con los derechos, dad razón a Cataluña», exhortava. Bofarull parlava de reanimació com altres parlaven de renaixement, resurrecció, restabliment, restauració o renaixença: era, en efecte, el discurs de la renaixença. I, així, resultava raonable que si el catalanisme havia de mostrar-se renaixencista i expansiu prioritzés l'exaltació festiva (inclòs el joc literari que n'era la metonímia perfecta: els Jocs Florals barcelonins), i les estilitzacions i les idealitzacions conseqüents, enfront de les realitats i els conflictes, també els històrics, inclòs el 1714. Amb la suposada garantia de les capacitats documentals de la fotografia, un *Almanaque Fotográfico de Barcelona* per al 1864 atestava, en el marc d'una invariable topografia menestral (el jardí del general, el carnaval, el Corpus, els teatres d'estiu, les festes majors de barri, els pessebres nadalencs), atestava, dic, una ciutat lliurada a la indústria emergent de l'oci i captivada per l'espectacle de la renovació urbana. Amb tot, la guerra de Successió és un argument literari a què concorren poetes i novel·listes, en català i en castellà —si més

no des de l'Enrique y Mercedes d'Illas i Vidal (1840)–. I, com ha indicat Magí Sunyer (a *Els mites nacionals catalans*, 2006), el 1714 no era un tema eludible en els Jocs Florals. El 1865 un particular hi dotava un premi extraordinari «a la millor poesia sobre l'heroica mort del conseller en cap Rafel de Casanova en lo renyidíssim assalt de 1714»: s'enduïa un accèssit al guardó Jacint Verdaguer, «jove i pagès de Riudeperes», segons detallava l'acta del certamen. Detall no negligible: el secretari d'aquell consistori del 1865 invitava a considerar les cauteles que imposava el caire oficial de la festa sobre el motiu del poema: «Lo espinós de l'assumpto», precisava, «no [en] permet en certàmens poètics com lo present una completa amplificació.»

§ 2. Aquell 1864 Joan Cortada presidia el consistori dels Jocs Florals de Barcelona – una de les instàncies bàsiques de difusió del renaixencisme, com és sabut–. El dia de la festa, al seu discurs de rigor al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, Cortada es congratulava que «a les lluites polítiques ha[guessi]n succeït les lletrades» i que els «crits de guerra» haguessin estat canviats per «lo dolç cant dels trobadors». De «trobadors», deia, que competien per cantar «les glòries de Déu, lo entusiasme per la pàtria, lo amor a les hermoses, les consolacions de la virtut, la tendresa del carinyo maternal, les dolçures de la vida del camp, la moralitat germana del treball i los grans

records de les edats passades» –és a dir, de «trobadors» que feien d'agents lliurats amb alacritat a una intensiva i joiosa campanya de producció i difusió de signes, símbols, significats i valors–. Segons considerava Cortada, era la transcendència d'una tal activitat que feia els catalans coetanis dignes d'entrar en el «clos venerable» que era el Saló de Cent: precedia els catalans del 1864 un pas-sat rutilant, ple de noblesa, i ara s'aplicaven a un ritu social d'autoafirmació, acabat d'instituir, substitutiu de les pugnes antigues (com havia volgut Rubió i Ors al *Pròleg* del 1841), que els permetia de tornar a ocupar amb dignitat el Saló de Cent. «Bé: doncs estam aquí; aquest és el nostre lloc», convenia, i se'n congratulava, finalment, Cortada.

Notem-ho: el 1864 els catalans podien ser percebuts a través de les marques distintives d'una societat burgesa activa i expansiva, que mirava d'ubicar-se dins la dinàmica de l'Estat liberal espanyol. Així, passades les agitacions dels anys cinquanta, en l'ordre pròsper de la dècada moderada, instal·lats en «una temporada de pau i sossego com difícilment ha de tornar a veure la generació que avui trepitja la nostra terra» (segons evocació de Celestí Barallat del 1874), els catalans tractaven de prendre posició en una esfera pública cada cop més complexa, amb unes demandes comunicatives i, doncs, publicístiques (les de la moderna *Offentlichkeit* que ha analitzat Habermas) que tocava imperiosament de satisfer. Caldria que no ens passés desapercibuda, en aquest sentit, la proliferació de peces que, dels darrers cinquanta i al llarg dels seixanta, expressen una decidida voluntat vindicativa, propositiva, referencial i categoritzadora: per exemple, cronològicament, el *Bosquejo histórico de la lengua y literatura catalana*, de Magí Pers (1850), *Cataluña en España*, d'Illas i Vidal (1855), la *Historia de la lengua y de la literatura catalana*, també de Pers (1857), *La libertad constitucional*, de Víctor Balaguer (1858), la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, de Balaguer (1860–1863), *Cataluña y los catalanes*, del mateix Joan Cortada (1860), la *Revista de Cataluña* (Barcelona, 1862), els *Datos y apuntes para la historia de la moderna literatura catalana*, de Josep L. Feu (1863, 1865), *Las calles de Barcelona*, novament de Balaguer (1865), els *Almana-*

Una sesión de la veinticuatrena de guerra durante el sitio de Barcelona, gravat, en *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*.

1. Recuerdos de 1863, publicat dins 1864. *Almanaque Fotográfico de Barcelona*. Fragment.

2. Profecías para 1864, dins 1864. *Almanaque Fotográfico de Barcelona*. Fragment.

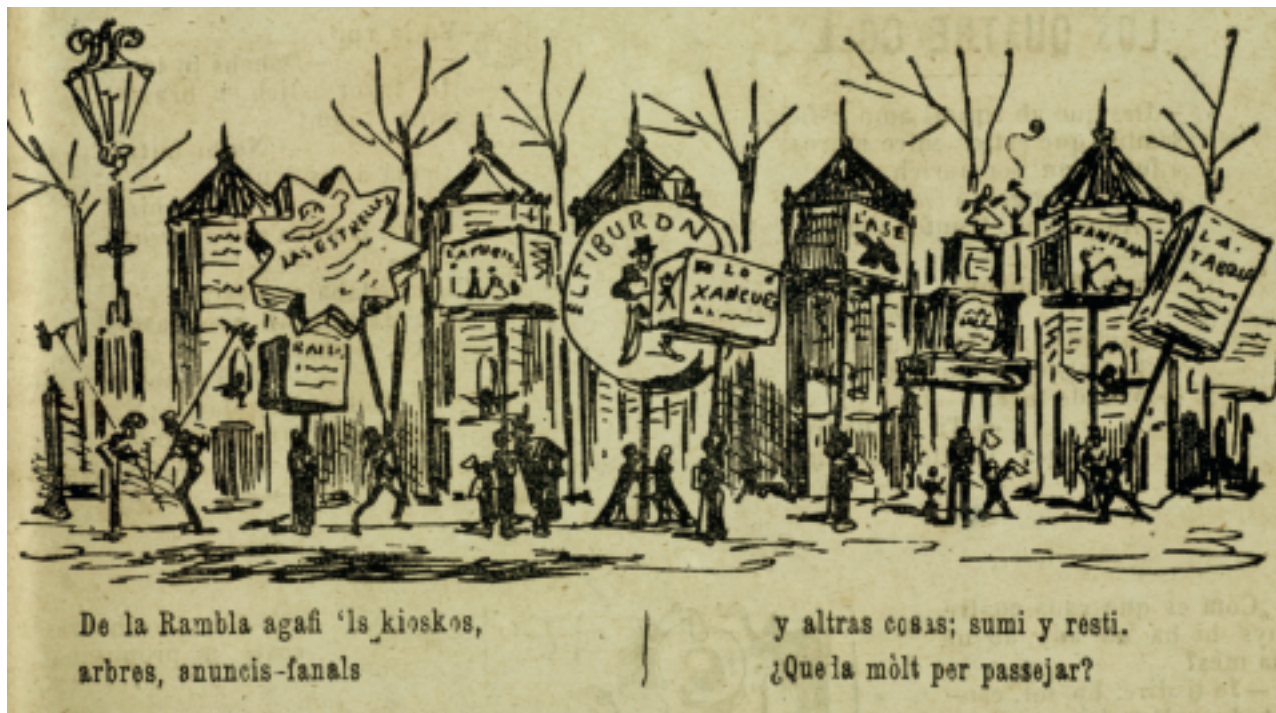
ques literarios de l'Ateneo Catalán (1862, 1863), el *Calendari Català* de Francesc P. Briz (1864-1881), etc. Però l'opinió de Cortada, l'incisiu i autoritzat publicista que havia planat sobre l'actualitat palpitant i havia exercit d'altaveu dels greuges seculars dels catalans, era que el lloc adient als catalans, aleshores, el més eficaç, el lloc seu per antonomàsia, era el de la pugna simbòlica que tenia per trinxera bàsica els Jocs Florals de Barcelona. Li era de tota evidència que, més que no pas la convinguda rutina expositiva o deliberativa, resultava aleshores preferible, perquè era més eficaç, una acció ritual de representació, festiva i, doncs, celebradora i afirmativa —car se suposa que, també als Jocs, *c'est l'amour qui chante, mentre que la raison ne peut que parler*—. Cap altra pràctica significant, trobava Cortada, era susceptible de servir millor a la intenció de fer els catalans un subjecte social plausible, efectivament projectat sobre el seu món —cap altra, paradoxalment, sinó aquesta que semblava tan fora del món.

En fi, dit altrament, i grosserament: la proliferació de l'usual discurs provincialista potser era inversament proporcional als seus efectes. Potser, en el millor dels casos, s'exhauria en la immediatesa del seu tacticisme. Podia resultar, en canvi, més prometedora el llarg abast d'una acció estratègica: una acció

ideològica comprensiva, racionalitzadora, naturalitzadora, legitimadora i proactiva. Es tractava, en efecte, de l'operació de l'anomenada *renaixença*.

§ 3. A mitjans del Vuit-cents la *renaixença* pren la forma d'una operació comunicativa de gran abast, amb projeccions de la més variada índole. Comença de ser activada quan el canvi a l'economia industrial i un context inèdit d'estabilitat social i d'expansió econòmica de la dècada moderada (1843-1854) revelen la necessitat d'un nou utilatge administratiu, polític i simbòlic. És d'aquest impuls i d'aquestes condicions de possibilitat que el terme *renaixença* (i els sinònims del cas), al llarg dels anys cinquanta, havia anat decantant-se i es consolidava com a mot clau per a la identificació de la identitat dels catalans. L'avalava una profusa activitat acadèmica i publicística —que en definitiva testimoniava una nova curiositat sobre els afers col·lectius: d'un tombant nou quant a les expectatives col·lectives—. L'autoritzava i el naturalitzava, també, l'escena espectacular de les primeres grans transformacions urbanes de la Barcelona contemporània: l'obertura del carrer de la Princesa, l'aterrament de les muralles, l'expectativa formidable del gran eixample de la ciutat.

En qualsevol cas, el 1864 l'operació de la *renaixença* era en ple rodatge: era la gran estratègia comunicativa de què se servia el pla d'acció d'aquella generació que havia decidit de treballar en «la vida nueva» a què es referia Antoni de Bofarull el 1855. Quatre anys més tard, significativament en el marc dels primers Jocs Florals de Barcelona, el mateix Bofarull precisava que es tractava de participar en la «nova civilització» que es feia ostensible alhora «en produccions literàries i en obres públiques». Perquè, segons havia proclamat el prospecte de la revista *El Arte*, ells eren ja una generació «capaz por sí sola de transformar intelectualmente nuestro suelo, como se va de día en día transformando». Simplement: era la «transformació intel·lectual» imprescindible per actuar de manera competitiva en la «nova civilització» del capitalisme

Caricatura de T. Padró,
Lo Xanquet. Almanach per
l'any 1868.

industrial, del comerç a gran escala, de l'esfera pública liberal, que havia dut a l'adopció de la idea de *renaixença* com a eina de projecció i representació col·lectives. Una idea que articulava i sintetitzava les lliçons romàntiques sobre el passat gloriós dels catalans amb la crida reiterada a emular-lo en la gestió del present i en els projectes de futur: capaç de legitimar-los, doncs, present i futur, amb l'autoritat irrefragable del passat. I una estratègia, en fi, en què l'art tenia un decisiu protagonisme: perquè era tot just l'art, la creació d'objectes artístics, que havia de facilitar la percepció incontestable de la veritat de la *renaixença*, de la seva efectiva monumentalització, i perquè era l'art que feia d'estímul a una operació global d'idealització i repriminació de la realitat—l'art, en efecte, segons havia dictat el lema d'*El Arte*, «leva di terra in ciel nostr' intelletto»—. Adoptava, la idea de *renaixença*, la forma d'una metàfora (la del tornar a la vida) que sostenia el relat imbatible de la seva efectiva realització i de la seva imminent plenitud com a final necessari. En definitiva, segons l'expressió de Benedict Anderson, el relat d'una «comunitat imaginada», ple de virtuts realitzatives, capaç

de *reconfigurar* i *crear* la realitat. Una metàfora i un relat l'èxit dels quals resultava proporcional a la seva infinita aplicabilitat: com que tot permetia de ser llegit o apreciat en funció seva, metàfora i relat esdevenien, així, permanentment actualitzats. I, doncs, instituïen la legitimitat d'uns principis de visió i de discriminació *ad hoc*—instituïen un ordre (*nomos*) i una opinió (*doxa*) precisos, agombolats de l'eficàcia excipient del romanticisme.

§ 4. El tall cronològic del 1864 mostra testimonis precisos tant de l'extraordinària capacitat inclusiva i universalista del discurs *renaixencista* com, en una societat de complexitat creixent, de les tensions a què es veu sotmès i de les contencions que suscita. Com a exemples d'aquella aptitud comprensiva valguin el report de Gaietà Vidal sobre el «*renaixement de les lletres catalanes*» (al *Calendari català del any 1865, 1864*), que ubica al mateix calaix del *renaixencisme* la literatura en català (incloses les *gatades* de Pitarrà), les activitats de l'Ateneo Catalán i les de l'Ateneo de la Clase Obrera de Barcelona o el *Calendari del Pagés*. O els Cors de Clavé, la brillant iniciativa de la pui-

El tall cronològic del 1864 mostra testimonis tant de la capacitat inclusiva i universalista del discurs renaixencista com de les tensions i de les contestacions que suscita.

xant indústria del lleure adreçada a l'oci menestral i obrer —una iniciativa de resultats rotunds, un dels quals aquell mateix any 1864: un concert dels cors als jardins d'Euterpe, a Barcelona, aplegava dos mil cantaires—. Eficaces creadors de comunitat, la qualitat de transmissor renaixencista dels cors (la dimensió adquirida ajudant-hi) no oferia dubtes: *c'est l'amour qui chante*, recordem-ho. Per a Dolors Monserdà, en qualsevol cas, anys a venir, no hi havia el menor dubte: als jardins d'Euterpe, «sense que ningú se'n donés compte, per entremig d'aquell ambient de veritable emoció artística hi resplendia l'albada del nostre gloriós renaixement...» (*La fabricant*, 1904, I).

Quant a la contestació del discurs renaixencista, caldrà observar que es tracta de rèpliques i reserves no pas al consens sobre la plena evidència de la realitat de la renaixença, sinó al seu característic complex simbòlic i a l'estricta programa de difusió de què se serveix. Poden ser expressades en clau ideològica: les veus d'Apel·les Mestres, Pompeu Gener o Víctor Balaguer, vinculades al republicanisme federal, s'hi signifiquen amb textos memorables. A «La nova musa» (1864), l'incansable Balaguer, també un dels factòtums de l'eclosió renaixencista del 1859, adverteix que «l'alcàsser dels déus falsos avui se desmorona» irremissiblement i que, doncs, els poetes només

poden obtenir «l'olímpica corona [...] de mans de noves muses»: no pas les dels Jocs Florals, sinó les noves muses del segle del progrés que dicten no res menys que «la causa del poeta avui és la del poble». En fi, es demana Balaguer:

Per què volen ara, quan ja el segle ho desterra,
tornar a les vellures, i els cants ressuscitar
d'una poesia morta que jau dessota terra?

La resposta és resoluda i concloent:

Lo segle n'és de lluita. Lluitau, doncs, oh poetes,
ensems soldats i apòstols. S'han acabat los temps
de fer-ne sols joguines i airoses cançonetes
per a passar los dies als peus de les ninetes,
recitant llagrimoses poesies innocents.

Són, com dic, expressions ideològiques d'una dissensió que es nodreix molt especialment dels efectes de la simultaneïtat de la marea renaixencista amb el naixement i la consolidació d'una cultura de masses: la llei, l'ordre, l'opinió, la imaginació i les formes artístiques del renaixencisme implicaven un imperatiu de reverència incompatible amb la (deia l'historiador Tubino) «turbulencia democràtica del elemento popular». Incompatible, en efecte, amb la iconoclàstia irredimible del gran públic profà, aliè al *sagrat* renaixencista, a què s'adreçava la puixant factoria de l'editor López Bernagossi: l'estiu d'aquell 1864 Frederic Soler creava *La Gata*, ben atent a «la afición que el público tiene a divertirse, y a hacerlo a poco coste». Doblat del grotesc «Pitarra», l'any següent Soler estrenava la «gatada cavalleresca» *Lo Castell dels Tres Dragons*, una sagnant paròdia dels tòpics i les fantasies del medievalisme renaixencista amb què els *trobadors nous i moderns* tiraven als jocs florals «restaurats». Soler va ser un professional imposat d'una llei primordial del seu món: ara «lo verdader rei, lo verdader president», confirma, «són lo temps, les circumstàncies i l'opinió pública».

§ 5. Víctor Balaguer és aleshores, com és sabut, un actor imprescindible, profús i decisiu en la vida pública. «Déu mos do Balaguer!», no pot deixar de concedir, malgrat tot, un seu inveterat antagonista, Marià Aguiló. Més precisament, Balaguer

Grup d'alumnes i professors de la Universitat de Barcelona, anys seixanta del segle XIX.

fa d'actiu mediador, o d'eficax articulador, dels discursos que ocupen l'esfera pública: el renaixencisme i el progressisme, el trobadorisme i el constitucionalisme, la cultura patrícia i la indústria cultural, el respecte pietós (que fa de Balaguer el poeta d'«A la Verge de Montserrat») i la gosadia lliurepensadora, l'erudició i el publicisme, el catalanisme i el liberalisme espanyol. O, en fi (per tornar a la disjuntiva a què apuntava el discurs de Cortada referit més amunt, § 2), d'eloqüent conciliador de les estratègies simbòliques amb l'acció política: a «Los quatre pals de sang» (1862), un poema «proteccionista» de tornada cèlebre («Ai, Castella castellana, / no t'hagués conegut mai»), Balaguer oferia la idea de la indústria com la peça que finalment restava als catalans d'un lluit patrimoni de valors (amb el dret, la llibertat i la justícia: els veritables quatre pals de l'escut), valors tothora objecte de la cobdícia i la depredació de «Castella»: arribat el cas, resolvia el poema, s'imposava de convertir la mera queixa en severa admonició. (A manera d'addenda: hom notarà, a «Los quatre pals de sang», un significatiu lliscament de l'argumentari respecte d'un altre poema cívic cèlebre, l'oda «Barcelona» de

Rubió i Ors: allà on Rubió, el 1840, convenia, per tal de «ser entre fers», al bescanvi entre «les barres» catalanes i «les torres i els lleons» castellanolleonesos, és a dir, convenia al pacte que oferia comerç i indústria a canvi de seguretat, Balaguer, el 1862, ja no pot sinó denunciar el risc de l'exposició d'un darrer element patrimonial, la indústria, a la secular i devastadora avidesa de «Castella».)

Una peça bàsica de l'acció medidora de Balaguer va ser la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* (1860-1863): si d'una banda els cinc volums gruixuts de la *Historia* podien beneficiar-se de les expectatives «romàntiques» que desvetllava l'historiador poeta (l'historiador, havia escrit Novallis, «cal també [...] que sigui poeta, car només els poetes poden entendre's en aquest art que rau a contar hàbilment els fets»), era clar, alhora, que es disposaven oportunament a satisfer la demanda d'autoritat a què s'havia referit Antoni de Bofarull en la cerimònia dels Jocs Florals barcelonins del 1859: «La Història dona a l'home un gènere de superioritat que ratlla en soberania.» Balaguer, autor de *Las calles de Barcelona* (1865-1866), cronista oficial de

la ciutat des del 1852, artífex novament oportú de la consideració, tota moderna, de l'espai urbà com un tot socioespacial, consolidava, amb la *Historia*, un flamant perfil de *praeceptor urbis* capaç d'una eficaç hibridació de les maneres acadèmiques amb el talent social i de l'escala local amb la perspectiva global. I detall no pas menor: qui escrivia la *Historia* era alhora algú en disposició decidida a fer-ne. Els beneficis per a la cultura del renaixencisme d'aquesta fórmula havien de ser decisius: s'era, definitivament, davant de la història, i atès que s'hi era convenia mostrar-se'n a l'altura: sens dubte, Balaguer fornava al renaixencisme si més no «una història ètica per a la majoria», en mots d'Eva Serra (o la «cultura històrica dels saltataulells», segons n'ha dit Ramon Grau), d'extraordinària fortuna i d'un profús rendiment literari. També duia el benefici d'elaborar el discurs holístic que integrava progressisme liberal, historicisme, alta i baixa cultura, academicisme i publicisme: també, doncs, de facilitar l'exigència, tan vuitcentista, de «pensar amb la història» com a estratègia bàsica de producció de significats per al present. I era així que la «mort» del 1714, que cent cinquanta anys després no era objecte de cap commemoració especial, prenia en la *Historia* el protagonisme imprescindible per a la teleologia de la Renaixença. «L'ésser humà», escrivia Simmel, «opera amb categories intel·lectuals, amb judicis de valor que afavoreixen

Balaguer lamentava que «en 1714, al caure fet a trossos lo pendó de les llibertats, amb ell caigueren la literatura i la llengua pàtries».

les distincions, de manera que connota aquestes alternances tot interpretant-les d'acord amb una lògica de descontrol/control, preparació/realització, transitori/definitiu»: en la seqüència històrica, la «renaixença» no era sinó l'alternança necessària a aquella «mort», el record i la mitificació de la qual (el «mite de la derrota» de què ha parlat Magí Sunyer) interpellaven els ciutadans i els estimulaven en el triomf renaixencista. També aquí el Balaguer poeta hi feia el seu paper: «Els canons de Felip Quint / deixaren la “Llibertat” / soterrada entre les runes / de Barcelona fumant», clamava a «Los quatre pals de sang» (1862).

§ 6. En efecte, la literatura, en aquest afer del renaixencisme, hi era medul·lar. A *Esperances i records* (1866), Balaguer lamentava que «en 1714, al caure fet a trossos lo pendó de les llibertats sota les runes fumants de Barcelona, amb ell caigueren la literatura i la llengua pàtries». En el moment renaixencista de refer-se d'aquella «caiguda», de nou Balaguer (el polític Balaguer) va ser un agent decisiu a l'hora de definir la mena de pràctiques identificables com a literatura dintre de les noves formes de comunitat i de les noves esferes

Caricatura d'Innocenci López feta per T. Padró, *El Tiburón*, 1864.

d' experiència. Un atribut imprescindible d'aquestes pràctiques tenia a veure amb una elemental urbanitat: rescato uns mots de Josep de Manjarrés del 1884: «El mundo no nos recibe como nosotros queremos, sino como él quiere; y si deseamos gozar de las ventajas de la sociedad, debemos llevar a ella nuestro contingente.» És a dir: *esse est percipi*: ser és ser percebut. I la literatura, aquí, i aleshores, hi era decisiva. També, doncs, als catalans del XIX, com als altres europeus, els va interessar, perquè volien ser visibles en aquell món en què vivien, de mostrar-se *renaixents* i de dotar-se de l'instrument d'una literatura nacionalitzadora que els fornís un imaginari *ad hoc* i inconfusible (i, en efecte, *renaixent*), i un mirall en què poguessin reconèixer-se i projectar-se.

Un segle i mig després del 1714, probablement un dels aspectes més suggestius que el país oferia a l'observador era el fet que aquella estratègia de representació i de monumentalització que feia possible la «restauració» dels jocs florals donava resposta a la qüestió del valor i la ubicació de la llengua i la literatura catalanes en el nou ordre liberal. De fet, les situa en una nova magnitud: els atorga una digna funcionalitat i els obre un àmbit de competitivitat que acaba configurant la possibilitat d'una llengua comuna i alhora d'un espai literari excepcional —l'espai que havien d'ocupar Verdager, Riba, Rodoreda i tants altres—. Dit altrament, té, aquell moment, tot just l'atractiu singular de veure-hi constituir-se una literatura en termes contemporanis: una literatura «nacional»; de poder-hi observar com es configura aleshores alguna cosa semblant a allò que Greenblatt anomenava una «societat totalitzadora»: aquella en què «tot» i «tothom» semblen travats en un continu de consensos, somnis, projectes, autoritats reals i simbòliques reconegudes, etc. Rubió i Ors, Balaguer i Cortada s'empescaven la «restauració» dels Jocs Florals de Barcelona, el 1859, però alhora eren part de la comissió que, aquell mateix any, es constituïa per desplegar el pla d'eixample de la ciutat, acabat d'aprovar; el poeta Camps i Fabrés, el d'«Els tres sospirs de l'arpa» (1861), mantenidor reincident dels Jocs Florals, és

Vista des de Montjuïc,
fotografia, anys seixanta
del segle XIX, Barcelona.

Pere Borrell, sense títol
[Prado Catalán].

ahora un acreditat industrial del tèxtil (i membre actiu del Foment del Treball) i autor d'uns *Apuntes sobre la cuestión social*. Els catalans de la segona meitat del segle XIX teixeixen, en efecte, un consens que vincula molt diverses instàncies i que reclama la producció i la circulació de béns simbòlics a què es lliura la seva literatura «nacional» incipient. De manera que fer-hi atenció, a tot plegat, qui sap si ens posaria al capdavant en disposició de deixar-nos prendre per una certa suggestió dels començaments: per la mena d'encís torbador d'aquella (distàncies guardades) «grandesa indefinible dels començaments» de què parlava Lévi-Strauss cap al final dels *Tristos tròpics*: ens pensàvem veure-hi un món remot i kitsch (i fins «imbècil»), però poc o molt ens hi retorna una nostra imatge confirmada, i el registre d'unes experiències alliçonadores.

La Mancomunitat de Catalunya

Borja de Riquer i Permanyer

(Barcelona, 1945)

Catedràtic d'Història Contemporània a la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha publicat *Lliga Regionalista, la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)* (1977), que va ser la seva tesi doctoral, *El último Cambó, 1936-1946. La tentación autoritaria* (1997) i «*Escolta Espanya*»: la cuestión catalana en la época liberal (2001), entre altres llibres.

La Mancomunitat de Catalunya fou l'experiència d'autogovern català més important des del 1714. Va significar la principal victòria assolida pel catalanisme polític fins al 1931, i també fou tot un símbol de la maduresa d'aquest moviment, atès que, malgrat la seva pluralitat ideològica, era capaç de trobar importants punts d'acció col·lectiva. Aquest miniestat català, tot i les grans limitacions administratives i financeres, mostrà la gran capacitat d'imaginació i de gestió de la «generació noucentista», dirigida políticament per la gent de la Lliga Regionalista. Va ser una experièn-

cia excepcional que confirmà que l'auto-gestió catalana era possible i profitosa, i va ser un precedent inestimable per a la Generalitat republicana dels anys trenta. En uns moments en què a Espanya encara predominava el desprestigi dels polítics i la ineficàcia de la gestió administrativa, a Catalunya una nova generació de polítics, intel·lectuals i tècnics va provar que era possible elaborar i dur a terme plans ambiciosos i innovadors d'acord amb les necessitats d'una societat moderna i pensats per al conjunt del país, per a tot Catalunya.

Sessió preparatòria de la Mancomunitat, amb els presidents i diputats de la quatre diputacions catalanes, 1911, Palau de la Generalitat.

Segell en color de l'Institut d'Estudis Catalans, fundat l'any 1907.

El llarg i complex procés de creació de la Mancomunitat de Catalunya

El procés per a l'obtenció de la Mancomunitat fou llarg i difícil. S'hagueren de superar molts entrebancs fins a arribar al dia de la seva constitució, el 6 d'abril del 1914. Feia quasi set anys que s'havien encetat els debats parlamentaris sobre la possibilitat de crear mancomunitats de diputacions provincials, i havien hagut de passar quatre governs diferents (Maura, Canalejas, Romanones i Dato) per arribar a aquest moment. I també havien transcorregut més de dos anys des que els comissionats de les quatre diputacions catalanes, encap-

çalats per Enric Prat de la Riba, president de la de Barcelona, havien presentat al govern de Madrid la petició formal de poder constituir una mancomunitat catalana. Foren més de sis anys de debats parlamentaris intensos, i sovint molt vehements, sobre diferents lleis que possibilitaven la creació, per primer cop a la història del liberalisme espanyol, d'organismes administratius de caràcter supraprovincial o regional. Foren unes discussions plenes d'interrupcions polítiques i problemes de tota mena, que palesaren les enormes resistències que hi havia entre els polítics espanyols a una moderadíssima mesura descentralitzadora i la gran reticència, si no la descarada hostilitat, que generava qualsevol demanda dels catalanistes.

Pel camí havia fet fallida el projecte de reforma de l'administració presentat pel conservador Antonio Maura l'any 1907, i que fou discutit fins a mitjan 1909. Era el primer projecte que incloïa la possibilitat que les diputacions provincials veïnes poguessin mancomunar-se per gestionar millor els seus serveis i les seves competències. Després, pel novembre del 1912, vingué l'assassinat de José Canalejas, sens dubte el president del govern espanyol que més comprensió havia mostrat davant les demandes catalanes, i que havia presentat un projecte de reforma de l'administració local que també possibilitava les mancomunitats i que va dividir els partits dinàs-

tics espanyols. Havia fracassat igualment el seu successor, el comte de Romanones, que no tingué prou autoritat per imposar-se a un Senat, dominat pels sentiments anticatalans, que bloquejà la llei de Canalejas i el forçà a dimitir.

Davant l'atzucac en què es trobava la demanda catalana, els partits que defensaven la Mancomunitat –la Lliga, els carlins, els nacionalistes republicans i una part dels dinàstics– van passar a l'ofensiva iniciant una campanya de protesta i mobilitació nacional que va culminar el 24 d'octubre del 1913 en una magna «Assemblea Catalana», una reunió dels parlamentaris (diputats i senadors) i dels diputats provincials de totes les adscripcions polítiques llevat dels lerrouxistes. L'Assemblea acordà demanar al govern espanyol que, atès que les cambres legislatives no acabaven d'aprovar la llei, dictés un decret que facultés les diputacions que ho volguessin a mancomunar-se. Aquesta demanda va rebre, a més, l'adhesió de la gran majoria dels ajuntaments de Catalunya, 990, sobre un total de 1.085, que representaven el 95,7% de la població del país. A la tarda d'aquell dia, una gran manifestació popular –més de 100.000 persones– va recórrer els carrers de Barcelona donant suport a la demanda dels parlamentaris catalans.

Però la possibilitat de la creació de la Mancomunitat de Catalunya provocava dubtes a tots els nivells de la política espanyola. El mateix rei Alfons XIII, en una conversa privada que tingué amb Francesc Cambó, aquell octubre del 1913, manifestà la seva preocupació per la qüestió i va deixar anar una extravagant proposta: per tal d'evitar les reticències polítiques es podia constituir una mancomunitat sense la província de Tarragona, però amb la inclusió de la d'Osca. Aquella fórmula singular reflectia fins a quin punt la reconstrucció d'un organisme que compregués tot Catalunya, encara que només fos administratiu, despertava el refús vehement de bona part dels polítics espanyols. La pintoresca proposta era també una palesa mostra de la frivolitat política i de la ignorància històrica del monarca.

Carles Pi i Sunyer acompanyat de visitants a la Granja Escola que ell dirigia a Caldes de Montbui, 1922.

Eugeni d'Ors, 1908.

Aldarulls al carrer amb motiu de la vaga de La Canadenca, 1919.

La formació d'un nou govern, ara presidit pel conservador Eduardo Dato, el 27 d'octubre del 1913, va oferir una nova oportunitat a la demanda dels partits catalans. Dato necessitava consolidar-se com a cap dels conservadors, atès que per decisió reial havia desplaçat de la direcció del partit conservador l'intransigent Antonio Maura, que es considerava imprescindible. Volia, per tant, solucionar de manera ràpida el plet de la Mancomunitat i després convocar eleccions. Per als polítics catalanistes es tractava de convèncer Dato que fes un decret llei que possibilités la creació de les mancomunitats amb l'argument que els conservadors ja havien votat a favor d'això l'any 1909 i que els liberals també

ho havien fet el 1912. Una carta de Francesc Cambó a Enric Prat de la Riba, del 28 d'octubre del 1913, ens ho explica així: «En Ventosa ha vist a n'en Dato i li ha proposat aquesta solució com a únic medi d'evitar una forta agitació a Catalunya. En Dato li ha acceptat en principi, demanant-li que li donéssim per escrit nostre projecte per a poder-lo ell consultar amb Sánchez Guerra i altres ministres.»

S'hagué d'esperar fins al dia 18 de desembre del 1913 perquè el rei signés el decret que autoritzava les diputacions provincials a mancomunar-se per a fins exclusivament administratius i sense cap capacitat legislativa. Les mancomunitats, però, podien demanar al govern delegacions dels serveis estatals, que serien concedides per una llei aprovada a les Corts.

El 26 de març del 1914, el govern Dato aprovà l'estatut de funcionament de la Mancomunitat de Catalunya, que havia estat redactat per Prat de la Riba. I, finalment, el 6 d'abril del 1914, es constituí solemnement l'Assemblea de la Mancomunitat en el palau de la Generalitat. Enric Prat de la Riba fou elegit president del nou organisme català amb 80 vots a favor, cap en contra i 6 en blanc. En el seu discurs de presa de possessió, Prat, a més de recordar el passat («cloem el període que comença amb la caiguda de Barcelona, amb el decret de Nova Planta [...], i iniciem un altre, que és demà, que és l'esdevenidor»), posà l'èmfasi en el significat històric de la unificació territorial: «Catalunya tindrà una institució que la representarà tota sencera, que donarà forma corporal a la seva unitat.» De tota manera, també es va lamentar que no es preveïessin traspasos de serveis des de l'Estat, i era ben conscient de les notables dificultats que tindria la nova institució catalana, que, si bé «com a personalitat ho és tot, com a poder no és res».

L'obra de govern de la generació noucentista

La constitució de la Mancomunitat va permetre que la generació noucentista encap-

çalada per Prat de la Riba mostrés que era capaç de bastir uns plans d'acció que combinaven imaginació política amb eficàcia administrativa, tot dins d'uns projectes de modernització social i econòmica i, també, de nacionalització de Catalunya. S'iniciava una curta, però rellevant, etapa de la vida política catalana en la qual homes d'ideologies diverses treballarien junts per tal de fer una obra útil per a la col·lectivitat. Cal destacar així la tasca desenvolupada per personalitats tan diverses com Eugeni d'Ors, Esteve Terradas, Rafael Campalans, Miquel A. Fargas, Jaume Bofill, Pompeu Fabra, Jordi Rubió, Alexandre

majoria relativa dins el Consell Permanent i a l'Assemblea General, però gairebé sempre els grans projectes i els pressupostos s'aprovaren amb el suport de la major part dels seus membres.

La presidència de la Mancomunitat fou ocupada per Enric Prat de la Riba fins al dia de la seva mort a Castellterçol, l'1 d'agost del 1917. Prat, de fet, va continuar i va ampliar la tasca ja endegada des del 1907 al capdavant de la Diputació barcelonina. S'ha dit, amb raó, que la seva actuació durant els tres anys que presidí la Mancomunitat fou més nacional que partidista, ja que sabé envoltar-se de gent competent, al marge de les seves idees. Ell fou, sens dubte, el principal animador de la política de nacionalització de Catalunya, que reclamava amb insistència Antoni Rovira i Virgili.

El conegut arquitecte Josep Puig i Cadafalch fou el successor de Prat en la presidència de la Mancomunitat, però no al capdavant de la Diputació de Barcelona, que va presidir el també lliguer Joan Vallès i Pujals. Puig, tot i ser un veterà catalanista i un destacat dirigent de la Lliga Regionalista, no posseïa el carisma del seu predecessor. Home de caràcter fort i poc dúctil, com ho mostrà en el cas de la «defenestració» d'Eugeni d'Ors, la gestió de Puig fou més intervencionista i autoritària, encara que els seus projectes d'actuació, com ho reflecteix el pla del 1920, eren més generals i ambiciosos que els de Prat. Al capdavant de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch participà activament en la campanya autonomista dels anys 1918-1919. Així, el 28 de novembre del 1918, en nom de la Mancomunitat, el mateix Puig lliurà al cap del govern espanyol, José García Prieto, les Bases per l'Autonomia de Catalunya redactades per aquesta institució. Malgrat l'hostilitat amb què foren rebudes aquestes Bases, tant per les Corts com per una part de l'opinió espanyola (manifestacions a Madrid, crides al boicot als productes catalans, etc.), la Mancomunitat presidida per Puig convertí aquest document en un projecte d'Estatut d'Autonomia, i com a tal fou lliurat al Congrés dels Diputats el 25 gener del 1919. Com és prou conegut, aquest pri-

Josep Puig i Cadafalch a l'Escola Professional de la Dona, 1917.

Galí, Rosa Sensat, Eladi Homs, Manuel Ainaud, Pere Coromines, Josep Estalella, Manuel Raventós i tants d'altres.

La Mancomunitat estava constituïda per tres òrgans bàsics: l'Assemblea General, integrada pels diputats de les quatre províncies, 36 dels quals eren de Barcelona, i 20 per cadascuna de les altres tres; el Consell Permanent, de caràcter executiu, integrat pel president i vuit consellers, teòricament dos per cada territori, per tal d'evitar el centralisme barceloní, i amb voluntat de pluralisme polític; i la Presidència, el titular de la qual era elegit per l'Assemblea General entre els seus membres. La gent de la Lliga Regionalista sempre va tenir la

Malgrat la reduïda dimensió administrativa, les limitades competències i la precarietat de mitjans financers, la Mancomunitat elaborà autèntics projectes de país.

mer projecte d'Estatut català no arribà a ser discutit al Congrés. Si bé es digué llavors que les grans tensions socials provocades per la vaga de La Canadenc a Barcelona ho havien impedit, era, de fet, la mateixa composició política d'aquella cambra el que feia totalment impossible que aquell projecte autonòmic pogués ser aprovat. L'any 1920, davant la constatació que l'Estat espanyol no cedia cap competència a la Mancomunitat, l'opció política de Puig i Cadafalch fou enfortir al màxim la institució, i així es disposà que les diputacions catalanes transferissin gairebé totes les seves competències a la Mancomunitat.

La generació catalanista de principi del segle XX tenia la clara consciència que calia recuperar el temps perdut durant el segle anterior, a causa de la mala gestió dels administradors públics espanyols, que havien deixat Catalunya, i en realitat tot Espanya, amb uns grans dèficits en infraestructures i serveis públics. La Catalunya del Nou-cents havia de disposar d'uns mitjans administratius i d'uns plans d'actuació propis del moment, si hom volia seguir el ritme d'evolució econòmica i social que estava imposant la segona revolució industrial. I a la consciència dels grans dèficits existents s'afegia, a més, la convicció que calia disposar d'un territori català més estructurat, més vertebrat, més homogeni, més productiu i més habitable.

Malgrat la reduïda dimensió administrativa, les limitades competències i la precarietat de mitjans financers, la Mancomunitat elaborà autèntics projectes de país en molts terrenys. Els seus gestors tenien la clara voluntat de potenciar la modernització econòmica de la societat catalana, de vertebrar territorialment el país i de donar impuls a la independència cultural, és a dir, a la nacionalització. Hom volia crear les bases d'un país civilitzat i culte, però també més equilibrat, més solidari i més redistributiu. Aquesta ambició quedà reflectida en la multitud de projectes elaborats que implicaven una actuació en àmbits ben variats, des de l'alta cultura fins a l'acció social, passant per la millora de les infraestructures i de l'educació. Molts dels projectes, però, no pogueren convertir-se en una realitat per manca de mitjans econòmics i per les limitades competències de la institució.

Els mitjans econòmics foren sempre reduïts: un 76% de les despeses procedien de recursos propis, i tot i que es va recórrer a l'endeutament, aquest endeutament estava força regulat i limitat pel govern de Madrid. Les despeses anuals de la Mancomunitat eren reduïdes i van evolucionar d'uns 4,3 milions de pessetes l'any 1915, a 10,1 l'any 1920, i fins a uns 37,6 el 1922-1923. Aquest creixement era, però, en bona part produït per l'emprèstit de 15 milions dels anys 1914-1919 i pel nou emprèstit de 50 milions del pla sexennal del 1920-1926. Aquestes xifres eren ben migrades, si hom té en compte que, com reconeixia l'any 1920 el president de la Diputació de Barcelona, Joan Vallès i Pujals, l'exèrcit espanyol es gastava al Marroc uns 20 milions de pessetes en una setmana.

El plantejament que només era possible realitzar una eficaç obra de govern si la Mancomunitat gaudia de més autonomia financera, de més recursos i de la capacitat de distribuir-los en funció dels seus plans estratègics es veié sempre obstaculitzat per les reticències de l'administració central espanyola, que va exercir sobre la Mancomunitat una fiscalització constant dels seus pressupostos i de la seva actuació, fins

i tot quan hi havia membres de la Lliga Regionalista al govern de Madrid.

En els pressupostos de la Mancomunitat, les obres públiques i les comunicacions representaven les despeses més grans, amb una mitjana del 36%. Després seguia la partida de sanitat i beneficència, que significava aproximadament el 30%. Les despeses en cultura i educació només arribaven a un 7,7%. L'any 1920, per iniciativa de Puig i Cadafalch, s'aprovà el Pla Sexennal de la Mancomunitat, un projecte modern i ambiciós, similar als que llavors endegaven els països més industrialitzats, i sense res comparable a Espanya. Exigia un emprèstit de 50 milions de pessetes, atès que plantejava un pla d'obres extraordinari: les inversions en carreteres i camins en representarien el 34%; en ferrocarrils, el 20%; en construcció pública, l'11%; en beneficència i assistència social, el 10%; en telèfons, el

8%; en agricultura i ramaderia, el 5%; en obres hidràuliques, el 3,5%; en adquisició de finques, el 3%, etc. Aquest ambiciós pla no va poder desenvolupar-se plenament perquè va ser interromput a mig fer per la dictadura de Primo de Rivera.

La política d'infraestructures i d'obres públiques de la Mancomunitat fou la que arreplegà més diners. L'objectiu fonamental era potenciar un creixement econòmic més equilibrat a base de modernitzar les estructures productives i afavorir la diversificació econòmica i la tecnificació. Calia atendre les necessitats d'una economia cada cop més diversificada i que exigia posar l'èmfasi en la productivitat. Per això era fonamental, d'una banda, ajudar a l'electrificació massiva de Catalunya, en un moment clau de substitució de l'energia del vapor per l'electricitat, i, d'altra banda, calia potenciar la integració i el reequilibri territorial del país amb una política d'infraestructures nova.

Els plans de la Mancomunitat pretenien articular millor el país i fer que arribessin a tot arreu no sols l'electricitat i el telèfon, ja convertits en serveis públics bàsics, sinó també tota mena de mercaderies i productes, i per això calien moltes carreteres i camins. Hom considerava negatives la concentració de la riquesa de Catalunya només a Barcelona i els seus voltants i la marginació econòmica de bona part de la resta del país. Els plans anteriors d'obres públiques, els espanyols i els provincials, havien provocat grans dèficits i discriminacions.

L'any 1920 hi havia a Catalunya 331 municipis, un terç del total, que estaven totalment isolats i lluny dels principals mitjans de comunicació. Allà només es podia arribar, i amb dificultats, amb carro. Calia posar fi a aquesta incomunicació i construir un modern sistema viari: una xarxa de carreteres i de camins que estigués vinculada a la xarxa ferroviària. L'any 1924 la Mancomunitat ja havia construït 368 quilòmetres de carreteres i camins, i en tenia projectats 308 quilòmetres més. Aquell mateix any, 218 municipis catalans havien sortit del seu aïllament i eren accessibles amb vehicles.

Els plans de la Mancomunitat pretenien articular millor el país i fer que arribessin a tot arreu no sols l'electricitat i el telèfon, sinó també tota mena de mercaderies i productes.

Joaquim Torres Garcia, mural
La Catalunya eterna, Palau de la
Generalitat, 1917.

Inauguració oficial de la
primera Escola Montessori de
l'Ajuntament de Barcelona al
carrer Llúria, 1915.

Tingué una especial rellevància, pel fet que va significar un servei força innovador, la construcció per part de la Mancomunitat d'una moderna xarxa telefònica. L'any 1914 només 38 municipis de Catalunya, d'un total de 1.085, tenien servei de telèfon. Deu anys després, el 1924, ja eren 410 els municipis atesos, gràcies a la construcció d'una xarxa que tenia més de 6.000 quilòmetres de cables. Només a la ciutat de Barcelona, aquell any 1924, hi havia 10.000 abonats. El 25 d'agost del 1924 el govern de la Dictadura concedí de forma arbitrària el monopoli del servei telefònic de tot l'Estat espanyol a la Compañía Telefónica Nacional de España, filial de la nord-americana International Telephone and Telegraph (ITT). I així la Mancomunitat hagué de cedir totes les seves instal·lacions i xarxes al nou monopoli. La Mancomunitat també va elaborar ambiciosos programes d'obres hidràuliques, que implicaven la irrigació de terres i el sanejament i l'aprofitament de les aigües. Tanmateix, la manca de recursos va fer que només se'n pogués realitzar una part.

Un altre gran repte que van haver d'afrontar els dirigents de la Mancomunitat era la qüestió educativa. Hom partia de l'enorme retard educatiu i dels grans dèficits acumulats per la precarietat de les inversions públiques espanyoles i les grans deficiències de l'ensenyament oficial. A principi del segle XX, un 40% de la població adulta de Catalunya era analfabeta, i una tercera part dels nens no estaven escolaritzats per manca de centres. Però la Mancomunitat no podia construir escoles públiques, que eren competència exclusiva dels ajuntaments i l'Estat central. Davant d'aquesta situació, la Mancomunitat centrà tots els seus esforços en la creació d'institucions i centres moderns dedicats a la formació professional dels educadors i a l'organització de l'ensenyament, amb la voluntat d'establir les bases d'una política educativa moderna. El juny del 1913 es creà el Consell d'Investigació Pedagògica, que el 1916 passà a dir-se Consell de Pedagogia, organisme que fomentà la introducció de les metodologies de renovació pedagògica i creà l'Escola Montessori, les Escoles d'Estiu i els Estudis Normals, institucions fona-

Enric Prat de la Riba, retrat, entre el 1910 i el 1915.

mentals per al perfeccionament professional dels mestres de Catalunya. L'educació va adquirir una importància social i política desconeguda fins llavors, i la formació del professorat esdevingué l'eix central de l'obra pedagògica de la Mancomunitat.

També en el terreny de l'ensenyament destacà la creació d'un nou i modern sistema de formació professional. Calia millorar la base tècnica dels ensenyaments i introduir-hi els nous estudis, tant de caire professional com per a tècnics mitjans i superiors. Era necessari donar formació tècnica als treballadors i afavorir una major diversificació professional per tal d'atendre més bé els reptes de la segona revolució industrial, basada en l'electrificació, les millores mecàniques i la constant renovació tecnològica.

Dins de la mateixa Universitat Industrial, creada l'any 1904 per la Diputació barcelonina a les instal·lacions de la fàbrica Batlló, s'establiren uns centres específics adreçats tant a la formació professional de treballadors com a la de tècnics i, fins i tot, de directors d'empreses. L'Escola del Treball comprenia diferents estudis especialitzats, que pretenien assolir una major qualificació dels treballadors de la indústria, i estava integrada per diverses seccions (mecànica i

metal·lúrgica, electrònica, química, tèxtil, construcció, etc.). Les classes, que es feien en català, es dictaven a la tarda i a la nit perquè hi poguessin assistir joves treballadors i aprenents. L'any 1923 els alumnes matriculats a l'Escola del Treball eren quasi 900.

Per la seva banda, l'Escola Industrial estava integrada per les noves i les velles escoles de grau mitjà, també clarament especialitzades, que arribaren a ser més de vint. Cada escola tenia els seus respectius serveis (laboratoris, biblioteques, tallers, etc.). Es crearen centres dedicats a la formació de tècnics en les diferents branques de la indústria tèxtil (blanqueig, tint, filatura, etc.), i també en adoberia, química aplicada, indústries elèctriques i mecàniques, etc.

La Mancomunitat creà igualment algunes escoles de caire superior, com la d'Alts Estudis Comercials, la de Funcionaris de l'Administració Local, la de Bibliotecàries, la d'Infermeres, la d'Art Dramàtic, la de Bells Oficis i la Professional de la Dona. I també hom procedí a reorganitzar els centres de formació professional ja existents arreu de Catalunya, especialment les velles escoles d'arts i oficis i de teixits.

Així mateix, cal esmentar per la seva rellevància l'impuls que va rebre de la Mancomunitat la modernització de l'agricultura i de la ramaderia, atès que hom partia de l'evidència que el sector primari era encara la principal font de riquesa i de treball del país. Calia, però, incrementar-ne la productivitat i fer una selecció de la ramaderia i de la producció agrícola per tal d'adequar-les a les demandes del mercat. Amb la fundació de l'Escola Superior d'Agricultura s'oferiren uns competents ensenyaments per a tècnics agraris mitjans i superiors. Es procedí a la creació de camps d'experimentació de conreus, de granges model, de cursets ambulants i de serveis d'assistència tècnica. Igualment es va dur a terme una política que fomentava el cooperativisme pagès. Estretament vinculats a aquestes polítiques, cal esmentar la creació per part de la Mancomunitat de serveis especialitzats de gran rellevància,

com ara el Geogràfic i Cartogràfic, el Meteorològic i el Geològic.

En el terreny cultural la Mancomunitat prosseguí l'obra endegada anys abans des de la Diputació de Barcelona sota la presència del mateix Prat, la qual havia encetat una política d'ampli abast que girava, en gran manera, al voltant de la llengua i del sistema educatiu. La tasca encomanada a l'Institut d'Estudis Catalans, creat el 1907,

Visita d'Eduardo Dato a la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, 1915. L'acompanyen, entre altres, Enric Prat de la Riba, Pompeu Fabra, Ferran Soldevila i Josep Puig i Cadafalch.

fou bàsicament la de procedir a codificar, depurar i donar uniformitat normativa a la llengua catalana. D'acord amb aquesta línia d'actuació, pel maig del 1916, la Mancomunitat inicià una campanya per al reconeixement oficial de la llengua catalana que culminà amb la demanda al govern presidit pel comte de Romanones que es reconegués la cooficialitat del català. Aquesta demanda, que de seguida trobà l'oposició ferma de la Real Academia de la Lengua, fou refusada pel govern espanyol, que declarà emfàticament que mai accediria a aquesta petició. Les grans reticències que provocava en la classe política espanyola qualsevol qüestió relacionada amb l'ús públic del català quedaren prou paleses quan, pel març del 1918, es formà el «govern nacional» presidit per Antonio Maura, en el qual figurava el líder catalanista Francesc Cambó. El líder de la Lliga, inicialment, havia d'assumir la cartera d'Instrucció Pública, però com que el polí-

tic castellà Santiago Alba s'hi oposà, argumentant el perill que hi hauria «de que una lengua regional alcance plena oficialidad», Cambó hagué de bescanviar aquest ministeri pel de Foment.

L'obra de política cultural es completà també amb la creació, l'any 1914, de la Biblioteca de Catalunya, i a partir del 1916 amb la constitució d'una xarxa de biblioteques populars, que l'any 1924 ja havia inaugurat dotze centres a diverses localitats del país. Hom desitjava assegurar la territorialitat de la difusió cultural, tasca que es complementava alhora amb els serveis de l'ensenyament ambulant.

La política d'assistència social rebé, així mateix, una especial atenció, sobretot perquè les quatre diputacions catalanes gestionaven des de sempre una àmplia xarxa d'institucions (cases de caritat, maternitats, asils, orfenats, manicomis, etc.), moltes de les quals responien a criteris llavors clarament obsolets i estaven en condicions molt precàries. Els gestors de la Mancomunitat eren conscients dels enormes problemes existents a la societat catalana, on al costat d'enormes desigualtats econòmiques hi havia una alta conflictivitat laboral. Calia, per tant, bastir una política assistencial més moderna, no simplement benèfica, que prestés atenció als sectors més desfavorits de la societat. La Mancomunitat procedí a la reorganització dels centres benèfics i a la millora de l'atenció sanitària dels sectors populars. Tingué una especial importància la transformació radical de la Casa de la Maternitat de Barcelona, convertida en un centre modern i eficient de referència europea.

La liquidació política de la Mancomunitat de Catalunya

Com és prou conegut, el cop d'Estat del general Primo de Rivera, que va tenir lloc el 13 de setembre del 1923, va rebre el suport inicial de Josep Puig i Cadafalch i, també, del mateix Consell Permanent de la Mancomunitat. En aquells moments era força generalitzada l'opinió que l'acció d'aquest militar posava fi a una llarga etapa de crisis polítiques, de conflictivitat social i de desgovern que mostrava la total incapacitat dels polítics i dels partits espanyols. A més, per a un conservador com Puig, i en general per a tota la dreta, catalanista o no, la formació d'un «govern d'ordre», com el que simbolitzava Primo de Rivera, significava que hi hauria una política de mà dura contra l'obrerisme més radical.

Ben aviat s'adonaren de les insuficiències d'aquesta anàlisi: els militars espanyols eren també notablement nacionalistes. El 18 de setembre, el govern de Primo de Rivera prohibia l'ús del català en les administracions i l'exhibició de la senyera als

edificis públics. A partir d'aquell moment, els mateixos dirigents de la Mancomunitat començaren a témer amb preocupació per la continuïtat de la seva institució si persistia la deriva espanyolista i anticatalanista de la Dictadura. El 2 de desembre del 1923, amb motiu de l'acte de clausura de l'Exposició del Moble de Barcelona, el rei Alfons XIII i el mateix Primo de Rivera van mostrar la seva indignació davant l'existència de rètols escrits en català. En el discurs que llavors pronuncià, el dictador carregà amb vehemència contra l'ús públic del català, fet que obligà Puig i Cadafalch a retirar-se de l'acte. Pocs dies després, el 24 de desembre del 1923, Puig renuncià temporalment al càrrec de president de la Mancomunitat de Catalunya i marxà a França.

El 12 de gener del 1924 es publicava un decret en virtut del qual es dissolien les diputacions provincials de tot Espanya i eren cessats tots els diputats elegits, mentre que es facultava els governadors civils per designar els nous membres de les corporacions provincials. El 20 de gener, els governadors de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona nomenaven diputats provincials persones de conegudes idees espanyolistes, moltes d'elles militants de la Unión Monárquica Nacional. El 29 de gener, Alfons Sala, dirigent màxim d'aquesta formació política i conegut empresari i cacic de Terrassa, era nomenat a dit president de la Diputació de Barcelona i, l'endemà, de la Mancomunitat de Catalunya. La tasca de Sala i els seus col·laboradors al capdavant de la Mancomunitat se centrà, com assenyala el seu biògraf Aureli Joaniquet, a «hispanizar la Mancomunidad». Aquesta *hispanización* significava, de fet, la seva desnaturalització.

La Mancomunitat, amb les seves principals institucions paralitzades i governada per homes gens interessats en la seva continuïtat, deixà d'existir legalment el 12 de març del 1925, quan la *Gaceta de Madrid* publicà l'estatut provincial elaborat pel ministre José Calvo Sotelo. Aquell mateix dia el dictador donà a la premsa una nota

El 1923, amb motiu de l'acte de clausura de l'Exposició del Moble, el rei Alfons XIII i el mateix Primo de Rivera van mostrar la seva indignació davant l'existència de rètols escrits en català.

Directori militar de Miguel Primo de Rivera, 1925.

per tal de justificar la desaparició de la institució catalana. La nota finalitzava així: «Reconstruir desde el Poder la región, reforzar su personalidad, exaltar el orgullo diferenciativo entre unas y otras, es contribuir a deshacer la gran obra de unidad nacional; es iniciar la disgregación para la que siempre hay estímulo en la soberbia o el egoísmo de los hombres.» Amb aquests patriòtics arguments el general Primo de Rivera liquidà administrativament la Mancomunitat de Catalunya. De tota manera, aquesta institució deixava tanta obra feta que no podia ser destruïda fàcilment, i havia aportat tantes idees que la generació republicana del 1931 només hagué de recollir-les, ampliar-les i aplicar-les.

1964 Els altres catalans

Andreu Domingo i Valls

(Saus, Alt Empordà, 1958)

Doctor en Sociologia. Ocupa el càrrec de sotsdirector del Centre d'Estudis Demogràfics (CED), on treballa com a investigador i docent des del 1985. Les seves àrees d'investigació preferents són les migracions internacionals i la població de nacionalitat estrangera.

Festes de Gràcia, 1964, de Xavier Miserachs.

Portada de *La Vanguardia*, 15 de març del 1964.

1. Introducció: en blanc i negre

El març del 1964 sortia publicat *Els altres catalans*, de Francesc Candel. El règim franquista es preparava per celebrar els «25 años de paz en España». Segons els càlculs efectuats per la demògrafa Anna Cabré a *El sistema català de reproducció* (1999), va ser l'any en què la població resultant, directament o indirecta, de la immigració del segle xx sobrepassava la meitat del total de la població resident a Catalunya.

La memòria col·lectiva els vol uns anys grisos, congelats per la càmera de Xavier Miserachs en la sèrie *Barcelona, blanc i negre*,

tot i que el turisme començava a aportar el color explosiu de l'art pop estampat en els biquinis de les més joves. L'objectiu de la nostra particular versió del neorealisme capturava els immigrants carregats de maletes, les Rambles amb els mariners de la cinquena flota nord-americana i les meuques, els treballadors al Born, una parella ballant a les festes de Gràcia. Detinguem-nos un instant. Ell du la camisa de màniga curta arromangada, el clatell afaitat. De perfil, gairebé no se li veu la cara. Ella mira directament a la càmera, amb una diadema blanca que li subjecta els cabells cardats. A la mà, una gerbera o una margarida de lluisor simbòlica. No era la

Colometa de *La plaça del Diamant*, la magistral obra de Mercè Rodoreda, publicada dos anys abans i que estava a punt de veure la seva segona edició. L'anònima pubilla era d'una altra generació, nascuda probablement en el segon quinquenni dels anys quaranta. El mite de la sueca s'emportava la Ben Plantada. Els turistes transformaven amb avidesa consumista una Catalunya que se'ls ofería com una barreja del tipisme costaner i de l'estereotip espanyol. Cales recòndites, emblanquinats poblets de pescadors, paella, toros, succedani de flamenc i sangria. Aquell estiu, a la ràdio, a pesar que s'havia estrenat el programa de Salvador Escamilla *Radioscope* a Ràdio Barcelona, amb la salutació «Bon dia, Catalunya!» com un acte d'afirmació nacional que avui ens provocaria un somrís, no s'escoltava l'omni-

Pàgina d'anuncis,
La Vanguardia, 1964.

quincena infantil TODO CUANTO NECESITE PARA SUS NIÑOS A PRECIOS SOLO POSIBLES EN

ALMACENES CAPITOLIO

19 DIA del PADRE MILES DE ARTICULOS PRACTICOS PROPIOS PARA ESTE DIA

OFERTA ESPECIAL DE MEDIAS NYLON PRECIOS REBAJADÍSIMOS

ARTICULOS DEL DIA

COM PARTIDO DE LA RESERVA DE SAN JUAN DE TELEVISOR "Krone" HONORAR CON EL PRECIO DE "ARTICULO DEL DIA" HASTA EL VIÉRTOLE, 16 DEL MES

present cançó francesa, Georges Brassens, Léo Ferré, ni el grup dels Setze Jutges, constituït tot just feia tres anys, ni tampoc les adaptacions de les novetats del folk nord-americà, del jazz o del musical cinematogràfic. El que triomfava, entre la cridòria de la canalla a la platja, era *Be my baby* de Les Surfs, *Fanny* de Luis Aguilé i *Sapore di sale* de Gino Paoli. Calgué encara esperar un any perquè s'entonessin les espanyolíssimes notes de *La chica ye-ye* de Concha Velasco, o de *Me lo dijo Pérez* de Karina, Mochi i Los 3 Sudamericanos, o *Borracho*, de Los Brincos.

La primera plana de *La Vanguardia* del 15 de març del 1964 obria amb tres notícies: la «Solemne clausura del III Congreso Sindical», el «Concierto número mil del Orfeo Català» i el «Reconocimiento a la firma Festina». A la segona plana, s'anunciava la quinzena infantil d'Almacenes Capitolio. Entre els milers d'articles promocionats per al dia del pare es trobaven des d'una màquina d'afaitar elèctrica de la marca Braun per 755 pessetes fins a un mocador per 12. Per a les dones hi havia una oferta especial de mitges de niló, sense costura, molt fines i de gran durada, a un preu rebaxadíssim: només per 14,90 pessetes! Mentrestant, al món, Jack Rubenstein, un empresari del món de l'hampa conegut per l'assassinat de Lee Harvey Oswald, l'únic sospitós detingut pel magnicidi comès el 24 de novembre del 1963 contra John F. Kennedy, era condemnat a mort. Tropes canadenses dels cascos blaus, al servei de les Nacions Unides, desembarcaven a Xipre. I encara que a les planes de *Serra d'Or* es destacaven com a pel·lícules de l'any *El verdugo*, de Berlanga, i *Los Tarantos*, de Rovira Beleta, aquell diumenge els títols que omplien les cartelleres barcelonines eren *Página en blanco*, amb Cary Grant, Deborah Kerr, Robert Mitchum i Jean Simmons, estrenada al Palacio del Cinema, i *Titanes*, de Marlon Brando, que es projectava simultàniament a cinc sales. *El Gatopardo*, amb Burt Lancaster, Alain Delon i Claudia Cardinale, apareixia amb un modest anunci. Cap d'ells no feia constar el director. El Futbol Club Barcelona, que jugava al Carlos Tarteriere, «metido en trajines de última hora disputando la Liga al Real Madrid», avan-

çava la seva alineació contra l'Oviedo: Sadurní, Benítez, Olivella, Eladio, Montesi-nos, Fusté, Zaballa, Kocsis, Pereda i Vicente. Una victòria del Barça salvaria l'Espanyol del descens automàtic. Encara faltava un quinquenni perquè l'enginy mordaç de Joan de Sagarra bategés alguns dels cadells de la burgesia catalana com a Gauche Divine. El mateix any 1964, es constituïen les Comissions Obreres a Barcelona.

Morta el novembre del 1963, en el número corresponent al gener del 1964 de Serra d'Or, Francesc Candel signava l'elegia fune-ral de Carmen Amaya, «la gitana, ballarina catalana», com ell mateix l'anomenava. La immigració preocupava. Enric Lluch, cinc mesos després, feia la ressenya de la tesi doctoral de Joaquim Maluquer, acabada de publicar un any abans en francès: *L'assimilation des immigrés en Catalogne*. Les dades, es lamentava, acabaven el 1957. L'incisiu geògraf tenia raó; inevitablement, l'obra de Maluquer confegia més el retrat de la primera onada migratòria que no pas una anticipació de la segona. Aquell 1964, el saldo migratori de Catalunya va assolir les 78.584 persones arribades per sobre de les que se n'anaren, confirmant el boom migratori que havia d'atènyer el seu punt àlgid dos anys més tard, amb 84.195 entrades de més. Era en la mateixa revista en

El 1964 el saldo migratori de Catalunya va assolir les 78.584 persones arribades per sobre de les que se n'anaren, confirmant el boom migratori.

què, al número d'agost, Jordi Pujol glossa *Els altres catalans* de Candel. En el text, aprofita per reproduir la definició de «català», que ell havia proposat als primers escrits del 1958: «I cuito a afegir que per català entenc tot home que viu i treballa a Catalunya, i que, de Catalunya, en fa casa seva, el seu país, al qual s'incorpora i es reconeix.» Per força l'obra havia de ser un èxit de vendes, exhortava l'activista nacionalista de vint-i-vuit anys. I així va ser.

Jordi Pujol jugava a cop segur: només tres setmanes després de la seva sortida al carrer ja se n'havien venut trenta mil exemplars. El jove activista havia expressat el seu interès per Candel a l'advocat i polític Josep Benet, que va tenir la idea de proposar a Francesc Candel d'escriure un llibre on desenvolupés l'article «Los otros catalanes», que havia publicat a la revista *La Jirafa* l'any 1958, i per això va encomanar a Max Cahner, aleshores director de la nounada Edicions 62, de fer-se càrrec de l'empresa. El director editorial li havia suggerit inicialment la redacció d'un llibre amb el títol *Nosaltres, els immigrants*, emmirallant-se en l'èxit que havia obtingut l'obra de Jaume Fuster *Nosaltres, els valencians*, que s'havia publicat el mateix any de la fundació de l'editorial, el 1962 (Sinca, 2008). Tanmateix Candel es va mantenir fidel al seu provocador títol original, traduït al català per Ramon Folch i Camarasa, *Els altres catalans*, que va gaudir d'un èxit fulgurant.

A la fotografia de les festes de Gràcia, en una segona mirada, t'adones de la xicoteta que, en primer pla i de perfil, guaita de cua d'ull l'objectiu, seriosa. Com era la Catalunya que reflectien les fotografies de Misserachs i que havia fet possible l'èxit d'una obra sobre la immigració i la identitat, aquella Catalunya que potser esperava que algú la tragués a ballar?

2. D'un temps, d'un país

Aquell país en blanc i negre estava format per una societat trasbalsada. Una prova d'aquell profund trasbals eren les traumàtiques mossegades que el passat havia deixat a la piràmide de població: la primera, producte de la mortalitat que havia afectat totes les generacions que van viure la guerra civil, però amb una especial virulència les masculines nascudes entre el 1915 i el 1920, algunes de les quals ja venien marcades pels efectes de la pandèmia de grip del 1918, tant pel que fa als naixements com a les defuncions, i que a l'inici del conflicte tenien entre setze i vint-i-un anys; la segona, amb la baixada de la natalitat que es va produir durant el període bèl·lic, clarament perceptible entre el 1937 i el 1939, amb un augment excepcional el 1940, un cop finalitzada la guerra, per seguir marcada pels daltabaixos deguts a l'estructura de la població en edat fèrtil fins a l'inici del *baby boom*, tot just encetats els seixanta. Era una societat jove –tal com ens la figurem des de la nostra perspectiva de població envellida–, ja que dels 4,4 milions d'habitants que estimem que en aquells anys residien a Catalunya, només un 9% eren majors de seixanta-quatre anys, mentre que la tercera part era menor de vint anys, però amb una singularitat excepcional: els joves adults entre vint i trenta anys pertanyien a allò que els demògrafs anomenem generacions buides, generacions nascudes des de finals dels anys trenta fins a mitjans dels qua-

ranta, amb efectius excepcionalment menors que les generacions precedents i que les generacions que les seguiran, a les quals encara podríem afegir els aleshores adolescents que havien nascut fins a mitjan anys cinquanta. Se suposa que, demogràficament parlant, els integrants d'aquestes generacions havien de ser afortunats, ja que la seva escassetat relativa els havia de beneficiar en la inserció en el mercat del treball i, consegüentment, en la facilitat per emancipar-se i esdevenir adults. També hem de tenir en compte que, sense que ells ho sabessin, els esperava un període de desenvolupament econòmic que, endegat arran del Pla d'Estabilització del 1959, precisament havia de començar a ser palpable a partir d'aquells anys seixanta que s'encetaven, i, juntament amb aquest pla, hi havia un imparable desig de modernització.

Es podien considerar afortunats els joves a principis dels seixanta? No especialment. El 1964, l'esperança de vida per als que tenien vint anys era d'uns 51,8 anys per als homes i uns 56,3 per a les dones, 16,6 punts per sota de la que tenen els joves de la mateixa edat actualment. El 12% de la població no sabia llegir ni escriure. Gairebé la meitat, un 45,7%, només tenia estudis primaris, i els universitaris es reduïen a l'1,2% del total dels adults. La croada recristianitzadora promoguda pel nacionalcatolicisme victoriós empenyia les dones a la submissió patriarcal, a un retorn a la llar i a l'acceptació de la ideologia sexista més tradicional, després de la turbulenta i esperançada primavera que havia significat la República en aquest camp. Només el 23,3% de les catalanes majors de quinze anys es declaraven actives, però generalment abandonaven aquesta activitat quan es casaven. El matrimoni era, per descomptat, indissoluble i quasi universal, si no comptem els vidus i els membres del clergat: el 69,9% dels majors de vint-i-un anys –la majoria d'edat en aquells anys– en formaven part. Era el temps de l'oblit forçat, de l'amnèsia necessària per a la subsistència dels uns, disciplinats pel terror, i per silenciar, els altres, la culpable connivència amb el règim dictatorial. Eren unes generacions socialitzades en la por de les gene-

Funeral de Carmen Amaya. Begur, 1963.

Portades de diverses edicions d' *Els altres catalans*.

racions que sí que havien viscut la guerra i la postguerra, la misèria del racionament, la violència de classe i la desfeta de la revolució, primer amb els Fets de Maig de l'any 1937 i, després, amb l'esvaniment del catalanisme i del progressisme republicans amb l'entrada de les tropes de Franco l'any 1939. Els elements més conscients i compromesos amb la legalitat republicana que pertanyien a aquestes generacions adultes, els quals fins a la fi de la Segona Guerra Mundial havien nodrit la vana esperança d'una intervenció democratitzadora dels aliats, tenien raons més que suficients per sentir-se completament desmoralitzats.

Si el que contemplem és la composició per lloc de naixement, la piràmide de població podria haver constituït el pitjor malson de l'insigne economista i demògraf Josep

Anton Vandellòs, que just vint-i-nou anys abans, el 1935, al seu llibre *La immigració a Catalunya*, havia vaticinat una Catalunya sense catalans—si prosseguia el ritme d'immigració i es mantenia la baixa fecunditat que caracteritzava el comportament reproductiu de les catalanes—on el contingent foraster acabaria substituint la població nativa, provocant la definitiva desnacionalització del país (Domingo, 2014). El 1964, aproximadament el 42% de la població resident havia nascut fora de Catalunya i, a més, es repartia gairebé igual entre tots els grups d'edat. A la immigració de principis de segle, majoritàriament originària d'Aragó, València i Múrcia, a més de l'almerienca ja a finals dels anys vint i principis dels trenta, s'hi havia afegit la immigració de la resta de les províncies andaluses des dels anys cinquanta, i la castellana i

Els prejudicis contra els nouvinguts, com a la totalitat dels països receptors d'immigració arreu del planeta, barrejaven prevencions de classe i diferències culturals.

l'extremenya a començaments dels seixanta. Malgrat que els homes solien avançar la seva arribada a Catalunya, aviat feien venir les seves parelles, i més endavant encara havien de venir famílies i, fins i tot, pobles sencers. Amb una població vençuda, políticament desarticulada i que veia la pròpia cultura bandejada –sistemàticament menystinguda–, aquella proporció de persones oriündes de la resta d'Espanya, de les quals podem estimar que més d'un terç havien arribat feia menys de cinc anys –i també que gairebé la meitat havien fet via cap a Catalunya un cop acabat el conflicte–, el perill de fractura del país era una realitat que pesava com una negra llosa sobre el seu futur. La concentració i la segregació territorial de la població nouvinguda, deguda a l'especulació immobiliària i l'autoconstrucció, no ajudava gens ni a millorar les condicions de vida de la població immigrada ni a afavorir el reconeixement i la interacció entre immigrants i nadius. Ans al contrari, la malfiança podia créixer.

Els prejudicis contra els nouvinguts, com a la totalitat dels països receptors d'immigració arreu del planeta, barrejaven prevencions de classe i diferències culturals, que aleshores s'organitzaven principalment al voltant de la llengua (marcador antropològic de la identitat catalana), però

també pel contrast entre el món rural i l'urbà, i altres elements que afectaven els usos i els costums d'uns i altres (culinaris, d'indumentària o de religiositat, principalment). La temptació d'alguns dels nouvinguts era, al seu torn, compensar el sentiment d'inferioritat provocat pel fet d'haver-se vist forçats a abandonar la seva terra, i de vegades la frustració que els produïa l'explotació en el treball, amb la suposada superioritat que l'espanyolisme atribuïa a la llengua castellana i, amb ella, al nacionalisme espanyol per sobre de la cultura catalana (que era percebuda també de vegades com la llengua de l'explotador). Una minoria de persones, beneficiàries del nou ordre polític, es comportaven sense embuts com a ocupants, amb una mentalitat colonial, i no mancaven catalans que s'apressaven a acceptar aquella posició de subordinació a canvi de beneficis materials o per assegurar la seva situació de privilegi. Els treballadors nadius eren invisibles en la polarització que, de forma interessada i simplista, identificava una cultura amb una classe determinada.

Com es podia resoldre el que semblava un conflicte inevitable, nodrit pel ressentiment, que acabaria perjudicant a tothom? Jordi Pujol, representant l'afany de renovació del nacionalisme català conservador, fortament influït pel pessimisme vandellosià, però al mateix temps pel catolicisme –i la seva obra filantròpica–, ja feia uns quants anys que assajava de construir una doctrina sobre la immigració per donar cabuda a aquest fenomen massiu de forma que encaixés en el projecte comunitari que l'animava (1958). Els esforços, amb major o menor encert, s'havien concentrat a pensar una definició de «català» prou inclusiva perquè el nouvingut es pogués sentir reconegut i alhora preservés la continuïtat del país, evitant així l'amenaça de fractura. D'aquí l'esmentada definició sobre la pertinença a la identitat catalana, que tanta cua havia de portar i tanta fortuna va tenir. D'aquesta manera se superava el discurs eugènic propi dels anys trenta, tot reconeixent la contribució que les persones immigrades podien fer al país i el caràcter voluntari de l'adscripció a la identitat catalana. No obstant això, la preeminència del discurs nacionalista conser-

vador, d'una banda, seguia devaluant el substrat cultural de l'immigrat i, de l'altra, identificava Catalunya exclusivament amb els valors defensats pel seu propi projecte polític, convertint-se a la pràctica en un credo assimilador. Amb tot, s'havia fet una passa de gegant, ja que, definida així la identitat, trencava definitivament amb la concepció de llinatge –i, per tant, de raça– present en formulacions racials o etnoculturals anteriors, i obria la porta, a més, al reconeixement del paper actiu de l'immigrat i a allò que, molt més tard, havíem d'anomenar «interculturalitat». Però era suficient?

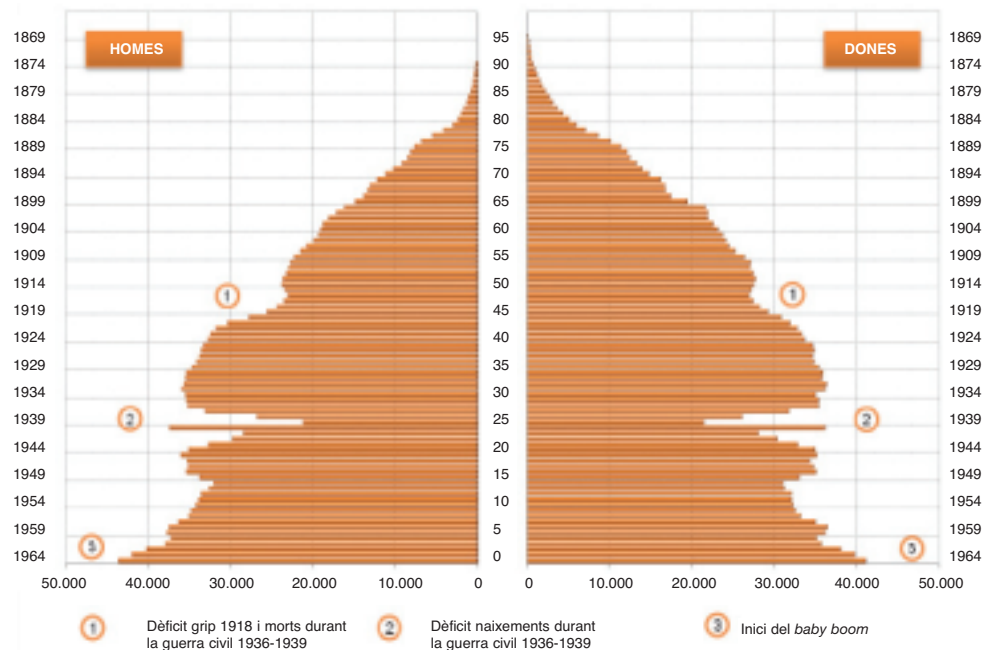
3. Els altres catalans

La veu de Francesc Candel, que, sense ser neutral, es presentava com a mitjancera, va aportar la peça que mancava. Era una veu que, mantenint la serenitat, s'avivava amb una punta d'ironia, i que fou cabdal per desfer el nus en el qual Catalunya es trobava immersa –confusa i lligada–. La desactivació d'un conflicte latent i creixent, la redefinició d'una unitat sota el segell inequívocament nacional de la catalanitat, van ser

possibles gràcies al seu enfocament directe, per bé que amb un estil volgudament planer, desdramatitzador. Es necessitava l'ajut de l'altra banda del mirall en què s'havia convertit el multiplicador joc de les identitats (alteritats).

L'obra de Candel abordà la identitat des de les coordenades territorial i temporal, reivindicant el seu origen de classe i la circumstància migratòria familiar, és a dir, com a treballador i com a immigrant. Ho va fer per a l'immigrat, per a l'individu, mitjançant el reconeixement de la memòria i del caràcter mudable de la identitat, gràcies al qual hom esdevé català (de vegades sense ser-ne gaire conscient), però també ho va fer per al conjunt del país i la cultura catalana, atès que va incloure aquests immigrants en el propi autoreconeixement identitari de Catalunya, predicat al títol de l'obra. Recordem que, si bé el qualificatiu de «nouvinguts» no feia justícia a la realitat –ni tan sols a la del mateix escriptor, que havia arribat a Catalunya ja feia trenta-set anys, quan en tenia només dos–, una bona part dels immigrants, efectivament, acabaven d'arribar aleshores al país. El procés

Piràmide de població de Catalunya per al 1964.
Font: Elaboració CED, estimació a partir del padró del 1965 (INE).

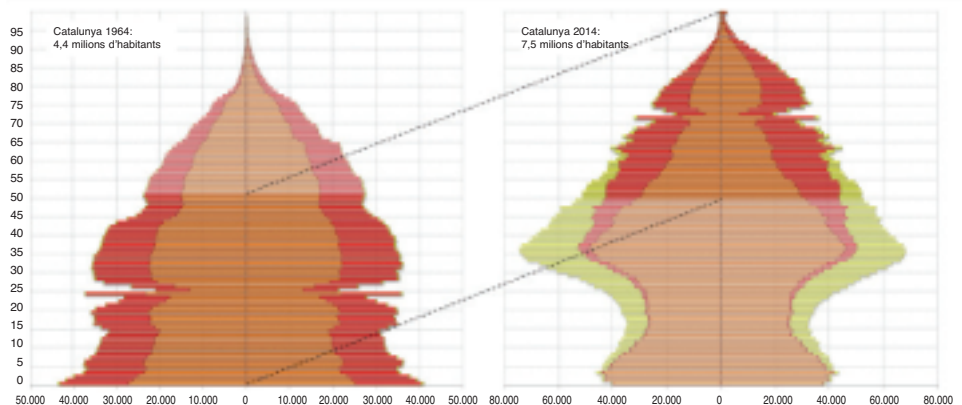
d'integració es planteja com un procés d'arrelament, d'emmotllament a la terra, però també com un procés de fer-se-la pròpia. Per aquesta raó, la primacia de la terra, en les seves pròpies paraules, és del «trobar-s'hi, més que de l'ésser». El discurs de Candel, respecte a la nacionalitat, significa, en termes jurídics, la prevalença del *ius solis* sobre el *ius sanguinis*. Com hem dit, però, el temps, transformat en memòria en la seva dimensió de mesura existencial personal, és un altre dels motius fonamentals de la reflexió candeliana: el *locus* identitari com un lloc de la memòria —que no és el de la llegenda nacionalista— comença amb el que és més immediat, el barri, per eixamplar-se progressivament fins a la ciutat, la comarca, la regió o el país. Podem considerar l'apropiació de l'espai físic com una metonímia del que serà l'apropiació de l'espai social ascendent que caracteritza el procés d'integració (i d'identificació) amb el país, però al mateix temps com la irreversible transformació de la terra a la qual hom s'integra.

Candel reconeix perfectament el caràcter immigratori de Catalunya, i on Vandellòs havia vist la desgràcia, ell hi troba un avantatge. Així, en la baixa natalitat com a motor de la demanda de nous immigrants, perpetuada precisament per l'adaptació dels immigrants a les pautes reproductives del país, Candel vol veure-hi la raó d'un sistema on tothom hi hauria de guanyar: els treballadors catalans, perquè seran promocionats arran de l'arribada de les noves cohorts d'immigrants, i aquests últims,

per la possibilitat d'ascendir socialment, amb la consegüent adaptació als usos i els costums del país, entre els quals hi ha també la baixa fecunditat. Aquest sistema, en el qual s'havia vist immersa la immigració espanyola del segle XX fins aleshores, era percebut, de fet, com un *perpetuum mobile* en què noves fornades de migrants vindrien a accelerar al seu torn la promoció dels immigrants previs, que ja serien considerats catalans amb totes les seves característiques idiosincràtiques.

Tot i que aquest primer esbós presenta un cert esquematisme optimista, no defuig la complexitat del procés: ni tots els catalans pertanyen a un mateix grup homogeni, ni tampoc hi pertanyen els immigrants arribats de la resta d'Espanya. El paper de la llengua, la seva adopció o el seu rebuig per part del nouvingut, però també el conreu o l'abandonament que en fa el nadiu, seran fonamentals. La llengua, identificada com a tret definidor de la identitat, es troba en una situació vulnerable pel seu bandejament de l'escola i de la vida pública i per la desvaloració a què està sotmesa. Les dificultats en l'adopció del català, a part de la major o menor habilitat per aprendre noves llengües, s'hauran de cercar, segons l'autor, en el rebuig al català (a l'idioma i a la gent, fixats en els estereotips), que s'associa al paper subordinat enfront del castellà (en l'idioma i en la supeditació al règim polític). És així com trobem catalans que abandonen l'ús de la llengua, un ús que és concloent en el procés d'integració, però no imprescindible, com sí que ho

Piràmide de població del 1964 i del 2014. Font: Elaboració CED, estimació a partir del padró del 1965 i del Padró Continu de Població del 2013 (INE).

Estació de França, Barcelona,
1962, de Xavier
Miserachs.

acaba essent el respecte envers aquesta mateixa llengua.

Candel subratlla el caràcter forçós de l'emigració—deguda a factors d'expulsió com la propietat de la terra i el subdesenvolupament, així com als d'atracció, com ara la demanda de força de treball produïda per l'economia i magnificada per la demografia—i les restriccions materials que al final expliquen que l'aïllament dels immigrants a Catalunya no sigui una especial vocació per l'«encapsulament» cultural, sinó producte de la segregació espacial (en la residència suburbial), però també de la social. Aquesta segregació es palesa especialment en l'accés a la sanitat i a la formació, que, juntament amb el dret a un habitatge digne, constituïen les reivindicacions bàsiques (ja que en aquells moments no es podia parlar de participació política democràtica). Plantejat d'aquesta manera, els principals obstacles a la integració no s'han de buscar en la voluntat dels immigrants en el terreny cultural (és a dir, creure que no volen integrar-se), sinó en els mitjans d'integració social, que les condicions materials de vida restringeixen.

La immigració havia estat reconeguda des de principis del segle XX com un fenomen creixent que beneficiava el país, responent, primer de tot, a la demanda econòmica (multiplicada pel dèficit demogràfic de població activa degut a la secular feblesa de la natalitat), però que en el seu vessant identitari significava, es volgués o no, una amenaça: afectava la definició identitària i el futur (la supervivència) de la cultura catalana. La manca d'instruments propis per construir una política migratòria agreujava la percepció d'indefensió i la fatídica desnacionalització del país com a conseqüència del nombre d'immigrants arribats. Fins aleshores, les versions més conciliadores, com la de l'historiador Jaume Vicens i Vives (1954), havien fet de les migracions una constant enriquidora del país (la definició de Catalunya com a cruïlla, com a terra de pas), però això no afectava en absolut la idea d'una essència, modelada pel transcurs del temps, en la qual els immigrants, de fet, o eren ocells de pas o, com a molt, eren convidats a emmotllar-se (a integrar-se), convertint la seva influència potser en grandiosa (mistificant les arrels gregues, per exemple), però efímera o mínima si és que romanien al país. Mai fins a l'obra de Candel no s'havia pogut contemplar la immigració com a font identitària: aquesta és la gran aportació de l'escriptor de la Zona Franca.

L'any 1964 no era el final d'un país abatut, condemnat irremeiablement a contemplar amb impotència com es dissolia la seva identitat.

4. Els altres catalans i la troca del futur el 1964

El 1964, potser pocs s'imaginaven el que s'havia d'esdevenir tan sols quatre anys després i les implicacions que el Maig del 68 tindria per a tots, especialment per a la mitologia d'aquelles generacions buides de joves i adolescents que acabaren provocant el trencament generacional i l'obertura als nous corrents de pensament i al procés d'individualització que recorrien Europa, i que a Catalunya es deixaren sentir

Barri de barraques,
Montjuïc, 1966.

al final del franquisme en forma de ventada. En arribar a la maduresa, entre ells es van comptar molts dels protagonistes del que s'ha anomenat la Transició democràtica. No podien ni ensumar el daltabaix que van significar la crisi econòmica dels setanta, la caiguda dels fluxos migratoris i de la natalitat, i l'estroncament dels projectes biogràfics de milers de joves, majoritàriament fills dels immigrants als anys seixanta, que abruptament posaven en dubte «el somni català» dels seus pares.

Si haguessin tractat d'estirar el fil de la demografia de l'embolicada troca del futur, ningú no hauria somiat la Catalunya del 2014, ni tan sols en el perfil cultural, econòmic o polític, perquè havia d'esdevenir un país que ha ampliat la seva població en 3,1 milions d'habitants, fins a arribar als 7,5 milions de persones. Aquest increment s'ha dut a terme gràcies fonamentalment a una tercera onada immigratòria que ha traspasat les fronteres estatals, que va assolir el seu zenit el 2007 i que ha provocat que, a hores d'ara, 18 de cada 100 habitants de Catalunya hagin nascut a l'estranger. Ningú, aleshores, no hauria pogut avançar les transformacions radicals que esperaven el país: que la senyora que ens mirava des de la fotografia de Miserachs, a setanta anys, encara tindria al voltant de dinou anys d'esperança de vida al davant, i que una de les seves nétes podia pertànyer al 27% de titulades universitàries—per sobre del percentatge dels seus néts—i que possiblement viuria amb algú, o sola, veient encara lluny el moment de ser mare.

Vist des de la perspectiva del 2014, tenim raons per defensar que l'any 1964 no era el final d'un país abatut, condemnat irremeiablement a contemplar amb impotència com es dissolia la seva identitat, ofegada en l'allau dels nous nats, emmordassada per la cotilla política, com els més pessimistes preconitzaven. Sense estructura d'Estat, el pes de la integració va recaure en la bona voluntat de la població, de la immigrada i de la nativa, i en el procés recíproc de reconeixement que uní les capes populars en la quotidiana lluita contra el franquisme. Això no va ser fàcil, ni va estar exempt de conflictes, de mútues incomprendiments, però aquell any, amb tota la seva grisor, pot

Santa Coloma de Gramenet, anys seixanta, de Juan Guerrero.

ser tingut ben bé per l'inici de la represa, una represa lenta i costosa, però fulminant en la seva capacitat de regeneració. L'aspirant a intel·lectual obrer, simpatitzant del liquidat moviment llibertari que acabà formant part de l'Assemblea de Catalunya i militant al PSUC, que havia fet cap a Catalunya procedent del seu Cases Altas natal, a la valenciana comarca del Racó d'Ademús, quan tenia dos anys, va obrir les portes al reconeixement de l'immigrat, però sobretot a l'autoreconeixement de Catalunya com a país d'immigració.

La seva obra, *Els altres catalans*, ha servit de guia en el tercer mil·lenni a d'altres immigrants per fer conèixer la seva veu fronterera, però ja mai perifèrica, perquè, gràcies a Candel, la immigració es revelà com el nucli de la identitat catalana en el que podem anomenar el seu imaginari social.

Referències bibliogràfiques

CABRÉ, Anna: *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa, 1999.
 CANDEL, Francesc: «Els altres catalans». A *La Jirafa. Homenaje a Cataluña*, any III, núm. 13-14, 1958.

CANDEL, Francesc: *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1964.
 DOMINGO, Andreu: *Catalunya al mirall immigratori*. Barcelona: L'Avenç, 2014.
 LLUCH, Enric: «L'assimilació dels immigrants a Catalunya». *Serra d'Or*, núm. 6, juny del 1964, p. 18-19.
 MALUQUER I SOSTRES, Joaquim: *L'assimilation des immigrants en Catalogne*. Ginebra: Librairie Droz, 1963.
 MISERACHS, Xavier: *Barcelona, blanc i negre*. Barcelona: Aymà, 1964.
 PUJOL, Jordi: «Els altres catalans de Francesc Candel». *Serra d'Or*, núm. 8, agost del 1964, p. 513-514.
 PUJOL, Jordi: «Per a una doctrina d'integració (1958)». A *La immigració, problema i esperança de Catalunya*. Barcelona: Nova Terra, 1976.
 SINCA, Genís: *La providència es diu Paco. Biografia de Francesc Candel*. Barcelona: Dèria Editors & La Magrana, 2008.
 VANDELLÒS, Josep Anton: *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Altés, 1935.
 VICENS I VIVES, Jaume: *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1954.

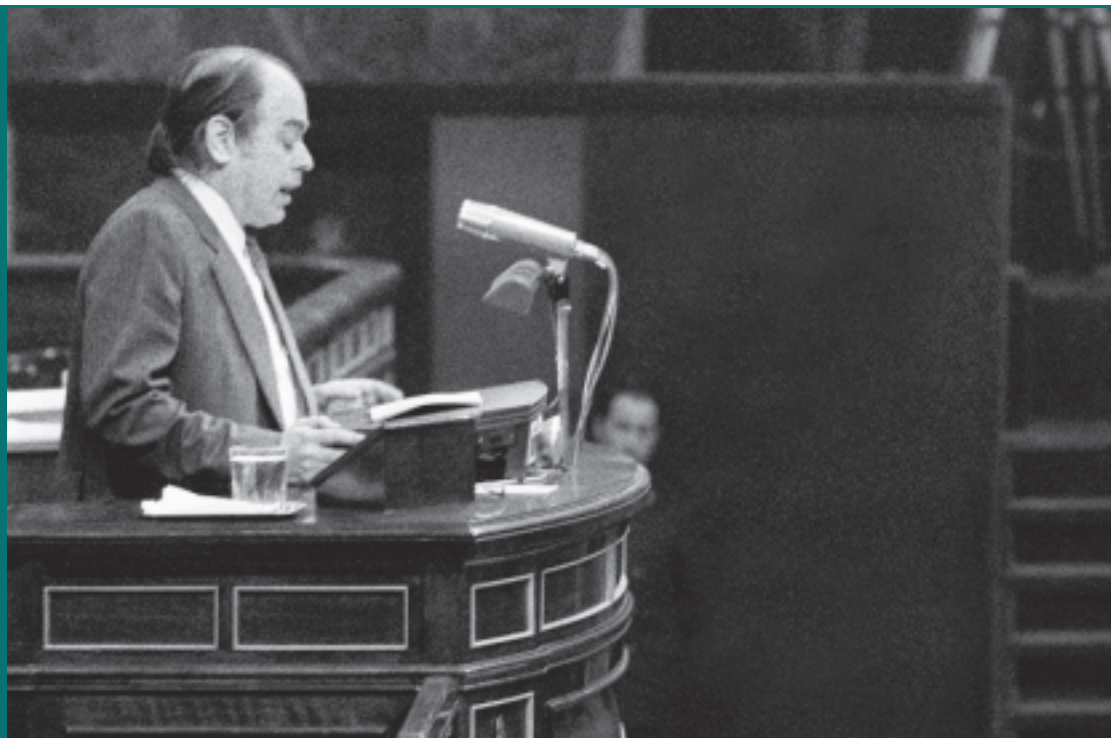
2014

De l'autonomia a la sobirania

Joan B. Culla i Clarà

(Barcelona, 1952)

Professor d'Història Contemporània a la UAB i autor d'una dotzena i mitja de llibres sobre diversos aspectes de la història política i social catalana, i també del Pròxim Orient. Des de fa vint-i-cinc anys publica articles d'opinió i d'anàlisi a la premsa, i participa en tertúlies de ràdio i televisió. També ha treballat llargament en la divulgació de la història del segle XX a través dels mitjans audiovisuals.

Intervenció de Jordi Pujol, representant la minoria catalana, en la ratificació de l'Estatut d'Autonomia al Congrés de Diputats, Madrid, 1979.

Des dels seus orígens durant la segona meitat del segle XIX, el catalanisme havia estat, entre els nacionalismes europeus coetanis, pràcticament l'únic que no es plantejava la independència de la seva nació com a objectiu ni a curt ni a llarg termini. Per raons principalment econòmiques —si Catalunya era la fàbrica d'Espanya, Espanya era el mercat fonamental de la indústria catalana—, els sectors cada cop més amplis de la societat compromesos amb el moviment catalanista van renunciar de manera tàcita al trencament polític amb Espanya i a l'assoliment d'un Estat propi.

Hi van renunciar no pas en un càlcul tàctic, circumstancial, sinó com una aposta estratègica, de fons. Des de la Unió Catalanista de la darrera dècada del Vuit-cents fins a l'Esquerra Republicana de Macià i Companys —o des de les Bases de Manresa fins a la proposta d'Estatut de Núria—, els successius i diversos projectes polítics catalanistes passaven per trobar una fórmula de reconeixement més o menys ampli de la identitat nacional i dels drets col·lectius dels catalans dins de l'Estat espanyol, no pas a fora. En aquest sentit —el de la recerca de reconeixement per part de l'Espanya oficial—, el balanç del primer mig segle de catalanisme

Quasi quatre dècades de dictadura van instal·lar a Catalunya la convicció que el restabliment de la democràcia aniria aparellat amb la descentralització de l'Estat.

Manifestació contra la LOAPA, Passeig de Gràcia, Barcelona, 1982.

no resultà gens engrescador, però això no va modificar l'estratègia esmentada.

Sí que hi hagué, entre les dues o tres primeres generacions catalanistes, algunes expressions de genuí separatisme per part d'individus o petits col·lectius que manifestaven més un anhel sentimental que no pas un projecte elaborat. Calgué esperar fins al 1922 perquè l'independentisme tingués una primera expressió organitzada, el modest grup Estat Català. Durant la dècada següent, en un marc democràtic i d'hegemonia política nacionalista, les candidatures amb un caràcter separatista explícit i inequívoc no van assolir mai ni 7.000 vots, menys d'un 1% del cens electoral del moment.

La llarga i dura experiència del franquisme no modificà aquest plantejament que pretenia ser pragmàtic; al contrari, més aviat el reforçà. D'una banda, quasi quatre dècades de dictadura van instal·lar a Catalunya la convicció que el restabliment de la democràcia—fos quina fos la forma que adoptés—aniria aparellat amb la descentralització de l'Estat, i que aquesta descentralització permetria a Catalunya assolir un autogovern substancial. D'altra part, els enormes fluxos immigratoris de procedència espanyola que el país va rebre—sense disposar de les pertinents eines d'integració—durant les dècades centrals del segle XX van multiplicar els lligams de tota mena amb Espanya i, per tant, feien encara més inimaginable una hipòtesi secessionista.

Certament, els darrers anys del franquisme havien vist l'aparició d'un nou independentisme juvenil de matriu marxista, inaugurat pel PSAN el 1969, i també contemplaren l'assumpció, per part de molts grups d'extrema esquerra d'abast estatal, del principi de la sobirania de Catalunya i del seu dret a la independència. Tanmateix, quan aquesta sorollosa florida de sigles i discursos va passar pel sedàs de les urnes, els resultats van ser categòrics. Entre el 1977 i el 1980, ni sumant de la manera més generosa totes les candidatures dites «d'alliberament nacional», no assoliren mai els 60.000 vots, i, en el millor dels casos, van superar per molt poc el 2% dels sufragis emesos.

El malentès de la Transició

Si ni les opcions catalanistes rotundament hegemòniques a la sortida del franquisme ni els seus milions de votants no volien la independència, aleshores què volien? És en la resposta a aquesta pregunta on se situa allò que podríem anomenar el malentès, o l'equívoc, de la Transició. Aquelles forces i aquells votants reivindicaven una genèrica «autonomia» i un no menys genèric «Estatut», poc o molt inspirats en els precedents republicans i simbolitzats pel restabliment de la Generalitat abolida per Franco a la fi de la guerra civil.

Però, durant el bienni 1976-1977, el desco-neixement de sota quina correlació de forces precisa es dibuixaria el nou marc jurídicopolític postfranquista va fer que cap partit català entre els que aviat tindrien un paper rellevant no s'arrisqués a llançar propostes concretes ni detallades sobre l'abast de la futura autonomia que hom reclamava. Aquest abast es començà a definir durant el procés constituent del 1978 i, com era previsible, resultà modest i restrictiu. Era fàcil d'imaginar si tenim en compte que la majoria absoluta dels membres d'aquelles Corts (UCD + AP) provenia del franquisme, i que el debat constitucional es desenvolupava en presència d'uns aparells de l'Estat (judicials, funcionaris, policials, militars...) que eren *stricto sensu* els de la dictadura. Aquests aparells

pressionaren eficaçment el govern Suárez en defensa dels seus privilegis, de la seva impunitat i també d'unes concepcions d'Espanya no precisament plurinacionals ni plurilingües. Fixades en la Constitució del 1978, les limitacions a l'abast de les autonomies territorials es reflectiren després en l'Estatut català del 1979, tot i l'esforç transversal dels seus redactors per maquillar-les.

Essent així les coses, el gros dels catalanistes van creure, en nom de la responsabilitat i del realisme, que calia acceptar els termes del pacte autonòmic del 1978-1979 com allò que resultava possible en aquell moment, amb el benentès que, per a Catalunya, es tractava d'un mínim, d'un punt de partida. Amb el pas dels anys, amb la desaparició dels aparells estatals heretats del franquisme, amb la plena democratització de la cultura política espanyola, els reflexos unitaristes d'aquesta cultura política s'anirien evaporant, i seria possible fer evolucionar el pacte del 1978-1979 en un sentit més obert, més flexible, més generós envers la singularitat de Catalunya. En el sentit, per exemple, que el concepte de «nacionalidades», tímidament inclòs dins la Constitució, vingués a significar «naciones», i, per tant, Espanya es reconegués a ella mateixa com un Estat plurinacional amb totes les conseqüències.

L'equívoc, o el malentès, sorgí del fet que, mentre a Catalunya es confiava en una evolució de l'incipient Estado de las Autonomías que el transformés pas a pas en un sistema genuïnament federal i on la distinció entre les nacions (catalana, basca...) i les regions es veiés potenciada (per tant, un federalisme asimètric, com el que *de facto* ja gaudeixen Navarra i Euskadi), en canvi, l'Espanya oficial interpretava el pacte del 1978-1979 com un punt i final, com un acord massa concessiu fet en moments de feblesa i que calia reconduir per dues vies: una multiplicació de les comunitats autònomes que rebaixés la singularitat de les competències atorgades a Catalunya (*el café para todos*) i una ràpida reacció polític-legislativa tendent a devaluar o laminar els continguts de l'Estatut mitjançant lleis orgàniques estatals, lleis de bases i una praxi administrativa decididament recentralitzadora.

Reunió de Jordi Pujol i José M. Aznar, investit ja president pel Pacte del Majestic, Palacio de la Moncloa, 1996.

La més descarada expressió d'aquest ràpid gir neounitarista va ser la LOAPA, aprovada pels dos grans partits estatals del moment (UCD i PSOE) el juliol del 1982. Però, més d'un any abans, algú tan representatiu del poder de l'Estat i de la continuïtat dels seus aparells com el ministre Rodolfo Martín Villa expressava amb tota cruesa, en carta privada a Anton Cañellas, quina era la seva (personal i de grup) concepció sobre l'autogovern català: «Podemos entender que, entre vosotros, Pujol se considera presidente, pero otra cosa es que acabe creyéndose y actuando al margen. Los responsables del Estado no lo podríamos permitir.»

Esprémer l'Estatut, i omplir el cove de peix

Amb tot, l'agost del 1983 el Tribunal Constitucional desmantellà la LOAPA, negant-li el caràcter orgànic i harmonitzador, i això alimentà l'optimisme d'aquells que, com el president català Jordi Pujol, creien fermament en l'eficàcia d'un treball tenaç que, mitjançant el pacte polític, el tacticisme i l'explotació de les conjuntures parlamentàries a Madrid, aconseguís eixamplar l'autonomia i obtenir a mitjà termini un encaix prou còmode de les singularitats catalanes en el marc estatal espanyol.

Això és el que Pujol mirà de fer, des de la presidència de la Generalitat, durant dues dècades: d'una banda, desenvolupar totes les potencialitats de l'Estatut del 1979 (per exemple, assumint competències tan ingrates i incòmodes com les presons) i fins i tot forçar-ne els límits (en matèria de relacions exteriors, o de mitjans de comunicació públics), ni que fos al preu de tensions i conflictes amb l'administració de l'Estat; de l'altra, aguar les oportunitats que pogués oferir la política espanyola per obtenir canvis normatius a favor de l'autogovern català.

Durant el septenni de majories absolutes de Felipe González (1982-1989) les oportunitats van ser nul·les, però el desgast gradual de l'hegemonia del PSOE obrí noves perspectives, sobretot durant la legislatura 1993-1996. En aquesta etapa, la Generalitat aconseguí no tan sols una primera millora

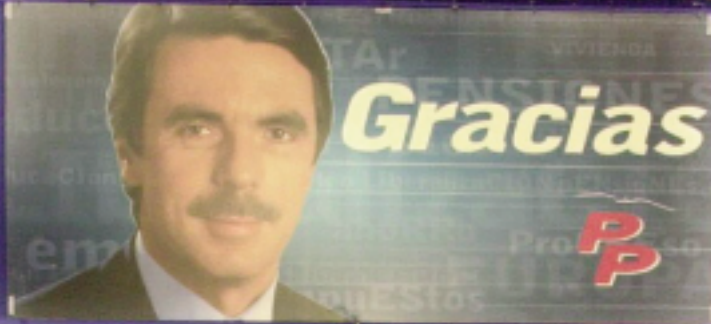
en el deficientíssim finançament de l'autonomia catalana, sinó també —entre altres coses— neutralitzar el rebuig polític del govern i del partit socialista espanyols davant la universalització de la immersió lingüística a les escoles de Catalunya.

Tot i que era ferotgement crític amb aquestes «cessions» del PSOE davant Pujol, el PP de José María Aznar es trobà, arran de les eleccions generals del març del 1996, en la imperiosa necessitat de rebre el suport de Convergència i Unió si volia arribar d'una vegada al palau de La Moncloa. Van seguir dos mesos de negociacions i, per fi, un acord «d'investidura i governabilitat» conegut com a Pacte del Majestic, que representà la culminació de la política pujoliana dita *del peix al cove*. En virtut d'aquest pacte, no tan sols les finances de la Generalitat es beneficiaven de noves cessions d'impostos estatals; a més, en els terrenys polític i simbòlic, la guàrdia civil desapareixia de les carreteres catalanes, substituïda en la competència de trànsit pels mossos d'esquadra, que esdevenien de dret la policia ordinària a Catalunya. També foren suprimits els governadors civils.

Si aquesta manera de fer del catalanisme majoritari podia ser titllada —i ho va ser profusament— de mercantilista i fenícia, és necessari recordar que, en paral·lel, el president Pujol desplegà un remarcable esforç de pedagogia catalanista Espanya endins: grans exposicions didàctiques a Madrid (*de Cataluña en la España moderna* el 1983 a *Cataluña, tierra de acogida* el 2002), trobades entre intel·lectuals castellans i catalans i una quantitat ingent de conferències —n'hi ha publicades prop d'un centenar— del mateix Pujol en fòrums, universitats i institucions espanyoles, amb títols tan significatius com *Construir una España para todos*, *Un intento de hacer comprender el nacionalismo catalán* o *La hora del diálogo sin reservas*. Tot plegat amb el propòsit de persuadir l'opinió pública i la classe política espanyoles que l'enfortiment de l'autogovern de Catalunya no amagava intencions separatistes, sinó el desig lleial de garantir a la realitat catalana una posició a recer d'assimilacionismes dins d'una Espanya integradora.

Celebració de la majoria absoluta de José M. Aznar a la seu del PP, 2000.

Partido
Popular

Consulta sobre la independència de Catalunya, Arenys de Munt, 13 de setembre del 2009.

Editorial conjunta dels diaris catalans, 26 de novembre del 2009.

La dècada de les decepcions

Durant la negociació del Pacte del Majestic, mentre José María Aznar prodigava forçats afalacs envers «la lengua catalana» i «el hecho diferencial catalán», no és probable que cap convergent es prengués aquelles paraules al peu de la lletra, com la prova d'una conversió paulina. Però sí que s'instal·là, en el nacionalisme de centredreta, una certa expectativa, una esperança que tal vegada el PP —ni que fos fent de la necessitat virtut— podia arribar a entendre i a respectar la singularitat catalana; era, en paraules posteriors de Jordi Pujol, «l'intent de veure si la dreta espanyola era capaç de trobar un encaix per a Catalunya».

La majoria absoluta que el PP obtingué a les Corts espanyoles el març del 2000 demostrà que no. Per a desengany de Pujol i de molts dels seus, el segon quadrienni presidencial d'Aznar es caracteritzà per una estratègia de rectificació definitiva de les febleses que l'Estat havia tingut durant el procés de la Transició. Es tractava, en resum, de desfer els equívocs o els malentesos generats pel pacte autonòmic, però de desfer-los en un sentit recentralitzador i unitarista, que reduís les comunitats autònomes a poc més que òrgans de descentralització administrativa i

desactivés políticament els nacionalismes català i basc.

L'impacte d'aquesta decepció dels catalanistes conservadors va tenir tres efectes rellevants, perceptibles sobretot en els rengles del catalanisme progressista. D'una banda, legitimà la decisió —que Pujol havia refusat des del 1980— d'elaborar un nou Estatut capaç d'eixamplar substancialment l'autogovern i de blindar-lo millor enfront de l'escalada nacional-espanyolista. De l'altra, va fer confiar l'èxit del procés neoestatutari al suport del PSOE, que va tornar inesperadament al poder l'abril del 2004. A l'últim, va empènyer a l'alça el vot independentista: marginal fins al 1992, havia estat assumit a partir d'aleshores per Esquerra Republicana, si bé durant la dècada següent no arribà en cap cas al 10% dels vots; la tardor del 2003, engreixat per molts pujolistes decebuts, assolí un remarcable 16,4%, més de 540.000 sufragis.

Si bé la iniciativa de redactar un Estatut del segle XXI va néixer de la coalició d'esqueres (PSC, ERC i ICV) que governava la Generalitat des del desembre del 2003, Convergència i Unió s'hi sumà ràpidament, i compartí amb els tres socis del

govern Maragall la confiança que el PSOE de José Luis Rodríguez Zapatero faria possible, aquesta vegada sí, un encaix satisfactori –satisfactori en termes de reconeixement, de suficiència financera, de competències...– de Catalunya dins d'una Espanya «plural», antitètica de la d'Aznar i el PP.

Aquesta expectativa es va anar deteriorant durant el primer semestre del 2006, quan, sota la pressió d'un PP i d'uns mitjans de comunicació madrilenys desfermats en llur anticatalanisme, el partit socialista es consagrà a rebaixar, a «ribotar» –l'expressió és d'Alfonso Guerra– el projecte d'Estatut durant el seu pas pel Congrés i el Senat espanyols. El text definitivament aprovat ja no representava un canvi qualitatiu en la relació política Catalunya-Espanya, sinó tan sols algunes millores quantitatives, i fou sense entusiasme, amb un regust de frustració, que va ser ratificat per l'electorat català el juny del 2006. La segona gran decepció de la dècada, la de molts catalanistes de centreesquerra respecte del PSOE i del progressisme espanyol en general, va quedar simbolitzada en el sacrifici polític del president Pasqual Maragall, forçat a retirar-se aquell mateix any per indòcil als dissenys de Rodríguez Zapatero.

A pesar de tot això, després de l'entrada en vigor del nou Estatut hauria pogut configurar-se un altre equívoc en les relacions Catalunya-Espanya; hauria pogut obrir-se un nou cicle de *conllevancia*, d'estira-i-arronses competencials entre l'administració central i la Generalitat, d'interpretacions contraposades d'aquest o aquell article estatutari, de regatejos i eventuais peixos al cove durant deu o vint anys més.

No va ser així per tres motius. El primer, la decisió del PP –fet sense precedents– de presentar recurs d'inconstitucionalitat contra un Estatut ratificat en referèndum popular. El segon, la impotència o la manca de voluntat del govern socialista espanyol de cara a aconseguir d'un tribunal de flagrant designació política que validés una llei orgànica aprovada pel Congrés, pel Senat i pel cos electoral català. El tercer, l'arrogància i l'escandalosa ideologització dels magistrats del Tribunal Constitucio-

nal, que mostraren, amb paraules i gestos, un menyspreu absolut per la voluntat política i pels sentiments dels ciutadans de Catalunya.

A sobre, la sentència del Constitucional es va fer esperar quatre anys enmig de tota mena de maniobres extrajurídiques, filtracions i pressions que augmentaren, entre amplis sectors de la societat catalana, la sensació d'estar essent escarnits. I, al llarg d'aquell quadrienni (2006-2010), esclatà una crisi econòmico-financera global que convertí en intolerable per a molts catalans el dèficit fiscal –l'espoli fiscal– sofert per Catalunya des de feia dècades sota la coartada de la «solidaritat interterritorial».

Durant aquest període d'espera –concretament, l'hivern del 2008– el president de la Generalitat José Montilla advertí, en un acte a Madrid, que «una sentència que devaluara el contenido del Estatuto podría generar un enorme desafecto en gran parte de la ciudadanía catalana». El març del 2009, l'expresident Pujol donava per consumat allò que ell mateix qualificà com l'*esguerro*: «Durant els últims anys, a Espanya i a Catalunya, s'ha produït un esguerro. S'ha esguerrat un projecte. I alguna cosa s'ha trencat. Si més no, des del punt de vista del catalanisme.» La crisi catalano-espanyola –concloïa– «és una crisi de projecte en comú, una crisi de valors compartits. És una crisi de gran profunditat».

Ni aquestes ni altres veus d'alerta –per exemple, l'editorial «La dignitat de Catalunya», publicat conjuntament per dotze diaris catalans el novembre del 2009 en defensa de l'Estatut– no van impedir que, a finals de juny del 2010, el Tribunal Constitucional dictés per fi una sentència que resultava demolidora i que va tenir dos efectes històrics fonamentals. Per un costat, representà la tercera i definitiva decepció del catalanisme en deu anys; si la primera havia afectat els catalanistes de centredreta, i la segona els catalanistes de centreesquerra, la tercera colpejava de manera transversal tots els catalanistes, perquè allò que la provocava no era un partit o un govern, sinó el conjunt del sistema polític, jurídic i institucional espanyol.

1. Capçalera de la manifestació contra la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut, 10 de juliol del 2010. D'esquerra a dreta: P. Maragall, J. Montilla, J. Pujol, E. Benach, H. Barrera i J. Rigol.

2. Manifestació per la independència de Catalunya, cruïlla de la Gran Via amb el passeig de Gràcia, 11 de setembre del 2012.

3. Via Catalana cap a la Independència, Avinyonet del Penedès, 11 de setembre del 2013.

Al mateix temps, i amb la seva brutal rotunditat, la decisió del Constitucional desfeia no tan sols allò que he anomenat el *malentès de la Transició*, sinó que liquidava, pel que fa a la relació Catalunya-Espanya, qualsevol equívoc possible. En la mesura que la sentència reduïa el rang de nació de Catalunya a una llicència retòrica sense cap significat efectiu; que convertia les clàusules financeres de l'Estatut en l'expressió d'un simple desig sense força d'obligar per a res l'administració central, i que afeblia la posició legal del català com a llengua vehicular de l'ensenyament —per assenyalar-ne només tres aspectes—, es pot afirmar que el temps dels equívocs, de les ambigüitats, de les interpretacions més flexibles o més rígides segons quin fos el govern de torn, s'havia acabat. Arribava el temps de la clarificació.

Una eclosió independentista de baix a dalt

Només la percepció que el catalanisme portava deu anys acumulant greuges i que el veredict del Constitucional n'era la culminació, només això explica la rapidesa i la magnitud de la reacció social. Aquell 10 de juliol —la sentència completa s'havia conegut tot just el dia abans—, a partir d'una concisa convocatòria feta per Òmnium Cultural sota el lema «Som una nació. Nosaltres decidim», més d'un milió de ciutadans van omplir el centre de la ciutat de Barcelona; i en una porció substancial —potser el 50%— ho van fer, per primera vegada en la història, exhibint símbols i consignes obertament independentistes.

Certament, la manifestació del 10-J va tenir el suport de tots els partits de tradició catalanista, dels sindicats i de més de 1.500 entitats. Però no foren els partits els que la van controlar, ni dirigir, ni capitalitzar. Quan, al cap de quatre mesos i mig, els catalans van ser cridats a les urnes, la sigla que anava al capdavant de l'independentisme des de feia dues dècades (Esquerra Republicana) va perdre la meitat dels seus votants anteriors. I la força guanyadora (Convergència i Unió) va obtenir un triomf clar apel·lant al canvi polític, a la fi dels governs tripartits, no pas a la independència.

Abans i després de la resolució del Tribunal Constitucional, l'atipament ciutadà davant del tracte polític i econòmic de l'Estat espanyol envers Catalunya es va expressar, per exemple, a través de les consultes d'àmbit municipal del període 2009-2011 sobre la independència. Però, tant si les desdenyava com si hi donava suport, el gros de l'establishment polític català encara es creia capaç de gestionar el conflicte dins dels esquemes tradicionals.

Diversos factors anaren trencant aquesta expectativa. Per un costat, l'agudització de la crisi econòmica obligà l'administració catalana, a partir del 2011, a fer severes retallades en la despesa social, retallades que no es corresponien ni amb el nivell de riquesa del país ni amb la pressió fiscal que suporta. D'altra banda, ni els darrers mesos del govern socialista de José Luis Rodríguez Zapatero ni els primers del govern conservador de Mariano Rajoy no van aportar cap indici, cap senyal que el sistema polític espanyol hagués entès la profunditat de la indignació de moltíssims catalans, i encara menys que estigués disposat a fer canvis legals significatius per tal de calmar-la.

És així com es gestà la gran erupció independentista de l'11 de setembre del 2012, l'endemà que el president de la Generalitat

encara hagués cridat la gent a manifestar-se pel pacte fiscal. El caràcter massiu de la manifestació i el contingut rotund i inequívoc del seu lema («Catalunya, nou Estat d'Europa») van capgirar l'agenda política, en un tomb que es va veure ratificat al cap d'un any, l'11 de setembre del 2013. En aquesta data, i convocades per una organització amb tot just dos anys de vida (l'Assemblea Nacional Catalana), 1,6 milions de persones es van mobilitzar per dibuixar, al llarg de més de 400 quilòmetres, la Via Catalana cap a la Independència.

És així com, a l'altura del 2014, la ja vella qüestió catalana presenta una fesomia insòlita. El debat polític i mediàtic és presidit des de fa dos anys per la possibilitat de posar en pràctica el «dret a decidir» el futur estatus del país i de portar a les urnes aquella majoria social a favor de la independència que diverses enquestes dibuixen. Gairebé dos terços dels diputats al Parlament de Catalunya, des de democristians fins a comunistes, estan a favor d'una consulta d'autodeterminació, de la qual ja s'han fixat la data (9 de novembre) i la pregunta («¿Vol que Catalunya esdevingui un Estat? En cas afirmatiu, ¿vol que sigui un Estat independent?»). Les demandes polítiques catalanes obtenen un ressò sostingut i sense precedents en els espais d'informació i d'opinió dels grans *media* mundials. L'eventual secessió de Catalunya ha esdevingut un problema internacional al qual han de respondre —ni que sigui amb evasives— els mandataris de la Unió Europea i els governs dels seus Estats membres.

És un escenari que les cinc generacions anteriors de catalanistes no haurien pogut imaginar ni en somnis. És un estat de coses que, sigui quin sigui el desenllaç immediat del procés, difícilment tindrà marxa enrere, difícilment retrocedirà per instal·lar-se de nou en les ambigüitats, els equívocs i els regatejos del temps de l'autonomisme.

El debat polític és presidit des de fa dos anys per la possibilitat de posar en pràctica el «dret a decidir» el futur estatus del país i de portar a les urnes aquella majoria social a favor de la independència.

Fundació Carulla. Memòria de l'any 2014

En primer terme, Maria Font de Carulla, presidenta d'Honor de la Fundació Carulla. En segon terme, Montse Marqués, directora adjunta de la Fundació, Jordi Quer, responsable de comunicació, Carles Duarte, director, i Montserrat Carulla, presidenta.

Abans de res cal referir-se a la decisió del Patronat d'adoptar el nom de Fundació Carulla, que referma el vincle fonamental i decisiu de la família Carulla amb l'acció duta a terme des de la nostra Fundació. Enguany convé destacar el canvi d'orientació que es potencia en el premi d'Honor Lluís Carulla amb la voluntat d'actualitzar-lo. Si fins ara el premi reconeixia trajectòries rellevants i exemplars, a partir del 2015 (l'any 2014 no s'ha convocat) passarà a estimular projectes culturals, sota la denominació de Premi Lluís Carulla, a fi de promoure l'emprenedoria en l'àmbit de la cultura.

L'Observatori dels Valors ha fet un pas endavant amb la publicació del primer *Anuari dels Valors*, dedicat en la seva primera edició a l'any 2013, una nova eina d'anàlisi que vol fer una panoràmica de l'estat dels valors a Catalunya a partir de les notícies que apareixen a la premsa diària.

Finalment, el Museu de la Vida Rural ha incorporat un nou espai a l'aire lliure, l'hort del museu, en el qual els visitants podran posar pràctica el que han vist dins el museu.

Patronat de la Fundació Carulla

Maria Font de Carulla, presidenta d'honor
Montserrat Carulla, presidenta
Mariona Carulla, vicepresidenta
Jordi Carulla-Ruiz, vicepresident
Lluís Carulla
Jordi Carulla
Artur Carulla
Aurèlia Carulla
Mireia Tomàs
Guillem Usandizaga
Ramon Pla i Arxé
Josep González-Agàpito
Joaquim Triadú
Carles Duarte, director

Pressupost de la Fundació Carulla

Despeses*

Museu de la Vida Rural	472.700
Editorial Barcino.....	441.200
Observatori dels Valors	83.600
Premis Baldiri Reixac.....	210.400
Nadala.....	71.200
Premis d'Actuació Cívica	30.000
Premis Francesc Candel	41.100
Premis d'Educació en el Lleure	52.800
Suport a altres entitats.....	221.000
Amortitzacions d'inversions al Museu de la Vida Rural	460.000
Despeses generals	325.000
Total despeses	2.409.000

Ingressos

Venda d'entrades i botiga del Museu de la Vida Rural.....	90.000
Aportacions dels micro- mecenes als Premis Baldiri Reixac	100.100
Subvencions al Museu de la Vida Rural	24.000
Vendes de l'Editorial Barcino.....	45.000
Subvencions a producció editorial i traduccions Editorial Barcino.....	10.000
Donació del grup empresarial Agrolimen	2.139.900
Total ingressos.....	2.409.000

*Imports en euros

XXXII Premis d'Actuació Cívica

Els Premis d'Actuació Cívica són sis guardons, dotats amb 5.000 euros cadascun, destinats a fer conèixer i distingir la tasca (generalment poc coneguda, sovint anònima, però exemplar) de persones que han actuat i actuen al servei de la nostra identitat nacional en els diversos àmbits de la vida i de la relació humana, com ara l'ensenyament, els mitjans de comunicació,

les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, l'economia, el dret, l'acció social i cívica, etc.

El jurat ha valorat les propostes rebudes i ha atorgat els Premis d'Actuació Cívica de l'any 2014 a les persones següents:

Ester Bonal i Sarró **Barcelona, 1964**

Cantaire de cor des dels cinc anys, ha fet estudis de piano, cant, guitarra, flauta traversera i flauta dolça. Membre del Secretariat de Corals Infantils de Catalunya, ha format part de l'equip que dirigeix el cor infantil L'Esquitx, de la Coral Sant Jordi de Barcelona; ha exercit com a professora de música en instituts d'ensenyament secundari, on ha dut a terme una sèrie de projectes multidisciplinaris amb la música com a eix vertebrador, i ha estat cap d'estudis de l'Escola de Música Municipal Can Ponsic de Barcelona. Membre del Patronat de la Fundació l'ARC Música, va impulsar-hi el projecte Xamfrà, que dirigeix actualment. És professora de l'Escola Superior de Música de Catalunya i directora dels cors infantil i de noies de l'Escola de Música Municipal Can Ponsic i d'El Teler de Música.

Irene Coghene **L'Alguer, 1982**

Activista cultural per la llengua i la cultura alguereses. Ha treballat a l'oficina lingüística de l'Ajuntament de l'Alguer. És coordinadora de la delegació local de la Plataforma per la Llengua i secretària del Centre Excursionista de l'Alguer, des del qual ha impulsat l'organització de l'Aplec Excursionista dels Països Catalans a la ciutat sarda.

Montserrat Fontané **Girona, 1938**

Nascuda a Sant Martí de Llémena, a l'edat de tretze anys va començar a servir, els dissabtes i les festes de Sant Narcís, en un conegut restaurant de Girona. Després de viure una postguerra i altres vicissituds, segueix treballant als seus setanta-sis anys. Vestida amb el seu uniforme blanc, prepara el menjar, dirigeix l'equip de cuina i supervisa els menús que se serveixen al seu negoci, Can Roca, situat a escassos

metres del que tenen els seus fills, el prestigiós El Celler de Can Roca. Amb la mateixa il·lusió que el primer dia, Can Roca és el resultat del sacrifici, el treball i la humilitat, uns valors que ha transmès als seus tres fills.

Tomeu Martí i Florit **Palma, 1969**

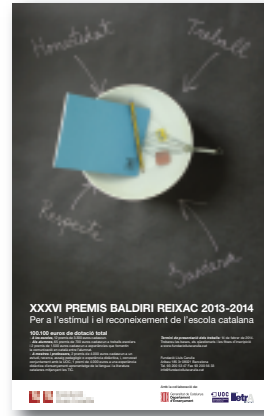
Activista cívic, gestor cultural, periodista i escriptor. El seu compromís amb la defensa i la promoció de la llengua, la cultura i els drets nacionals de les Balears, en el marc dels Països Catalans, ha estat constant i intens al llarg de més de vint-i-cinc anys. Ha estat promotor i impulsor de gairebé totes les organitzacions i tots els moviments de reivindicació lingüística i política amb objectius de país que s'han creat i han actuat a Mallorca en les darreres dècades: Crida a la Solidaritat, Bloc Nacionalista d'Estudiants, Casal Independentista de Mallorca, Joves de Mallorca per la Llengua, Alternativa per Mallorca i Grup Blanquerna. Ha estat director de campanyes, coordinador i vicepresident de l'Obra Cultural Balear. En l'actualitat és el director de la ràdio Ona Mediterrània.

Rosa Serrano i Llàcer **Paiporta, 1945**

Llicenciada en Pedagogia per la Universitat de Barcelona, va ser una de les fundadores de l'Escola Gavina a Picanya l'any 1975, escola pionera en l'ensenyament en català al País Valencià. Ha estat impulsora de l'editorial Tàndem Edicions, que va crear l'any 1990, i presidenta de l'Associació d'Editors del País Valencià en diverses ocasions. Membre del Consell Valencià de Cultura entre els anys 1998 i 2002, és autora d'una vintena de títols de narrativa infantil i juvenil, llibre de text i divulgació lingüística. Al llarg de la seva trajectòria cívica s'ha destacat per la tasca cultural a favor de la llengua.

Emigdi Subirats i Sebastià **Campredó, 1967**

Llicenciat en Filologia Anglogermànica, és professor d'anglès a Tortosa. Dinamitzador cultural de les Terres de l'Ebre en certàmens culturals com la Fira Literària Joan Cid i Mulet de Jesús, les Jornades Literàries d'Amposta i les Jornades Templeres,

Cartell de Nacho Cárcaba, estudiant de l'Escola d'Arts Plàstiques i Disseny-ICCIC.

el festival cinematogràfic Curt Redó i la fira de música tradicional Mestràlia a Campredó. Dirigeix el programa radiofònic Lletres Ebreques a Antena Caro Roquetes i coordina el curs d'estiu de literatura ebreca de la Universitat Rovira i Virgili. Col·laborador habitual de la premsa comarcal ebreca, especialitzat en la literatura catalana a les Terres de l'Ebre, ha conreat la novel·la, la narració curta, la poesia, el teatre, la crítica literària i la traducció.

L'acte de lliurament de premis es va celebrar el 17 de novembre del 2014 al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona.

XXXVI Premis Baldiri Reixac per a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana

Aquests premis, destinats a l'estímul i al reconeixement de l'escola catalana, són dotats per la Fundació Carulla amb les aportacions voluntàries dels receptors del llibre-nadala que la Fundació trameta cada any a persones interessades en la nostra cultura. L'àmbit d'actuació és el dels països de parla catalana.

L'acte de lliurament dels premis a escoles i dels premis a mestres i professors es va dur a terme al Palau de Pedralbes de Barcelona el dia 28 de maig, presidit per Irene Rigau, consellera d'Ensenyament. L'acte de lliurament dels premis a alumnes va tenir lloc al Casal de l'Espluga de Francolí el dia 1 de juny.

El jurat de l'edició 2013-2014 ha estat format per Joan Arjona, Rosa Boixaderas, Josep Maria Calbet, Alba Esport, Josep M. Farré, Assumpta Fargas, Josep González-Agàpito, Anna Ramis i Maria Vinuesa.

Premis a les escoles

12 premis de 3.300 euros cadascun

Escola La Roureda
Sant Esteve Sesrovires (Baix Llobregat)

Escola Jordi Pere Cerdà
Sallagosa (Alta Cerdanya)

Escola Sant Marc de Cal Bassacs
Gironella (Berguedà)

Escola Guillem de Montgrí
Torroella de Montgrí (Baix Empordà)

Centre d'Educació Especial
Les Aigües
Mataró (Maresme)

Escola Labandària
Sant Andreu de Llavaneres
(Maresme)

Escola Joan Maragall
Vilanova del Camí (Anoia)

Escola Rocaprevera
Torrelló (Osona)

Centre de Formació d'Adults
Tarragona
Tarragona (Tarragonès)

Escola Bonavista
Bellcaire d'Urgell (Noguera)

CP Perputxent
Beniarres (Comtat)

CEIP Sant Miguel
Tavernes de la Valldigna (Safor)

Premis a mestres i professors

Dotats amb 12.000 euros en conjunt

2 premis dotats amb 4.000 euros cadascun a un estudi, recerca, assaig pedagògic o experiència didàctica.

La competència de recerca dels batxillers. Valoració d'un procés consolidat: 15 anys de Treballs de Recerca a Catalunya

Concepció Ferrés i Gurt, d'Olot

Català inicial + alfabetització. Una experiència d'alfabetització d'adults en català

Francesc Iglesias i Buscà, del Centre de Formació d'Adults Els Tarongers, de Mataró

Premi a una **experiència didàctica** d'ensenyament-aprenentatge de la llengua i la literatura catalanes mitjançant les TIC, convocat conjuntament amb el projecte LletrA de la **Universitat Oberta de Catalunya**. Dotat amb 4.000 euros per a l'autor i l'aplicador de la proposta didàctica.

Va de contes

De la literatura escrita a l'oral i de l'oral a la digital

Imma Oliva i Adroher, del col·legi Jesuïtes Casp-Sagrat Cor de Jesús, de Barcelona

Premis als alumnes

65 premis de 700 euros cadascun a treballs escolars

Educació infantil i cicle inicial

Animals formidables. El lleó
Alumnes de P4 d'educació infantil de l'escola Marinada, de Palau-solità i Plegamans
Mestra: Meritxell Ventura

L'aniversari de l'estrella de mar

Alumnes de P3 d'educació infantil de l'escola El Puig, d'Esparreguera
Mestres: Anna Sala, Montse Torres i Montserrat Montoriol

Teatre de la llebre i la tortuga i Rumpelstiltskyn

Alumnes de P5 d'educació infantil de l'escola Castell d'Òdena, d'Òdena
Mestres: Meritxell Cardona, Ramon Casanova i Cristina Queralt

Fem una pel·lícula!

Alumnes d'educació infantil de l'escola Torrent de Can Carabassa, de Barcelona
Mestres: equip de mestres de parvulari

El guixot de 8 a l'escola

Alumnes de P4 i P5 d'educació infantil de l'escola Les Pinediques, de Taradell
Mestres: David Altimir, Gemma Clavero, Maite Pujol, Núria Roca, Maria Rovira i Montse Sancerni

La màgia de Joan Brossa

Alumnes de P3, P4 i P5 d'educació infantil de l'escola Víctor Oroval, de Carcaixent
Mestra: Tona Huguet

Els tresors del nostre poble

Alumnes de P5 d'educació infantil de l'escola Ignasi Melé, de Tossa de Mar
Mestres: Olga Trulls i Mònica Viñolas

Fem un lqbook... Què?

Alumnes de P4 d'educació infantil de l'escola Ventura Gassol, del Morell

Mestres: Montse Farré, Silvia Andrés i Dolors Royo

Com et dius? Memòria del procés per escollir un nom per a una escola

Alumnes de P3 d'educació infantil de l'escola Camins, de Banyoles

Mestres: claustre de mestres

Fotos superiors

1, 2, 3, 4. Guardonats en les categories d'escoles i mestres i professors en l'acte de lliurament al Palau de Pedralbes, Barcelona.

5. Josep A. Planell, rector de la Universitat Oberta de Catalunya, lliurant uns dels premis a mestres i professors.

6. Ball tradicional dels alumnes de l'escola La Roureda, de Sant Esteve Sesrovires, guanyadora d'un premi en la modalitat d'escoles.

7. Jocs infantils amb motiu de l'acte de lliurament dels premis en la categoria d'alumnes a l'Espluga de Francolí.

8. Toc de grallers abans de començar l'acte de lliurament al Casal de l'Espluga.

9, 10, 11 i 12. Alumnes guardonats en l'acte de lliurament a l'Espluga.

Cicle mitjà i cicle superior

Redactem una llei per al Parlament

Alumnes de 6è de primària de l'escola Mare de Déu del Remei, d'Alcover

Mestres: M. Pilar Besora, Jordina Cabré, M. Pilar Herrerias i Núria Tombas

Projecte: La xocolata

Alumnes de 3r de primària de l'escola Sagrats Cors, de Torelló
Mestra: Imma Pujol

Butlletí escolar: Berguedà-Mata

Alumnes de 4t, 5è i 6è de primària de l'escola Alfred Mata, de Puig-reig

Mestres: Salvador Moles i Neus Puig

Poesia en acció

Alumnes de 6è de primària de l'escola Doctor Alberich i Casas, de Reus

Mestra: M. Josepa Adell

Raspall

Alumnes de 3r de primària de l'escola Bordils, de Bordils
Mestra: Núria Salvatella

Els esgrafiats de Folgueroles

Alumnes de 6è de primària de l'escola Mossèn Cinto, de Folgueroles

Mestres: Pilar Arumí i Sílvia Rodríguez

La pagesia de Manlleu, 60 anys i tres generacions després

Alumnes de 3r de primària de l'escola Casals-Gràcia, de Manlleu

Mestres: Assumpta Pujol i Pilar Serra

Personatges il·lustres a l'Espluga de Francolí

Alumnes de 3r de primària de l'escola Mare de Déu del Carme, de l'Espluga de Francolí

Mestres: Enriqueta Vilajoliu, M. Dolors Abel i Cristina Campos

La roda de l'any

Alumnes de 4t de primària de l'escola Víctor Oroval, de Carcaixent

Mestra: Adelina España

Projecte: Fem esmorzars

Alumnes de 3r, 4t, 5è i 6è de primària de l'escola Sant Vicenç, de Mollet del Vallès

Mestres: Àngels Marcer i Vicky Escusa

TV Sinera: Els informatius de 5è

Alumnes de 5è de primària de l'escola Sinera, d'Arenys de Mar
Mestra: Gemma Solsona

Ensenyament secundari obligatori (ESO)

Els camps d'extermini nazis

Elena Potau, Margarida Riutort i Jordi Saumell, alumnes de 4t d'ESO de l'institut Joan Amigó, de l'Espluga de Francolí

Professora: Francesca Solé

Que tinguis ulls no vol dir que sàpigues mirar

Alumnes de 3r d'ESO de l'escola El Puig, d'Esparreguera
Professora: Anna M. Oliver

El joc de la Barcelona del 1714

Alumnes de 1r d'ESO de l'escola Roig-Tesalia, de Barcelona.

Professors: Esteve Gené i Lluïsa Blanch

Estudi de les malalties associades amb el sistema circulatori

Alba Sanabra, alumna de 4t d'ESO del col·legi Cor de Maria, de Valls

Professor: Pere Compte

L'anell de la comunitat

Alumnes de 2n d'ESO de l'IES Son Pacs, de Palma

Son Professor: José Juan Guijarro

Superar la leucèmia infantil

Marina Casabella, Paul Lorton i Maria Gutiérrez, alumnes de 4t d'ESO de l'escola Maristes-Vallència, de Mataró

Professora: Eulàlia Salichs

Construcció d'un forn solar

Alumnes de 2n d'ESO de l'escola La Salle Bonanova, de Barcelona
Professor: Joan Carles Calafat

Espai poètic Agudes del Montseny

Alumnes de 3r i 4t d'ESO Aula Oberta de l'institut Montsoriu, d'Arbúcies

Professor: Jordi Pujadas

La prehistòria al Pla de l'Estany

Marc Font i Joan Ricart, alumnes de 4t d'ESO de l'escola Bell-lloc del Pla, de Girona

Professor: David Pagès i Cassú

Festival fruites i verdures

Alumnes de 1r, 2n, 3r i 4t d'ESO de diversitat de l'institut Baix Camp, de Reus

Professores: Teresa Morales, Teresa Piqué, Elisa Sahuquillo, Sandra Mauri, Cori Ferré i Carme Aragonès

Interpretant el Bestiari de Joan Oliver

Alumnes de 1r d'ESO de l'escola Vedruna, de Tona

Professora: Ester Puig

Uns pebrots com a pimentons

Alumnes de 1r i 2n d'ESO de l'IES Guadassuar, de Guadassuar

Professor: Enric Ramiro

Batxillerat i cicles formatius

Els Masanés. La història d'una família catalana des del segle XVII

Guillem Ibáñez, alumne de 2n de batxillerat de l'escola La Salle-Manresa, de Manresa

Professora: Isabel Font

La tradició gegantera al Prat i al món

Judit Prat, alumna de 2n de batxillerat de l'institut Salvador Dalí, del Prat de Llobregat

Professora: Alba Sabaté

Pau Casals al segle XXI

Alexandra Cassany, alumna de 2n de batxillerat de l'escola Les Alzines, de Girona

Professora: Anna Farró

Creació d'una minisèrie

Maria Figueras, alumna de 2n de batxillerat de l'institut Jaume Huguet, de Valls
Professor: Jesús Moreno

Aplicació de Mataró amb realitat augmentada

Aleix Illa Ferrer, alumne de 2n de batxillerat de l'escola Meritxell, de Mataró
Professora: Sònia Rojas

Antònia Galceran, memòries d'un exili forçós. Esparreguera durant la Segona República i la Guerra Civil espanyola (1933-1939)

Elisabet Corominola, Maria Moya i Judit Navarro, alumnes de 2n de batxillerat de l'institut El Cairat, d'Esparreguera
Professora: Joana Llordella

Catalunya, nou estat d'Europa?

Júlia Peguera, alumna de 2n de batxillerat de l'institut Màrius Torres, de Lleida
Professora: Carme Bellostes

Labora-Fontbernat. Estudi d'una arma creada per la Indústria de Guerra de Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)

Albert Horts, alumne de 2n de batxillerat de l'institut Ramon Muntaner, de Figueres
Professor: Federico Luque

Els receptaris farmacèutics: què en queda avui?

Mar Bosch, alumna de 2n de batxillerat de l'institut Ramon Turró, de Malgrat de Mar
Professora: Ana Becerra

Fèlix Figueras Aragay, alcalde represaliat de la Segona República a Olesa de Montserrat

Guillem Figueras, alumne de 2n de batxillerat de l'institut El Castell, d'Esparreguera
Professora: Blanca Mampel

La sal a la Catalunya de l'època medieval

Jordi Calzada, alumne de 2n de batxillerat del Centre d'Estudis Gresol, de Terrassa
Professor: Josep Puy

Km 0, ni un pas més

Judit Llobera, alumna de 2n de batxillerat de l'escola Vedruna, de Balaguer
Professor: Antonio Closa

Hibernació i reproducció de *Testudo hermanni* (II)

Marc Olivella, alumne de 2n de batxillerat de l'escola Mestral, de Sant Feliu de Llobregat
Professor: Josep Mari

Estudi de les característiques tèrmiques del terrat català com a element bioclimàtic tradicional

Erik Mangasaryan, alumne de 2n de batxillerat de l'institut Príncep de Girona, de Barcelona
Professor: Jordi Villar

La motivació a l'aula: una experiència de tutoria entre iguals

Carolina Montavo i Núria Ricart, alumnes de 2n de batxillerat de l'institut La Romànica, de Barberà del Vallès
Professora: Maite Martí

La L-2 segona línia defensiva de la República a Catalunya

Santi Pérez, alumne de 2n de batxillerat de l'escola Immaculada Concepció, de Barcelona
Professor: Xavier Queralt

De Xesco Boix a Gangnam style.

L'animació infantil al s. XXI
Berta Ayats, alumna de 2n de batxillerat de l'institut Josep Brugulat, de Banyoles
Professor: Albert Pons

Diversos nivells

LlenguaMATIC

Tots els alumnes des de P3 fins a 6è de primària de l'escola Martí Poch, de l'Espluga de Francolí
Tots els mestres de l'escola

Obrim l'escola a les nostres tradicions

Tots els alumnes des de P3 fins a 6è de primària de l'escola Verge del Remei, de Castelló de Rugat
Mestra: Anna M. Vitoria

El nostre poble

Tots els alumnes de l'escola Bonavista, de Bellcaire d'Urgell
Mestres: tot l'equip docent

Poesia i sentiment.

Espectura i dicció

Alumnes de 4t d'ESO i 1r de batxillerat humanístic i científic de l'IES Almussafes, d'Almussafes
Professor: Josep-Lluís Ribes

Obrim l'escola a l'entorn

Tots els alumnes de l'escola Guillem Isarn, de La Fuliola
Mestre: Joan Condemines

El teatre a primària

Tots els alumnes de primària de l'escola Les Pinediques, de Taradell
Mestres: tot l'equip de primària

Felicitats, Joana! Gràcies, Joana! Recull de treballs realitzats amb motiu del centenari de l'escriptora Joana Raspall

Tots els alumnes d'infantil i primària de l'escola Salvador Espriu, de Sant Feliu de Llobregat
Direcció: Mercè Sacristan

Projecte Interdisciplinari.

El petit príncep

Alumnes de primària i 1r d'ESO de l'escola Escorial, de Vic
Mestres: Lluís Lord, Mercè Molas i Raquel Solà

Santa Cecília: fem 25 anys!

Tots els alumnes des de P3 fins a 6è de primària de l'escola l'Era de Dalt, de Tona.
Mestra: Laura Vila

Alifara

Alumnes de llar d'infants, infantil, primària, ESO i batxillerat de l'escola L'Horitzó, de Barcelona
Mestres: tot l'equip de l'escola

De casa a l'escola amb l'arquitecte Vives Castellet

Alumnes des de P3 fins a 6è de primària de la ZER Francolí, de Picamoixons
Mestra: M. Rosa Ollé

Temporal al mar: una il·lusió compartida

Tots els alumnes des d'educació infantil fins a 6è de primària de l'escola Monsenyor Gibert, de Sant Fruitós de Bages
Mestres: Teresa Peig i Isabel Caba

Projecte. Consell d'alumnes

Alumnes de cicle inicial, mitjà i superior de l'escola Sant Vicenç, de Mollet del Vallès
Mestres: Rafael Sánchez i Yolanda Moya

Formació d'adults

Sortida a la Platja Llarga i al Bosc de la Marquesa

Alumnes de GESO I del Centre de Formació d'Adults Tarragona, de Tarragona
Professors: M. José Gregori, Ivan Favà, Josep Antoni Aresté i Gerard Elies

Música

Omplim l'escola de música de poesia!

Alumnes d'iniciació i avançat de l'escola municipal de música Robert Gerhard, de Valls
Professora: Rosabel Bofarull

V Puig-reig canta! Cantata la llegenda dels quatre elements

Tots els alumnes de 1r a 6è de les escoles Sant Martí de Puig-reig, Alfred Mata de Puig-reig, Sant Marc de Cal Bassacs, Gironella de Gironella, Fedal de Gironella, Olvan d'Olvan, Gira-sol de Montmajor i l'orquestra de l'escola municipal de música de Puig-reig
Professors: claustrer de l'escola municipal de música de Puig-reig

2 premis de 1.500 euros cadascun a experiències que fomentin la comunicació en català entre l'alumnat dintre i fora de l'aula

Conta contes per a la normalització lingüística a Rubí

Alumnes d'ESO de l'escola parroquial Nostra Senyora de Montserrat, de Rubí
Professora: Anna Rusiñol

El racó de les expressions

Alumnes de 3r i 4t de primària de l'escola La Candela, de Valls
Mestra: Isabel Iranzo

Imatge de la renovada secció dels Premis Baldiri Reixac a la pàgina web www.fundaciocarulla.cat.

Tercera Jornada Premis Baldiri Reixac

La Tercera Jornada Premis Baldiri Reixac va dur-se a terme el dissabte 25 d'octubre a l'Institut Joan Amigó de l'Espluga de Francolí. La trobada, oberta al professorat i a estudiants de Ciències de l'Educació, va servir per presentar els treballs premiats en la darrera edició dels Premis Baldiri Reixac i intercanviar experiències. Una quarantena de professors guardonats van presentar-hi les seves iniciatives a l'aula i els seus projectes de centre. Les presentacions, realitzades de manera simultània, estaven distribuïdes en blocs com l'aplicació didàctica de les TIC i dels mitjans de comunicació; la creativitat i l'expressió lingüística; la llengua, la comunicació i la integració; la cultura popular i el coneixement de l'entorn. L'escriptor menorquí Ponç Pons va fer la conferència central de la jornada. Van col·laborar-hi la Universitat Rovira i Virgili, el Departament d'Ensenyament, la Societat Catalana de Pedagogia, l'Ajuntament de l'Espluga de Francolí i el Centre de Recursos Pedagògics de la Conca de Barberà.

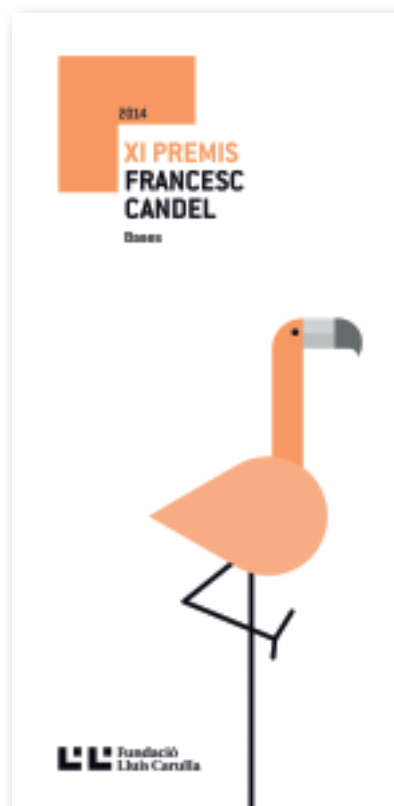
Els Baldiri estrenen web!

A la nova pàgina web de la Fundació (www.fundaciocarulla.cat), els Premis Baldiri Reixac hi tenen un espai privilegiat. Les escoles, els mestres i els alumnes que vulguin presentar-se als premis hi trobaran els nous formularis, que podran emplenar on-line. Així mateix, els receptors de la Nadala que tinguin la intenció de fer aportacions a la dotació dels premis podran fer-ho directament des d'aquesta pàgina.

XI Premis Francesc Candel

Els Premis Francesc Candel són cinc guardons, dotats amb 3.000 euros cadascun, destinats a reconèixer i difondre les bones pràctiques en l'àmbit de la integració dels ciutadans catalans d'origen immigrant.

Després de valorar les 52 propostes rebudes, el jurat, compost per Imma Boj, Andreu Domingo, Orland Cardona, Carles Duarte, Najat El Hachmi, Josep González-Agàpito, Núria Llevot, Sandra Rodríguez i Laia Tomàs, va atorgar els cinc Premis Francesc Candel a les entitats següents:

Roda de premsa de la convocatòria dels XI Premis Francesc Candel, seu de la Fundació Paco Candel, Barcelona.

Taller d'estudi assistit a famílies, alumnes, pares i fills en aprenentatge dialògic

Escola Mas Masó
Salt

Tamunt. Joves, pertinença i identitat cultural

ACISI (Associació per la Cooperació, la Inserció Social i la Interculturalitat)
Tortosa

Xamfrà

L'Arc Taller de Música
Barcelona

El Cor Àkan

Associació Àkan
Girona

Taller de teatre

Fira de Teatre al Carrer i Oficina d'Acció Social i Ciutadania, Ajuntament de Tàrraga
Tàrraga

El lliurament de premis es va dur a terme el 28 d'octubre del 2014 al Pati Llimona de Barcelona.

Els altres catalans estan d'aniversari!

Enguany ha fet cinquanta anys que Edicions 62 va publicar el llibre *Els altres catalans* de Francesc Candel. La Fundació Paco Candel, que promou la figura de l'escriptor, ha dut a terme un ampli programa d'activitats per commemorar-ho, al qual

ens hem sumat des de la Fundació Carulla.

X Premis d'Educació en el Lleure

Els Premis d'Educació en el Lleure són cinc guardons, dotats amb 4.000 euros cadascun, destinats a promoure projectes i a reconèixer experiències i trajectòries de caràcter educatiu dins l'àmbit de l'educació social i del lleure.

El jurat, format per Carles Barba, Sergi Contreras, Josep González-Agàpito, Rosa M. Pujol, Rafa Ruiz de Gauna, Antoni Reig i Marta Rosàs, ha valorat les 92 propostes rebudes i, després d'haver fet la deliberació corresponent, ha atorgat els X Premis d'Educació en el Lleure de l'any 2014 a:

Trajectòria

Camells... un gran invent! Grup Colònies a Borredà Berga

La Ruta dels Camells ha esdevingut una experiència inoblidable per als més de cinc-cents adolescents i seixanta monitors que l'han protagonitzada. Han trepitjat el país de muntanya a mar i han conegut la seva gent. Han superat el repte personal de les caminades i les ascensions i ho han fet en grup, com una pinya. En paraules seves, «ser camell és travessar el desert que va de la infantesa a la joventut entre dunes d'adolescència i algun oasi d' enamorament». El Grup Colònies a Borredà ha fet possible aquesta travessa al llarg de vint-i-quatre anys.

Premi a la millor experiència o projecte presentats que estiguin fets per joves i/o adreçats a joves, ofert per la Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya

Escoltisme per l'Empordà Minyons Escoltes i Guies de Catalunya-Demarcació de Girona Girona

Es tracta d'un projecte fet per joves de diversos agrupaments d'arreu de Catalunya que ha consistit a dur a terme tasques

1. Foto de grup de tots els guanyadors als jardins dels Palau Robert.

2. Guardonats amb el Premi d'Educació en el Lleure just després de rebre el diploma.

3. Concert de la Tresca i la Verdesca, abans de l'acte de lliurament.

de neteja i conservació del bosc afectat pels incendis de l'any 2012 a l'Empordà, la recuperació d'instal·lacions de les masies afectades i la realització de campanyes de conscienciació amb relació al foc. El projecte conjuga dos elements tradicionalment presents en l'escoltisme i que són una eina excel·lent per al creixement integral de les persones: el servei altruista i l'aprenentatge previ dels coneixements que cal tenir per tal d'incidir de manera efectiva en allò que és objecte de la intervenció.

Projectes i experiències

Canta, balla, aprèn Samarucs València

Mitjançant les tecnologies de la informació i de la comunicació, i sota la divisa Samaruc: *canta, balla, aprèn*, el projecte ofereix eines digitals noves i propostes d'educació en el lleure engrescadores fonamentades en la música. Vol afavorir la renovació de la música popular en valencià per apropar-la als xiquets i fomentar la participació, l'activitat i l'adquisició de valors.

Resseguir un camí ramader i arranjar el refugi de les Saleres de Caderget AEiG Pla de l'Estany Fontcoberta

Es tracta d'una experiència d'aprenentatge servei duta a terme per un grup de joves amb l'objectiu de protegir zones rurals i d'alta muntanya. Ha significat la redescoberta del camí ramader del paratge de Fontalba, al massís de Costabona, i la recuperació i la neteja d'un refugi de pastors a les Saleres de Caderget, al municipi de Molló. S'hi afavoreixen l'educació en valors i el coneixement de la cultura i la història del país.

Dinàmiques participatives vers els drets humans Associació per a Joves TEB Barcelona

És un projecte que incorpora l'ús de la música i les tecnologies de la informació i la comunicació com a canals d'expressió dels joves, de manera que s'hi treballen els drets humans d'una forma innovadora i

que els és molt propera. Amb la realització d'un programa de ràdio per Internet, maquetes de cançons i videoclips musicals educatius, s'aposta perquè els joves del barri del Raval participin activament en la presa de decisions i en la seva execució.

Joves voluntaris s'impliquen en el futur ramader de la Vall d'Ogassa Federació Catalana de l'Esplai

Es tracta d'una experiència d'aprenentatge servei en la qual han participat joves de nou esplais al llarg de diversos caps de setmana. S'hi ha promogut la conservació de les pastures i del territori per afavorir el manteniment del paisatge i la gestió de l'espai rural. El jurat ha valorat el servei innovador i voluntari ofert al municipi d'Ogassa, la participació dels joves en la construcció del projecte i el fet que s'ha formulat de manera que ha permès un treball educatiu de qualitat, fonamentat en valors solidaris, i que ha possibilitat el creixement dels joves i l'acostament a la pagesia.

L'acte de lliurament de premis es va celebrar el 18 de març del 2014 al Palau Robert de Barcelona.

L'Observatori dels Valors

Enguany la Fundació Carulla, en col·laboració amb la Càtedra LideratgeS i Governança Democràtica d'ESADE, ha impulsat l'Anuari dels valors, una nova iniciativa en l'àmbit dels valors que reforça el que s'ha estat fent des de la creació de l'Observatori. L'Anuari dels valors farà anualment una panoràmica de l'estat dels valors a Catalunya a partir del buidatge de les notícies que han aparegut a la premsa diària. L'Anuari seleccionarà les temàtiques més rellevants pel que fa a valors i inclourà un document de caràcter propositiu, amb vocació d'incidir directament en l'opinió i la reflexió públiques.

La primera edició de l'Anuari, dirigida per Àngel Castiñeira, ha estat dedicada a l'any 2013. Amb el subtítol *Temps de regeneració, temps de reconexió*, s'hi han analitzat en profunditat la implicació en el camp dels

1

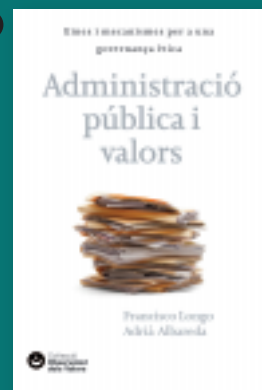
2

3

4

1. Portada de l'Anuari dels valors 2013. *Temps de regeneració, temps de reconexió*.

2. Lluís Sáez intervenint en la presentació de l'Anuari.

3. Presentació de l'Anuari dels valors 2013, La Pedrera, Barcelona.

4. *Administració pública i valors*, el darrer volum de l'Observatori dels Valors.

valors de la corrupció política a Catalunya i l'Estat espanyol, el procés sobiranista, la crisi econòmica i les retallades socials, les primaveres àrabs, les noves formes de mobilització civil, la cibervigilància, la defensa del dret a l'habitatge i la mort de figures com Mandela i Thatcher i l'aparició de nous líders com el papa Francesc.

L'*Anuari dels valors 2013* es va presentar en públic el 16 de juny a l'Auditori de la Pedrera. Van participar a l'acte, moderat per Xavier Graset, Carles Capdevila, Gregorio Luri, Ferran Sáez Mateu, Anna Jolonch, Joan Manuel del Pozo, Germán Ramon-Cortés, Lluís Sáez, Àngel Castiñeira i Carles Duarte. La consellera d'Ensenyament, Irene Rigau, va fer-ne la cloenda.

A la tardor va sortir un nou volum monogràfic de la col·lecció *Observatori dels Valors, Administració pública i valors. Eines i mecanismes per a una governança ètica*, de Francisco Longo i Adrià Albareda.

Editorial Barcino

Edició de textos

En l'any del tercer centenari, tot i l'allau de publicacions que han aparegut al voltant de la guerra de Successió i de la caiguda de Barcelona del 1714, cal valorar molt especialment el ressò que han obtingut les *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*. Aquests cinc textos, que relaten en primera persona els fets i les conseqüències del conflicte armat, han estat editats per Agustí Alcoberro i Mireia Campabadal. Es tracta de textos excepcionals en molts sentits. Sens dubte, pel testimoniatge directe que ofereixen dels catorze mesos de setge, que va castigar durament la capital catalana. Però també perquè són relats, escrits sobretot des de les files dels vençuts, que ens han arribat després d'haver passat molts anys ocults, amagats d'aquells que els podien convertir en un instrument de denúncia i de repressió.

Pel que fa a textos medievals, a més del sensacional i divertidíssim *Espill* de Jaume Roig, a cura d'Antònia Carré, publicat a la sèrie *Autors Medievals* de la col·lecció *Els*

Nostres Clàssics, hem de fer esment d'una petita joia literària: les cartes de deseiïment, o de desafiament, que es van intercanviar Joanot Martorell, més de vint anys abans d'escriure el *Tirant lo Blanc*, i el seu cosí Joan de Montpalau. El motiu de la disputa no era altre que la seducció, pretesament sota promesa de casament, de Damiata, germana de Joanot. El seu cosí en cap moment nega la seducció, però sí que s'hagués compromès a res de res. Les cartes, d'una retòrica complexa i, sovint, un pèl campanuda, van pujant de to, i aviat la qüestió de l'abandonada Damiata queda en un segon terme, darrere de les acusacions de covardia i d'intent de dilatar el procés que els dos cavallers s'atribueixen mútuament. El volum, d'extensió breu, s'ha publicat dins la col·lecció *Tast de Clàssics*. L'escriptor Joan-Lluís Lluís s'ha encarregat d'adaptar les divuit *Lletres de batalla* al català contemporani, de manera que tothom hi pugui accedir sense cap mena d'impediment lingüístic.

Traducció de clàssics

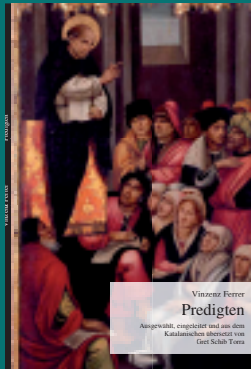
L'any ha estat també fructífer pel que fa a les traduccions. S'ha publicat una segona edició del *Libro de amigo y amado* de Ramon Llull, traduït al castellà per Eduardo Moga. Aquesta reedició, publicada originalment en coedició amb DVD Ediciones, és el primer fruit de l'acord establert per Barcino amb l'editorial valenciana Pre-textos.

En anglès cal esmentar molt especialment els interessantíssims *Dialogues* de Cristòfol Despuig, traduïts per Henry Ettinghausen i amb una introducció d'Enric Querol i Josep Solervicens. L'obra, coneguda en català amb el títol *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, va ser escrita l'any 1557. Al llarg dels sis diàlegs de què consta, tres personatges —els tortosins Fàbio i Lívio i el valencià don Pedro— parlen de múltiples qüestions polítiques, lingüístiques i socials al mateix temps que passen pels carrers de Tortosa i naveguen per les aigües de l'Ebre. El text és un clar exponent de la literatura de moda durant el Renaixement, en què el diàleg va esdevenir un dels gèneres més conreats. La seva qualitat, d'altra banda, posa en entre-

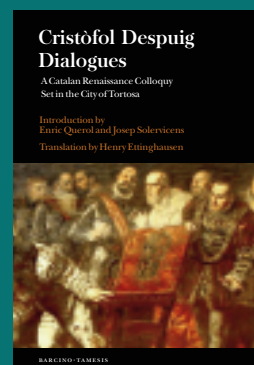

Joanot Martorell Joan de Montpalau Lletres de batalla

Traducció de
Joan-Lluís Ullas
Text de Clàudia...

1. Visita guiada al conjunt de la Seu d'Ègara, Terrassa.
2. Els actors Mingo Ràfols, Mònica Glaenzel i Pep Ribas en la lectura de la *Disputa de l'ase* al Teatre Romea.
3. Reunió del Consell Assessor de l'Editorial Barcino.
4. Homenatge a Martí de Riquer, Museu d'Història de Barcelona.
5. Lectura dramatitzada de la *Disputa de l'ase*, Centre Cultural Anselm Turmeda, Montblanc.
6. Cartell del club de lectura d'El somni en biblioteques.

7. Roser Capdevila llegint la *Disputa de l'ase*, Sopar de Lletres, Barcelona.

8. Visita guiada a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona.

9. Ruta guiada *Siats de natura d'anguila*. Bernat Metge i Barcelona.

10. Visita al Born Centre Cultural amb motiu de la presentació de les *Cròniques del setge*.

11. Presentació de la nova edició de *l'Espill* a la Setmana del Llibre en Català.

dit la tan sovint esgrimida decadència de la literatura catalana durant els segles posteriors a l'edat mitjana.

En llengua anglesa, també s'ha d'esmentar la segona edició de *The Book of Sent Soví. Medieval Recipes from Catalonia*, editat per Joan Santanach i traduït per Robin Vogelzang. El *Sent Soví*, com és prou conegut, és el receptari de cuina més antic conservat en català.

En alemany ha aparegut un recull de divuit sermons de sant Vicent Ferrer, *Predigten*, a cura de Gret Schib. Schib, a més de traductora, ha editat diversos textos antics, entre els quals és responsable de quatre dels sis volums publicats a *Els Nostres Clàssics* amb l'edició crítica dels sermons del sant valencià. Aquest volum és el setè de la col·lecció *Katalanische Literatur des Mittelalters*, coeditada per Lit Verlag i Editorial Barcino.

Finalment, s'ha de fer menció d'una veritable fita històrica pel que té de reconciliació (gairebé set-cents anys després dels fets que s'hi narren!): la versió grega de l'*Expedició dels catalans a Orient* de Ramon Muntaner, en versió de Nikos Pratsinis i coeditada amb l'editorial Stochastis d'Atenes.

Altres llibres

Durant l'any que ara tanquem, s'han publicat tres altres llibres que també cal ressenyar. En primer lloc, el segon volum de la *Història de la literatura catalana*, dirigida per Àlex Broch, i coeditada per Enciclopèdia Catalana, l'Ajuntament de Barcelona i Editorial Barcino. El volum és també el segon dedicat a la literatura medieval, dels tres que està previst que expliquin el període. Hi han participat diversos especialistes, sota la direcció de Lola Badia.

Amb el restaurant Set Portes, Barcino ha iniciat enguany una nova col·lecció, dedicada als receptaris de cuina històrics. S'hi publicaran des dels primers llibres de cuina escrits en català, els medievals, fins als dels anys setanta del segle XX, és a dir, fins al període just anterior a l'esclat –i al reconeixement mundial– de la cuina catalana d'autor. El primer volum de la col·lecció és precisament el més antic, el *Llibre de Sent Soví*. Al volum, a part de l'edició del text medieval, s'hi ha inclòs una adaptació al català con-

temporani, a cura de Mònica Barrieras, i tres estudis que ajuden a contextualitzar i a remarcar la importància històrica i culinària de l'obra, a cura d'Antoni Riera, Joan Santanach i Ramón Banegas.

En darrer lloc, fem referència a l'*Homenatge al professor Martí de Riquer*, quan ja fa un any de la seva mort. L'opuscle, projectat després de l'homenatge que se li va tributar el 14 d'abril al Museu d'Història de Barcelona (MUHBA), inclou aportacions de Lola Badia, Lluís Cabré, Isabel de Riquer i Joan Santanach.

Amics d'Els Clàssics

Els Amics d'Els Clàssics han prosseguit la tasca de promoure la literatura catalana medieval a un públic ampli. Enguany, gràcies a les presentacions de llibres i lectures que s'han fet, els membres de la plataforma han pogut visitar la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, el Born Centre Cultural, el Museu Nacional d'Art de Catalunya, la Seu d'Ègara i la ciutat de l'Alguer, entre altres.

Els Amics han col·laborat, així mateix, en l'organització del Premi Cicle de Cultura Medieval de Terrassa, que ha constatat d'una programació anual dedicada a la promoció de la cultura i la història de l'edat mitjana des de diferents disciplines.

Cal remarcar també la posada en marxa d'un club de lectura d'*El somni* de Bernat Metge en biblioteques d'arreu de Catalunya, en col·laboració amb el Servei de Biblioteques de la Generalitat. Els clubs de lectura han tingut lloc a Cambrils, la Seu d'Urgell, Ulldecona, Granollers, Santa Coloma i Terrassa. Una lectura dramatitzada d'*El somni* en petit format, a càrrec dels actors Joan Pera i Ferran Frauca, ha servit per tancar cada club de lectura. Sense abandonar l'autor d'*El somni*, els Amics d'Els Clàssics han participat en les diverses edicions de la ruta *Siats de natura d'anguila: Bernat Metge i Barcelona*, que s'han dut a terme pels carrers de Ciutat Vella a càrrec d'estudiants de Filologia de la Universitat de Barcelona.

Finalment, fruit de la col·laboració amb la Fundació Romea, Carles Canut ha dirigit una lectura dramatitzada de la *Disputa de l'ase* d'Anselm Turmeda al Teatre

Fotos pàgina de la dreta

1. La cantautora Meritxell Gené al festival RUSC.

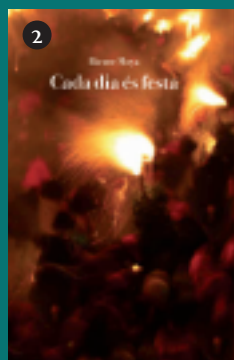
2. El llibre *Cada dia és festa*, de Bienve Moya, recull l'activitat festiva dels països de parla catalana.

3. Presentació del llibre *La mà del temps*, amb fotografies de Maite González i poemes de Carles Duarte.

4. Presentació del poemari *Argila*, de Josep Vallverdú, a càrrec de Josep-Lluís Carod-Rovira.

5. Enguany el RUSC va tenir la versió per a infants, el RUSQUET.

6. El documental *Bon cop de falç* va preestrenar-se al Museu de la Vida Rural.

Romea, en la qual han participat els actors Jordi Boixaderas, Míngo Ràfols, Mònica Glaenzel, Ferran Frauca, Pep Ribas i el músic Miquel Pujadó. Aquesta lectura també s'ha dut a terme a Montblanc, en el recentment inaugurat Centre Cultural Anselm Turmeda.

Museu de la Vida Rural

La ferma determinació de la Fundació Carulla a convertir el Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí en una institució cultural i pedagògica de referència a Catalunya va fer-se patent l'any passat amb la creació d'un nou espai, l'hort ecològic, amb l'increment de les sales i els àmbits d'exposicions temporals i amb la consolidació d'un intens programa d'activitats culturals, que es va traduir en un significatiu increment del nombre de visitants.

Projectat l'any 2013, l'hort del Museu va ser realitzat l'estiu passat amb la recollida dels primers fruits. Cireres, carbassons, nespres i tomàquets van omplir el primer cistell. Aquest nou espai, a més d'augmentar els àmbits visitables, estreny el vincle del Museu amb la comunitat que l'envolta, atès que el manteniment de l'hort s'ha encarregat a l'associació Aprodisca, de la Conca de Barberà, especialitzada en la prestació de serveis per a persones amb discapacitats. Al mateix temps, l'hort reforça l'oferta pedagògica de la institució donant als escolars la possibilitat de treballar-hi activament i de poder aprendre, de primera mà, el cicle vital de molts dels aliments que constitueixen la nostra dieta diària.

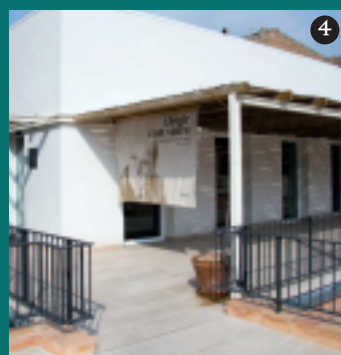
L'esforç del Museu per esdevenir un centre d'irradiació cultural de referència al país es va reflectir, també, en la programació d'exposicions temporals. Durant l'any 2014 es van poder veure exposicions tan destacables com *Escolteu aquest silenci*, que mostrava, de manera concisa però reveladora, l'ideari artístic de Joan Brossa; una destacadíssima mostra sobre els ibers, origen particular de la nostra civilització, part del que som; l'homenatge en bronze que l'escultor Manuel Cusachs va fer als poemes del llibre *El*

caminant i el mur de Salvador Espriu; les aquarel·les que el pintor Antonio Hervás va pintar durant l'any 2013 dels paisatges, naturals i íntims, de la Conca de Barberà; i també la relectura en clau d'actualitat que Carme Solé Vendrell va fer del poema «La croada dels nens» de Bertolt Brecht: una quarantena de retrats en primer pla de criatures nascudes enmig d'un conflicte. Cal destacar, així mateix, la mostra *Agropèrrifics*, d'Ignasi López i Marta Dahó –fotografia i text, respectivament–, que indaga i reflexiona sobre el fenomen dels horts periurbans; o l'exposició-homenatge a la vida del pedagog Joan Triadú.

El creixement de l'oferta expositiva del Museu es va poder observar, també, als espais exteriors, amb les mostres a l'aire lliure *Ten Nezasu*, que aplega escultures de l'artista japonès Wataru Koike, i amb l'exposició *Bótes d'Art*, constituïda per una quinzena de bótes de vi de la denominació d'origen Pla de Bages intervingudes per quinze artistes diferents.

A banda de les exposicions temporals, el Museu va intensificar l'any passat la seva programació d'actes culturals. Coincidint amb la festa major de l'Espluga, es va celebrar la segona edició del festival de poesia RUSC, que van protagonitzar els poetes Enric Casasses, Meritxell Cucurella-Jorba, Lluís Calvo i Xavier Farré, i que va cloure la veu dolça de Meritxell Gené homenatjant Màrius Torres. El RUSC va tenir enguany una versió per a infants, el RUSQUET, en la qual van poder gaudir de la poesia per a infants d'Andreu Galan. En clau de poesia també, el Museu es va sumar activament a la celebració de l'Any Vinyoli, que commemorava el centenari del naixement del poeta barceloní. Josep Vallverdú, Carles Duarte, Jordi Llavina, Josep-Lluís Carod-Rovira i Rafel Nadal, entre molts d'altres, van presentar les seves darreres obres a la sala d'actes del Museu. També hi va tenir un protagonisme destacat la darrera publicació de la Col·lecció Museu Vida Rural de l'Editorial Barcino: *Cada dia és festa*, compendi etnològic de les celebracions arreu dels Països Catalans, de Bienve Moya.

Paral·lelament a les activitats que realitza a la seva seu, el Museu va involucrar-se activament en la primera edició

dels Premis Llibreria Serret de Literatura Rural, certamen creat pel llibreter i activista cultural de Vall-de-roures Octavi Serret amb l'objectiu de potenciar la literatura relacionada amb el territori. Els Premis Serret s'emmarquen en l'espai de col·laboració cultural que promouen els territoris fronterers de l'Aragó, València i Catalunya: Matarranya, Morella i la Terra Alta. L'obra guanyadora de la categoria Literatura Rural en català, *Estudis sobre patrimoni existencial a la Catalunya rural*, de Francesc Roma i Casanovas, serà publicada per l'Editorial Barcino dins la Col·lecció Museu Vida Rural.

La Nadala 2013, de ruta per localitats castelleres

La Nadala 2013, dedicada al fet casteller, va presentar-se el 9 desembre al VINSEUM de Vilafranca del Penedès. El dia 13 del mateix mes va ser el torn de la Biblioteca Popular de Valls. El 15 de gener la Nadala va arribar a l'Antiga Audiència de Tarragona, i, finalment, el 8 de febrer, el local dels Bordegassos de Vilanova va acollir-ne la presentació.

Les biblioteques de Catalunya, a la Nadala 2015

L'any 2015 farà cent anys que la Mancomunitat va crear l'Escola de Bibliotecàries. Arran d'aquesta commemoració, la Nadala 2015, coordinada per Lluís Anglada, farà un recorregut del que han estat les biblioteques a Catalunya des d'aleshores. Assumpció Estivill, Teresa Mañà, Lluís Agustí, Carme Fenoll, Cristóbal Urbano i Laura Borràs hi parlaran des del que va suposar l'empenta de la Mancomunitat fins a la lectura digital, passant per l'època franquista, la represa democràtica, les biblioteques municipals i les biblioteques de recerca.

1. El poeta Lluís Calvo recitant al festival RUSC.

2. El pallaso R3 al festival RUSQUET.

3. Inauguració de l'exposició *Els ibers*. Una part del nostre passat.

4. L'edifici Maria Font va acollir l'exposició *Joan Triadú*. Llegir com viure.

5. Exposició *Agroperifèrics*, d'Ignasi López i Marta Dahó.

6. Exposició *Escolteu aquest silenci*, de Joan Brossa.

7. Presentació del pòster poètic de la col·lecció *Bèsties* dedicat a Joan Vinyoli.

8. L'Antiga Audiència va acollir la presentació de la Nadala 2013, Castells, a Tarragona.

9. Presentació de la Nadala 2013 a la Biblioteca Popular de Valls.

10. Pere Regull, alcalde de Vilafranca del Penedès, en la presentació de la Nadala 2013, Castells, al VINSEUM.

11. Xavier Capdevila, coautor de la Nadala 2013, signant-ne exemplars al local dels Bordegassos de Vilanova.

